

SEKSUAALINEN KALTOINKOHTELU IKÄÄNTY-
NEIDEN NAISTEN PARISUHTEISSA

Eveliina Nilosaari
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Lapin yliopisto
2019

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Seksuaalinen kaltoinkohtelu ikääntyneiden naisten parisuhteissa

Tekijä: Eveliina Nilosaari

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -työ_X_Sivulaudaturtyö__Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 104 sivua + 1 liite

Vuosi: 2019

Tiivistelmä

Tutkimuksen tarkoituksena on määritellä ja sanoittaa ikääntyneiden naisten parisuhteissa kokemaa seksuaalista väkivaltaa ja kaltoinkohtelua sekä kuvata niitä merkityksiä, joita ikääntyneet naiset ilmiölle antavat. Tutkimus on kvalitatiivinen ja tutkimusaineisto koostuu viiden 63-72-vuotiaan naisen haastatteluista. Tutkimuksessa on käytetty kaksivaiheista teoreettista jäsenystä: hermeneuttista fenomenologiaa ja Väkivallan ymmärtämisen ekologista mallia. Hermeneuttinen fenomenologia on antanut välineitä naisten seksuaalisten väkivaltakokemusten tulkitsemiseen ja Väkivallan ymmärtämisen ekologinen malli on toiminut tulkintakehikkona, johon naisten kokemuksilleen antamia merkityksiä on liitetty.

Aineiston analyysi on toteutettu teemoittelun avulla. Naisten seksuaalisen parisuhdeväkivallan ja kaltoinkohtelun kokemukset on luokiteltu erilaisiin seksuaalisen väkivallan esiintymismuotoihin ja ilmiölle annetut merkitykset on liitetty tulkintakehikon avulla yksilö-, ihmissuhde-, yhteisö- ja yhteiskuntatasoon. Analyysin tuloksena on saatu käsitys ikääntyneiden naisten kokemasta seksuaalisesta parisuhdeväkivallasta ja kaltoinkohtelusta sekä niistä merkityksistä, joita naiset ovat ilmiölle yksilö-, ihmissuhde-, yhteisö- ja yhteiskuntatasolla antaneet.

Tutkimuksen tuloksissa ikääntyneiden naisten kokema seksuaalinen parisuhdeväkivalta ja kaltoinkohtelu näyttäytyi monimuotoisena seksuaalisena väkivaltana, joka merkityksellistyy naisten seksuaalisuuden loukkaamisena, häpäisemisenä, tuomitsemisena, hallintana ja alistamisena, naisten objektivointina, esineellistämisenä ja hyväksikäyttönä sekä naiseuden loukkaamisena ja mitätöintinä. Ilmiölle annetut merkitykset kiinnittyvät naisilla tuskallisella yksilötasolla koettuun hyvinvointiin, vahingoittavalla ihmissuhdetasolla sisäiseen turvattomuuteen, vaillinaisella yhteisötasolla ulkoiseen turvallisuuteen ja tehotomalla yhteiskuntatasolla arvokkuuden kokemuksiin.

Tutkimuksen avulla on saatu ymmärrystä ja tietoa ikääntyneiden naisten kokemasta seksuaalisesta parisuhdeväkivallasta ja kaltoinkohtelusta, väkivallan vahingoittavasta vaikutuksesta sekä niistä tekijöistä, jotka ovat sitoneet ikääntyneitä naisia pysymään väkivaltaisissa suhteissa. Tutkimus on tuonut esiin palvelujärjestelmässä olevia haasteita sekä yhteiskunnassa olevia rakenteellisia tekijöitä, jotka ovat edistäneet ilmiöön puuttumattomuutta ja mahdollistaneet seksuaalisen parisuhdeväkivallan jatkumon. Tutkielman tuottamaa tietoa on mahdollista hyödyntää esimerkiksi sosiaali- ja terveysalalla sekä gerontologisessa sosiaalityössä.

Avainsanat: Ikääntyneet naiset, parisuhde, seksuaalinen väkivalta ja seksuaalinen kaltoinkohtelu

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi X

Suostun tutkielman luovuttamisen Lapin maakuntakirjaston käyttöön X

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 IKÄÄNTYNEIDEN NAISTEN KOKEMA VÄKIVALTA.....	4
2.1 Ikääntyneiden kaltoinkohtelu.....	4
2.2 Väkiältä ikääntyneiden naisten parisuhteissa.....	9
2.3 Seksuaalinen kaltoinkohtelu	16
2.4 Väkiältä yhteiskunnallisena ja palvelujärjestelmän kysymyksenä	22
3 TEOREETTISET SIDOKSET TULKINNAN TUKENA.....	28
3.1 Hermeneuttis-filosofinen lähestymistapa	29
3.2 Väkivallan ymmärtämisen ekologinen malli	31
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	37
4.1 Tutkimuksen tehtävä ja tutkimuskysymykset.....	37
4.2 Aineiston hankinta, kuvaus ja analyysiprosessi.....	38
4.3 Tutkimuseettiset kysymykset.....	46
5 SEKSUAALINEN KALTOINKOHTELU NAISTEN TULKITTUNA TODELLISUUTENA	51
5.1 Naisten satuttava kokemus	51
5.2 Vahingoittava yksilötaso	60
5.3 Tuskallinen ihmissuhdetaso	66
5.4 Vaillinainen yhteisötaso	70
5.5 Tehoton yhteiskuntataso	75
6 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	80
7 POHDINTA.....	87
LÄHTEET	94
LIITTEET	102

1 JOHDANTO

Mitä tarkoitetaan ikääntyneiden kokemalla seksuaalisella väkivallalla? Minkälaisia merkityksiä seksuaalisella kaltoinkohtelulla on naisille? Miten naiset kuvaavat omaa todellisuuttaan eläessään väkivaltaisessa suhteessa? Millaisia suhteita ja tasoja seksuaalisesta kaltoinkohteluilmiöstä on erotettavissa? Etsin vastauksia näihin kysymyksiin pro gradu -tutkielmassani sanoittamalla ikääntyneiden naisten parisuhteissa kokemaa seksuaalista väkivaltaa ja kaltoinkohtelua sekä niitä merkityksiä, joita naiset ilmiölle antavat. Naisten kokemaa väkivaltaa ovat tutkineet Suomessa muun muassa Leo Nyqvist (2001), Marita Husso (2003) ja Minna Piispa (2004). Tutkimustietoa ikääntyneiden naisten kokemasta kaltoinkohtelusta ja seksuaalisesta väkivallasta on vähän. Sen vuoksi tutkimuksen näkökulman keskittyminen ikääntyneisiin naisiin ja heidän henkilökohtaisten ja yksilöllisten kokemusten tarkastelemiseen tuottaa aiheesta uutta tietoa. Kotimaisen tutkimustiedon vähäinen määrä ikääntyneiden naisten kokemasta väkivallasta on merkinnyt nojautumista kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen ja väkivaltaa sekä seksuaalista väkivaltaa käsittelevän tiedon soveltamiseen. Tutkielmassa käytän käsitteitä ikääntynyt nainen, parisuhdeväkivalta, seksuaalinen väkivalta sekä seksuaalinen kaltoinkohtelu. Väkivaltaan liittyviä termejä käytän rinnakkain, vaikka ne eivät ole täysin synonyymejä keskenään.

Vuonna 2014 Euroopan Unionin perusoikeusvirasto FRA teki EU:n laajuisen tutkimuksen naisiin kohdistuvasta väkivallasta. Tutkimukseen haastateltiin henkilökohtaisesti 28:stä EU:n jäsenvaltiosta 42 000 naista. Naisten ikä vaihteli 18-74 ikävuoteen. Tulosten mukaan naisiin kohdistuva väkivalta oli yleistä koko EU:n alueella, eikä väkivallasta ilmoitettu viranomaisille siinä määrin kuin sitä esiintyi. Henkinen väkivalta oli yleisintä ja noin 43 prosenttia naisista oli kokenut sitä joko nykyisen tai entisen kumppaninsa taholta. Henkinen väkivalta ilmeni muun muassa vähättelemisenä ja nöyryyttämisenä (25%), fyysisellä väkivallalla uhkaamisena (14%) ja estämisenä (5%). Tutkimuksen mukaan Suomessa fyysisen ja/tai seksuaalisen väkivallan kohteeksi oli joutunut nykyisen tai entisen puolisonsa taholta noin 30 prosenttia naisista. Tyypillisimmät fyysisen väkivallan muodot olivat tyrkkiminen, töniminen, läimäiseminen, kiinni tarttuminen sekä hiuksista repiminen. (EU:n laajuinen tutkimus naisiin kohdistuneesta väkivallasta 2014, 7, 9, 12, 17, 20.)

Suomen virallisen tilaston, Rikos- ja pakkokeinotilaston mukaan, vuonna 2017 pari- ja lähisuhdeväkivallan kohteina Suomessa oli 8300 uhria, joista noin 68 prosenttia oli naisia.

Avio- tai avopuolisoiden välillä tapahtui 37 prosenttia väkivaltateoista ja 20 prosenttia väkivaltateoista tapahtui entisten avio- tai avopuolisoiden välillä. Avio- ja avopuolisoiden sekä entisten avio- ja avopuolisoiden välisessä väkivallassa, väkivallan kohteena oli noin 80 prosentissa nainen. Tilastojen kautta tarkasteltuna Minna Piispa (2011, 18) toteaa parisuhdeväkivallan olevan Suomessa suhteellisen pysyvä ilmiö, vaikka väkivallan muotojen yleisyys vaihtelee. Ikääntyneiden kohdalta vastaavia tilastotietoja ei ole saatavilla.

Kiinnostukseni tutkimusaiheeseen on syntynyt vuosia kestäneen ammatillisen väkivallasta ja kriisityön kautta, jossa yhtenä työmuotona käytetään väkivallan moniammatillista riskiarvio MARAK-lomaketta ja menetelmää. Lomake on apuväline erilaisten väkivallan muotojen ja väkivallan esiintyvyyden kartoittamisessa. Riskinarviossa yksi kysymyksistä käsittelee seksuaalista väkivaltaa. Työni kautta syntynyt henkilökohtainen sidos väkivallan kohteeksi joutuneisiin ikääntyneisiin naisiin on tuottanut kuvaa seksuaalisen kaltoinkohteluilmion monimuotoisuudesta, sen syvemmästä olemuksesta ja ilmiöön liittyvistä merkityksistä. Henkilökohtaista tietoa aihepiiristä on lisännyt Oulun ensi- ja turvakoti ry:n ja Oulun Seudun Mäntykoti ry:n vuosina 2013-2017 toteuttama yhteiskehittämishanke Juuri. Yhteiskehittämishanke on tuottanut tietoa ikääntyneiden kokemasta kaltoinkohtelusta, kehittänyt ikääntyneitä kohtaaville ammattiryhmille keinoja kaltoinkohtelun tunnistamiseen, puuttumiseen ja ennaltaehkäisemiseen (Täällä on lupa puhua väkivallasta 2018). Yhteiskehittämishanke on lisäksi tuonut esiin tarpeen ikääntyneiden naisten kokeaman seksuaalisen parisuhdeväkivaltailmiön tutkimiseen ja sanoittamiseen.

Yleisissä mielikuvissa ikääntyneitä naisia ei nähdä seksuaalisina olentoina, eikä heidän oleteta olevan seksuaalisesti aktiivisia. Ikääntyneet naiset kuitenkin kokevat seksuaalista väkivaltaa erilaisissa muodoissa ja väkivalta voi olla vakavaa. Lokakuussa 2019 Yle uutisoi poliisin epäilevän 1990-luvulla syntynyttä miestä 1930-luvulla syntyneen naisen törkeästä raiskauksesta. Pyykkituvassa tapahtuneessa väkivaltatilanteessa mies oli uhannut naista teräaseella ja harjoittanut muitakin väkivallan muotoja naista kohtaan. Väkivaltatilanteen seurauksena nainen oli joutunut sairaalahoitoon. (16.10.2019.) Tapaus on esimerkki Suomessa tapahtuneesta ikääntyneiden naisten kokemasta seksuaalisesta väkivallasta, joka voi tapahtua naiseutta loukkaavalla, raa'alla ja julmalla tavalla. Kaikilla suomalaisilla naisilla, myös ikääntyneillä, tulisi olla oikeus koskemattomuuteen, seksuaalisten oikeuksien toteuttamiseen sekä turvalliseen ja hyvinvointia tukevaan elämään.

Tutkimukseni on kvalitatiivinen tutkimus ja sen tehtävänä on ikääntyneiden naisten parisuhteissa esiintyvien seksuaalisen kaltoinkohtelumuotojen tunnistaminen ja naisten kokemuksilleen antamien merkitysten tulkitseminen. Tutkimukseni aineiston olen kerännyt haastattelemalla viittä seksuaalista kaltoinkohtelua kokenutta ikääntyvää naista. Väkivaltakokemusten tutkimisessa olen kiinnittänyt huomiota muun muassa ikääntyneiden haurauteen, haavoittuvuuteen, henkilökohtaiseen arvoperustaan, pitkään parisuhteeseen sekä naisen ja väkivallan tekijän yhteiseen elämänhistoriaan. Pro gradu -tutkielma on jatkumo kandidaatin tutkielmaani, jossa käsittelin samaa aihetta lähisuhteiden näkökulmasta.

Tutkielman aluksi taustoitan tutkimaani ilmiötä. Tarkastelen ikääntyneiden kokemaa kaltoinkohtelua, parisuhdeväkivaltaa, seksuaalista kaltoinkohtelua sekä ilmiöön liittyviä kysymyksiä palvelujärjestelmässä ja yhteiskunnassa. Kolmannessa luvussa kuvaan tutkielmani teoreettista perustaa: hermeneuttista fenomenologiaa (Perttula 2005; Laine 2015) ja Väkivallan ymmärtämisen ekologista mallia (Väkivalta ja terveys maailmassa 2005, 31). Hermeneuttinen fenomenologia tuottaa välineitä naisten seksuaalisten väkivaltakokemusten tulkitsemiseen ja Väkivallan ymmärtämisen ekologinen malli antaa tulkintakehikon naisten tuottamien merkitysten sijoittamiseen yksilö-, ihmissuhde-, yhteisö- ja yhteiskuntatasolle. Tutkimuksen toteutus luku kertoo tutkimuksen tehtävästä, tutkimuskysymyksistä, aineiston hankinnasta, aineistosta, käytetyistä analyysimenetelmistä ja tutkimuksen eettisistä kysymyksistä. Tutkielman tuloslukuissa tarkastelen tarkemmin ikääntyneiden naisten kokeman seksuaalisen kaltoinkohtelun erilaisia esiintymismuotoja sekä ilmiölle annettuja merkityksiä ja merkityssuhteita. Johtopäätöksissä kokoan keskeiset tulokset yhteen ja sidon ne yleisemmälle tasolle. Pohdinnassa käsittelen ilmiötasolla tutkimustulosten pääteemoja, pohdin tutkimuksen tekemisen prosessia ja jatkotutkimusaiheita.

2 IKÄÄNTYNEIDEN NAISTEN KOKEMA VÄKIVALTA

2.1 Ikääntyneiden kaltoinkohtelu

Vanhuudelle ei ole yhtä yhtenäistä määritelmää ja vanhenemisen kokemukseen liittyvät useat eri tekijät. Pauli Niemelän (2007, 169) mukaan ikävuodet 65-74 ovat siirtymää keski-ikästä vanhuuteen. Siirtymävaiheessa ikääntyneiden fyysinen ja psykososiaalinen toimintakyky ovat yksilöllisiä ja vaihtelevat laajasti. Osalla toimintakyky on keski-ikäisen henkilön tasolla, toisilla vanhan. (Mt.) Vanheneminen koostuu yksilön terveydestä ja vuorovaikutuksellisesta tapahtumaketjusta, jotka sisältävät biologisia, psykologisia ja sosiaalisia tekijöitä. Sosiaalisten- ja yhteiskunnallisten elementtien keino määrittellä vanhuutta vaihtelee ajan ja paikan mukaan. Vanhenemistä ja vanhentamista kuvaavat konkreettisesti eläkeikärajat. Vanhenemistä voidaan pitää sekä biologisena että sosiaalisena ilmiönä. Biologiset muutokset koskettavat elimistöä ja elinjärjestelmiä ja etenevät yksilökohtaisesti eri nopeudella. Sosiaalisten yhteisöjen normit vaikuttavat hyväksytyihin ja hyväksymättömiin käyttäytymismalleihin ja asettavat ikääntyneiden käyttäytymiselle odotuksia. Vanhuuteen ja vanhuuden kokemuksiin liittyviä käsityksiä muokkaavat muun muassa kulttuuriset tekijät, ikääntyneiden henkilökohtaiset kokemukset vanhuudesta ja heidän omakohtaiset määritelmät vanhasta ihmisestä. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppila 2006, 206-207; Heikkinen 2016, 238, 240.)

Suomessa ikääntyneiden kokemasta väkivallasta käytetään yleisesti käsitettä *ikäntyneiden kaltoinkohtelu*. Käsitteen moninaisuus mahdollistaa sen käytön erilaisissa asiayhteyksissä ja tilanteissa. Termillä ikääntyneiden kaltoinkohtelu voidaan kuvata esimerkiksi ikääntyneiden parisuhteissa kokemaa väkivaltaan, hoitolaitoksissa tapahtuvaa laiminlyöntiä ja ikääntyneiden kokemaa rakenteellista väkivaltaan. Isossa-Britanniassa toimiva Action on Elder Abuse käyttää seuraavaa, yleisesti käytössä olevaa määritelmää ikääntyneiden kaltoinkohtelusta. Ikääntyneiden kaltoinkohtelu on: ”*A single or repeated act or lack of appropriate action, occurring within any relationship where there is an expectation of trust, which causes harm or distress to an older person.*” World Health Organizationin, eli WHO (Väkivalta ja terveys maailmassa 2005, 147) on suomentanut määritelmän seuraavasti: ”*Vanhusten kaltoinkohtelu on kerrallinen tai jatkuva teko tai asiaankuuluvan teon laiminlyöminen, joka tapahtuu missä tahansa luottamuksen varassa toimivassa suhteessa ja joka aiheuttaa vanhukselle vahinkoa tai ahdinkoa.*” (Mt.) Määritelmä

on kattava ja toimii tämän tutkimuksen perustana määriteltäessä ikääntyneiden naisten kokemaa kaltoinkohtelua. Termin käyttö vaatii kuitenkin tarkempaa kohdentamista. Satu Ylinen ja Sari Rissanen (2005, 58, 63) tuovat esiin kaltoinkohtelutermin liittyviä haasteita. Ikääntyneiden kohteleva kaltoin on ilmiönä monimuotoinen ja haasteellinen hahmottaa kokonaisuudessaan. Ilmiön kokonaisvaltaista käsittämistä vaikeuttaa väkivaltaan liittyvien termien moninaisuus ja kaltoinkohtelukäsitteen epätasaisuus. Epätasaisuus haastaa käsitteen tarkkaa määrittelemistä, väkivallanmuotojen yleisyyden arviointia, riskitekijöiden tunnistamista sekä puuttumisen ja ennaltaehkäisykeinojen kehittämistä. (Mt.)

Ikääntyneiden naisten kokemalla kaltoinkohtelulla tarkoitetaan fyysisistä, seksuaalista tai taloudellista hyväksikäyttöä, laiminlyöntiä sekä henkistä ja emotionaalista väkivaltaa. Käsitteenä fyysinen kaltoinkohtelu sisältää fyysiset väkivaltaiset teot, esimerkiksi lyömisestä, vamman aiheuttamisen, epäasianmukaisen rajoittamisen tai kiinni pitämisen sekä sopimattoman lääkitsemisen. Seksuaalinen väkivalta on ei toivottuja seksuaalissävytteisiä tekoja tai kontakteja. Laiminlyönti on perustarpeiden tyydyttämättä jättämistä tai hoidon laiminlyöntiä. Henkinen ja emotionaalinen väkivalta on verbaalisella tasolla tapahtuvaa sanallista väkivaltaa, joka aiheuttaa emotionaalisia vammoja. Konkreettisia muotoja ovat esimerkiksi pelottelu, uhkailu, vähättely ja halventaminen. Henkinen ja emotionaalinen kaltoinkohtelu ilmenevät myös eristämisenä ja kansalaisoikeuksien loukkaamisena. Taloudellinen väkivalta on naisen talouden kontrollointia, taloudellista hyväksikäyttöä, rahan kiristämistä tai siihen liittyvää uhkailua ja pelottelua. Taloudellinen väkivalta voi esiintyä väkivallan tekijän kokonaisvaltaisena rahojen hallintana ja rahan käyttönä ainoastaan tekijän omiin menoihin. Henkilökohtaisesti harjoitettu kaltoinkohtelu on henkilökohtaista kyvyttömyyttä huolehtia itsestään ja perustarpeistaan joko fyysisistä vammoista ja/tai mielenterveydellisistä ongelmista johtuen. Rakenteellisella väkivallalla tarkoitetaan ikääntyneisiin kohdistuvia negatiivisia asenteita ja stereotyyppisiä käsityksiä, jonka seurauksena ikääntyneet kokevat ansaitsevansa väkivaltaisen kohtelun. Yleisillä asenteilla ja käsityksillä on negatiivinen vaikutus ikääntyneiden avun hakemiseen. (Lehtonen & Perttu 1999, 107; Hirsch 2003, 171-172.)

Suomessa ikääntyneiden kokema kaltoinkohtelu on ilmiönä tunnistettu jo 1980-luvulta lähtien. Ensi Kotien Liiton julkaisu Vanhus ja perheväkivalta (1986) on ensimmäisiä Suomessa julkaistuja artikkeliteoksia, joissa vanhuksiin kohdistuvaa kaltoinkohtelua tuotiin esiin. Teoksessa ikääntyneiden kokemaa väkivaltaa määritellään ja käsitellään

suppeammin kuin tänä päivänä, mutta kaltoinkohtelua ennaltaehkäisevät tekijät ovat pysyneet samankaltaisena kuin nykyisin. Kirjassa ilmiötä kuvataan tunnistamattomaksi tabuksi ja sitä on käsitelty yksilön, vanhuuden, terveydenhuollon, päihdehuollon, sosiaalityön sekä poliisin näkökulmalta. (Mt.) Suvi Ronkainen (2017, 19) kyseenalaistaa väkivallan kuvaamista piilossa olevaksi ilmiöksi. Hänen mukaansa väkivalta ei ole tabu, eikä poikkeus. Väkivallan käyttö sijoittuu yhteisöllisiin, yhteiskunnallisiin ja rakenteellisiin tasoihin ja tulee sitä kautta näkyviin. Jokaisella yksilöllä on sidoksia yhteisöön ja yhteiskuntaan muun muassa hoidollisten, sosiaalisten, keskinäisen riippuvuuksien, välittämisen ja muiden käytäntöjen kautta. Sen vuoksi väkivallan näkyvä käyttö ei ole tarpeen. Näin ollen väkivaltaa voidaan pitää näkyvänä. Se sisältyy osaksi yhteiskunnan dynamiikkaa ja toimii osana ihmisten välistä ja rakenteellista väkivaltaa. (Mt.)

Ikääntyneiden kokema kaltoinkohtelu on huomattavan yleistä. Prevalence Study of Abuse and Violence Against Older Women on vuonna 2011 julkaistu tutkimusraportti, joka kartoitti viimeisen vuoden aikana tapahtunutta kaltoinkohtelua ja väkivaltaa 60-97-vuotiaiden ikääntyneiden naisten osalta vuonna 2010. Tutkimus toteutettiin viidessä maassa: Itävallassa, Belgiassa, Suomessa, Liettuassa ja Portugalissa ja siihen osallistui 2880 naista. Raportin mukaan viimeisen vuoden aikana 28 prosenttia kaikista vastanneista ja 25 prosenttia suomalaisista ikääntyneistä naisista oli kokenut väkivaltaa ja/tai kaltoinkohtelua. Tyypillisimmin nainen oli joutunut henkisen väkivallan kohteeksi, mutta myös taloudellinen väkivalta, perus- ja kansalaisoikeuksien loukkaaminen ja laiminlyönti olivat tyypillisiä muotoja. Noin 5 prosenttia naisista oli kokenut seksuaalista väkivaltaa. Ikääntyneen naisen lapsi tai lapset olivat toimineet tavallisimmin hoidon tai tarpeiden laiminlyöjinä, muissa muodoissa tekijänä oli tyypillisimmin naisen kumppani tai puoliso. Kaltoinkohtelu oli tapahtunut monimuotoisena, mutta harvinaisena noin 14 prosentilla naisista ja 6 prosentilla monimuotoisena ja yleisenä. (Luoma, Koivusilta, Lang, Enzenhofer, De Donder, Verté, Reingarde, Tamutiene, Ferreira-Alves, Santos & Penhale 2011, 7, 28.)

Ikääntyneisiin kohdistuva väkivalta on muihin väkivallan muotoihin verrattuna vähemmän raportoitua, eivätkä ammattilaiset tunnista väkivaltaa. Tämän vuoksi tilastot eivät osoita täysin ongelmitta ilmiön laajuutta. Ikääntyneiden kaltoinkohtelu on piilossa oleva ilmiö, eivätkä väkivallan kohteena olevat naiset halua kertoa kokemuksistaan. Koetulla väkivallalla on laaja-alaiset vaikutukset muun muassa ikääntyneen terveyteen. Sen vuoksi ikääntyneisiin kohdistuva väkivalta muodostaa vakavan terveydellisen riskin ja voi johtaa

jopa ennenaikaiseen kuolemaan. (Verdejo & Calvo 2014, 110, 113.) Ikääntyneiden kokemalla kaltoinkohtelulla on ominaispiirteitä. Ominaispiirteet liittyvät sukupolvien välisiin tai perhesuhteisiin, toimintavajeisiin, terveydellisiin ongelmiin ja elämäntilanteeseen. Väkivallan tekijänä voi toimia puolison lisäksi lapsi, lapsenlapsi, anoppi, vävy ja/tai miniä. Väkivallantekijöitä voi olla useita. Ikääntyneiden kohdalla väkivalta on voinut jatkua vuosikymmeniä tai alkaa esimerkiksi puolison sairastumisen jälkeen. Sairastumisen seurauksena tapahtuvaa väkivaltaa aliarvioidaan, koska huonokuntoisen väkivallan tekijän ei katsota useinkaan olevan vastuussa teoistaan. Tämä johtaa puuttumattomuuteen ja avun tarjoamisen epäonnistumiseen. Auttamistyössä erityispiirteet on huomioitava. Väkivaltaisesta suhteesta irrottautuminen on erityisen vaikeaa, kun väkivalta on ollut pitkäkestoisista ja nainen voi olla väkivallan seurauksena traumatisoitunut. (Lehtonen & Perttu 1999, 104-106.)

Calvin Hirsch (2003, 174) kuvaa erilaisia riskitekijöitä, jotka altistavat kaltoinkohtelulle. Tekijöitä ovat ikääntyneen riippuvuus hoitajasta jokapäiväisessä arjessa, hoitajan riippuvuus hoidettavasta, esimerkiksi yhteisasumisen tai taloudellisten tekijöiden vuoksi, ulkopuoliset stressitekijät, esimerkiksi sosiaalisen verkoston ja muun tuen puute, emotionaalinen kuormitus, erilaiset mielenterveysongelmat sekä kaltoinkohtelua harjoittavan henkilön persoonaan liittyvät piireet, esimerkiksi vihamielisyys ikääntyneitä kohtaan, auktoritaarisuus, joustamattomuus ja ikääntyneen vaativa persoonallisuus. Edellä mainittujen tekijöiden lisäksi kaltoinkohtelun riskiä nostavat päihteiden väärinkäyttö, ikääntyneen taloudellinen hyväksikäyttö, aiempi lähisuhdeväkivaltahistoria sekä sosiokulttuuriset ja ympäristöön liittyvät tekijät, esimerkiksi vaatimattomat asuinolosuhteet, perheenjäsenten väliset ristiriidat ja perhekulttuuriin liittyvä vaikeus hakea ulkopuolista apua. Hirschin näkökulmaa tukevat Yuliya Mysyukin, Rudi Westendorpin ja Jolanda Lindenbergin (2015, 3039, 3054) esiin tuomat kaltoinkohtelulle altistavat tekijät. Riippuvuus, haavoittuvuus, valta, hallinta, sosiaalinen eristäytyminen, stressi, hoitotaakka sekä aiemmat väkivaltakokemukset toimivat riskitekijöinä ikääntyneiden kokemalle väkivallalle. Erilaiset tekijät korreloivat keskenään. Ikääntyneiden kokemalle kaltoinkohtelulle ominaisia piirteitä ovat riippuvuuden ja haavoittuvuuden monimutkainen yhteenkietoutuminen, ikääntymisprosessiin liittyviä tekijät sekä muiden ihmisten asenteet ja odotukset ikääntyneitä kohtaan. (Mt.)

Suomessa ikääntyneiden kokemaa kaltoinkohtelua on tutkittu etenkin hoitolaitosten sekä henkilökunnan näkökulmasta (ks. esim. Sipiläinen 2016). Ikääntyneiden kokemuksia yksilötasolla on tutkittu vähän. Aihepiiriä ovat käsitelleet pro gradu -tutkielmissaan Päivi Joenperä (2013) ja Leena Serpola-Kaivo-oja (2017). Päivi Joenperä (2013, 3, 22) on tutkinut palvelutaloissa asuvien ikääntyneiden henkilökohtaisia käsityksiä ja mielikuvia kaltoinkohtelusta. Tulosten mukaan yhteiskunnassa tapahtuva kaltoinkohtelu on negatiivista suhtautumista vanhuuteen, vanhusväestön sivuuttamista päätöksenteossa ja puutteita palveluissa sekä niiden saatavuudessa. Vanhustenhoidossa tapahtuva kaltoinkohtelu sisältää hoidon laiminlyönnin, emotionaalisen ja sosiaalisen kaltoinkohtelun, taloudellisen hyväksikäytön ja fyysisen väkivallan. Kaltoinkohtelulle altistavia tekijöitä ovat ihmissuhteisiin ja yksilöllisiin ominaisuuksiin liittyvät tekijät, esimerkiksi asukkaiden väliset ristiriidat, hoitohenkilökunnan kuormittuneisuus, heidän henkilökohtaiset ongelmat ja sopimattomuus hoitoalalle, persoonallisuuden piirteet ja asukkaiden erilaiset sairaudet. (Mt.) Joenperän tutkielman tuloksia ikääntyneiden kokemasta kaltoinkohtelusta voidaan sijoittaa epäsuoran väkivallan kokemuksiin.

Ronkainen (2017, 20-21) määrittää epäsuoran väkivallan kulttuuriseksi, symboliseksi, visuaaliseksi, rakenteelliseksi ja systeemiseksi väkivallaksi. Käsitteellä hän tarkoittaa väkivaltaa, joka sijoittuu yhteiskunnallisella tasolla käytävään valta-alueeseen. Epäsuorassa väkivallassa väkivallan tekijän suora osoittaminen on mahdotonta. Yhteisöt ja käytännöt ylläpitävät väkivallan mahdollistavia olosuhteita ja sulautuvat osaksi yhteiskunnan ja kulttuurin syviä rakenteita. Kulttuurisella väkivallalla tarkoitetaan ihmisarvoa vähättelevää toimintaa, joka epäinhimillistää yksilöä. Visuaalinen väkivalta sisältyy kulttuuriseen väkivaltaan. Siihen kuuluu miehen asemaa korostavien seksististen, rodullistavien, naisia halventavien ja yksipuolisten mielikuvien esittäminen kuvien ja kuvallisuuden kautta. Symbolinen väkivalta liittyy sukupuolistamisen tapoihin ja korostaa suhteen hierarkista rakennetta ja toiseutta. Symbolista väkivaltaa voidaan harjoittaa esimerkiksi uskonnon kautta. Rakenteellinen väkivalta liittyy yhteiskunnan voimavarojen eriarvoiseen jakautumiseen ja valtajärjestelmiin, joissa tietyt ihmisryhmät korostavat omia etuoikeuksiaan toisia alentamalla. Rakenteellinen väkivalta ei toteuta ihmisoikeuksia ja heikentää yksilöiden mahdollisuutta inhimilliseen elämään ja tulevaisuuteen. Systeeminen väkivalta sijoittuu yhteiskunnallisiin järjestelmiin ja instituutioiden toimintaan aiheuttaen yksilöiden epäoikeudenmukaista kohtelua. (Mt.)

Leena Serpola-Kaivo-oja (2017, 84-86) on käsitellyt tutkielmassaan aikuisten lasten harjoittaman väkivallan tai väkivallan uhan merkitystä ikääntyneen elämässä. Tulosten mukaan erilaisia merkityksiä löytyy aikuisuuteen, vanhemmuuteen ja vanhuuteen olevista suhteista. Aikuisten lasten harjoittama väkivalta ikääntyneitä kohtaa on monin tavoin riskitilassa moraalisten arvojen, oikeudenmukaisuuden, vastuun ja velvollisuuden tunteiden kanssa. Ikääntyneet kokevat syyllisyyttä ja häpeää kokemastaan väkivallasta, mikä aiheuttaa pelkoa ja varuillaan oloa. Väkivalta loukkaa ikääntyneen oikeutta koskemattomuuteen ja uhkaa hänen hyvinvointiaan sekä terveyttään. Kaltoinkohtelulla on vaikutusta kokemuksiin henkisestä jäämistöstä sekä ruumiillisuudesta ja se vääristää henkilökohtaista näkemystä omasta tilasta, paikasta ja ihmissuhteista. Kaltoinkohtelun seurauksena ikääntyneet kokevat toivottomuutta ja yksinäisyyttä ja heidän uskonsa palvelujärjestelmään heikkenee. (Mt.) Kaltoinkohtelua kokeneiden ikääntyneiden naisten sisäiset haasteet heijastuvat avun hakemisen prosessiin. Haasteet kytkeytyvät muun muassa väkivallan vähättelyyn, perheen suojelemiseen ja pelkoon sosiaalisesta leimaantumisesta sekä edesauttavat naisia pitämään kokemansa kaltoinkohtelun perheen sisäisenä asiana ja sallassa. Kaltoinkohteluilmioon liittyvä ylisukupolvisuus tukee ilmiön vahvaa sosiaalista ja kulttuurista sidosta, vaikeuttaa kaltoinkohtelumuotojen tunnistamista ja lisää väkivallan vähättelyä. (Gil, Santos & Kislaya 2017, 181-182.) Näiden kuvausten perusteella ikääntyneet naiset kokevat monitasoista kaltoinkohtelua.

2.2 Väkivalta ikääntyneiden naisten parisuhteissa

Parisuhdeväkivallan yleisessä määrittämisessä tukeudun WHO:n käyttämään väkivallan määritelmään. Määritelmä tuo esiin väkivallan moniulotteista luonnetta, sen dynamiikkaa sekä sidosta erilaisiin tasoihin ja valtaan, joka voidaan liittää myös ikääntyneiden parisuhteissa kokemaan väkivaltaan. WHO:n (Preventing violence 2004, 1) määritelmä väkivallasta on seuraava: *”The intentional use of physical force of power, threatened or actual, against oneself, another person, or against a group or community, that either result in or has a high likelihood of resulting in injury, death, psychological harm, maldevelopment, or deprivation.”* Määritelmä on suomennettu WHO:n (Väkivalta ja terveys maailmassa 2005, 21) toimesta seuraavasti: *”Väkivalta on fyysisen voiman tai vallan tahallista käyttöä tai sillä uhkaamista, joka kohdistuu ihmiseen itseensä, toiseen ihmiseen tai ihmisryhmään tai yhteisöön ja joka johtaa tai joka voi hyvin todennäköisesti johtaa*

kuolemaan, fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriintymiseen tai perustarpeiden tyydyttämättä jättämiseen.”

WHO:n käyttämässä määritelmässä ensisijainen painopiste on teossa, ei teon lopputuloksessa. Määritelmä sisältää vallan sekä fyysisen väkivallan käytön ja huomioi valtasuhteiden kautta harjoitetun väkivallan. Sen vuoksi ilmiöön voidaan liittää laiminlyönti tai tekemättä jättäminen, sekä fyysinen, seksuaalinen ja emotionaalinen hyväksikäyttö, itsemurha ja itsetuhoinen käyttäytyminen. Laaja määritelmä mahdollistaa erilaisten seurausten huomioimisen, muun muassa psyykkisen haitan aiheuttamisen, perustarpeiden tyydyttämättä jättämisen ja väkivallan seurauksena tapahtuvan kehityksen viivästyminen. Väkiältä voidaan tulkita toiminnaksi, joka mahdollisesti vammauttaa tai johtaa kuolemaan, mutta myös toiminnaksi, joka aiheuttaa seurauksia sekä yksilölle, perheille, yhteisölle että palvelujärjestelmälle. Teon määrittäminen tahallisuuden kautta mahdollistaa tekojen erottamisen tahattomista teoista. Tahallisuus huomioidaan, vaikka tekohetkellä tekijä ei olisi halunnut tuottaa tarkoituksellisesti kohteelle vammoja. Määritelmässä teon katsotaan olevan väkiältä ja tarkoitettu käytös sekä tarkoitettu teko eriytetään toisistaan. Tahallisuuteen liittyy tietynlainen käyttäytymistapa, jonka kautta väkivallan seurauksia suhteutetaan kohteen terveyteen ja hyvinvointiin. (Väkiältä ja terveys maailmassa 2005, 21-22.)

Anja Lehtosen ja Sirkka Pertun (1999, 9-10) mukaan Suomessa naisiin kohdistuvasta väkivallasta käytetään ilmaisuja lähisuhdeväkivalta ja sukupuolittunut väkivalta. Naisiin kohdistuvalla väkivallalla tarkoitetaan parisuhteessa tapahtuvaa erimuodoissa ilmenevää väkiältä, inestiä, seksuaalista sekä ikäänntyneisiin kohdistuvaa väkiältä ja rakenteellisella tasolla tapahtuvaa väkiältä. Rakenteellinen väkivalta tulee esiin kulttuurin ja institutioiden kautta esiintyvänä syrjintänä, epätasa-arvoisena kohteluna tai muina vastavina väkiältäan liitettävänä muotoina. (Mt.) Patricia Mahoney, Linda Williams ja Carolyn West (2001, 145) liittävät naisiin kohdistuvaan väkiältäan termin ”*battering*” eli vahingoittaminen. Vahingoittamisella tarkoitetaan toimintamallia, jossa tekijä vahvistaa omaa valta-asetelmaa suhteessa naiseen. Toiminta sisältää eritasoisia aggressiivisia tekoja, joiden avulla väkivallan tekijä voi hallita ja alistaa naista sekä aiheuttaa hänelle pelkoa. Lehtonen ja Perttu (1999, 44) kuvaavat samankaltaista ilmiötä piileväksi eli latentiksi väkivallaksi. Sillä tarkoitetaan uhan ilmapiiriä, joka on jatkuvasti läsnä. (Mt.) Vahingoittamiseen liittyy läheisesti ”*coercive control*” eli pakottava kontrolli. Se sisältää fyysisten ja emotionaalisten väkivaltatekojen lisäksi taloudellisen väkivallan,

kaikenlaisen naisen kontrolloinnin, omaisuuden tuhoamisen sekä henkirikokset. (Mahoney, Williams & West 2001, 145.)

Naisiin kohdistuva väkivalta luokitellaan fyysiseksi, psyykkiseksi eli henkiseksi, hengelliseksi, seksuaaliseksi, taloudelliseksi ja piileväksi väkivallaksi, hoidon ja huolenpidon laiminlyönniksi ja syrjinnäksi. Fyysinen väkivalta käsittää aggressiiviset ja konkreettiset väkivaltateot ja/tai niillä uhkaamisen. Teot voivat olla lieviä, esimerkiksi läpsimistä ja tönimistä, tai vakavia, esimerkiksi aseellinen pahoinpitely. Henkinen naisiin kohdistuva väkivalta ilmenee sanallisena tai sanattomana viestintänä ja kontrollointina, sekä sisältää fyysisen väkivallan uhan, pelottelun ja tavaroihin kohdistuvan tuhoamisen. Henkistä väkivaltaa on haasteellista tunnistaa, koska sitä voidaan harjoittaa hienovaraisesti ja monimuotoisesti. Hengellinen väkivalta on uskonnon kautta tapahtuvaa väkivaltaa, toisen hengellisten tarpeiden vähättelyä ja pilkkaamista, uskonnon harjoittamisen kieltämistä tai toisen pakottamista noudattamaan uskonnollisia sääntöjä ja normeja. Naisten kokema seksuaalinen väkivalta on tekoja, jotka tapahtuvat minkä tahansa seksuaalisen toiminnan muodossa ja sisältävät fyysisen väkivallan uhan. Hoidon ja huolenpidon laiminlyönti kohdistuu hoidosta riippuvaiseen henkilöön. Se on perustarpeiden ohittamista, hoidon laiminlyöntiä tai epätarkoituksenmukaisia hoitotoimia sekä hoitoa vaativan uhrin jättämistä yksin. Se voi olla joko tahallista tai tahatonta sekä fyysistä ja/tai emotionaalista. Syrjintä on ihmisoikeuksien loukkaamista ja negatiivisten asenteiden ylläpitämistä erilaisia ihmisryhmiä kohtaan. (Lehtonen & Perttu 1999, 37-45; Perttu 1999, 17; Mahoney, Williams & West 2001, 149-150, 155.)

Väkivallan määrittelyyn tulee kiinnittää edellisten muotojen lisäksi vainoaminen (esim. Nikupeteri 2016). Naisen vainoaminen on häiritseviä ja toistuvia psykologisesti uhkaavia tekoja, joiden kautta vainoaja pyrkii valvomaan naista. Vainoamisen muotoja ovat esimerkiksi naisen puhelimen seuraaminen, postin lukeminen, murtautuminen naisen kotiin, seuraaminen ja häirintä. Lähisuhteissa tapahtuvalla vainoamisella tarkoitetaan suhteeseen ja rakenteisiin sisältyvää väkivaltaa, jonka seurauksena sen kohteena olevan henkilön arkielämä kapeutuu. Se sisältää erilaisia väkivallan muotoja ja kytkeytyy osaksi sosiaalisia ongelmia. Vaino ilmenee monimuotoisina, järjestelmällisinä ja toistuvina tekoina, joissa vainoaja käyttää hyväkseen vainotun lähiverkostoa ja teknologisia apuvälineitä. Ilmiöön kiinnittyy epämääräisyys ja ennustamattomuus, jonka seurauksena vainoamisen muodot sulautuvat osaksi vainotun arkea. Vainoaminen estää vainotun perusoikeuksien toteutumista, sillä se heikentää yksilön vapautta, rikkoo koskemattomuutta ja vaikuttaa

heikentävästi vainotun hyvinvointiin. Vainoaminen voi sisältää useita sukupuolistuneen väkivallan esiintymismuotoja ja ilmetä psyykkisenä, fyysisenä, sosiaalisena, taloudellisenä, seksuaalisena ja hengellisenä väkivaltana. Erilaiset ilmenemismuodot limittyvät toisiinsa muodostaen systemaattisen rakenteellisen seitin, joka hallitsee vainotun elämää. Sen seurauksena vainotun on mahdotonta elää normaalia ja tavallista elämää. (Mahoney, Williams & West 2001, 152-153; Nikupeteri & Laitinen 2013, 29-30, 38, 40.)

Tilastollisesti väkivalta on sukupuolittunutta, sillä tavallisimmin väkivallan tekijänä on mies ja kohteena nainen tai lapset. Tämä mahdollistaa sukupuolikysymyksen jaottelun tekijöihin ja uhreihin. Väkivallan dynamiikan huomioimisen avulla voidaan kohdistaa näkökulmaa väkivallan sukupuolittuneisuuteen. Jaottelu tukee feminististen näkökulman käyttöä, jossa väkivaltaa luonnehditaan patriarkaalisen vallankäytön muodoksi. Parisuhdeväkivallan tulkitseminen sosiaalisena ongelmana haastaa auttamiskäytäntöjä. Puuttumisen ja auttamisen käytännöissä olevat haasteet liittyvät siihen, kuinka parisuhteen asema kiinnitetään osaksi sosiaalisia ongelmia ja kuinka niitä yritetään ratkaista. Parisuhdetta ja kotia pidetään yksityisenä ja intiiminä asiana ja koti mielletään yleisesti turvaliseksi paikaksi. Sen vuoksi parisuhteissa tapahtuvaan väkivaltaan on korkea puuttumisen kynnys. Yleiset mielikuvat kodin yksityisyydestä ja turvallisuudesta vaikuttavat väkivallan salaamiseen. (Nyqvist 2001, 13-14; Piispa & Heiskanen 2017, 68.)

Väkivalta on keino hankkia valtaa ja siihen sisältyy sosiaalinen ulottuvuus. Väkivallan käyttöä pyritään oikeuttamaan kulttuurillisesti, yhteisöllisesti, erilaisissa käyttöyhteyksissä ja neuvotteluissa. Tämän vuoksi väkivaltailmiöön on mahdollista sitoa väkivallan merkityksellistäminen, selittäminen ja oikeuttaminen. Väkivallalla on sosiaalista tilaa muuttava luonne, joka liittyy väkivallan dynamiikkaan ja siitä johtuviin seurauksiin. Väkivallan kautta vaikutetaan ihmisen välisiin jakoihin, vuorovaikutussuhteisiin, valta-asetelmaan sekä toimijuuteen. Muutos koskettaa kaikkia osallisia ja vaikuttaa heidän kokemuksiinsa sosiaalisesta tilasta. Naisen esittämien tasa-arvovaatimusten kautta mies kokee naisen pyrkivän asettumaan parisuhteessa hallitsevaan valta-asemaan. Ulkopuoliseen apuun turvautumisen mies kokee arvovallan luokkauksena, joka symbolisoi miehelle arvovallan ja aseman murentumista. Naisen esineellistäminen, naiseuden olemassaolon kieltäminen ja ilmaisutapojen vähätteleminen mitätöivät naisen ihmisarvoa ja arvostusta. Miesten ja naisten stereotyyppinen luokittelu sekä riittämättömyyden osoittaminen koetaan ihmisarvon mitätöimiseksi, josta seuraa tunne torjutuksi tulemisesta ja rakkaudettomuudesta. Väkivaltaisessa parisuhteessa elämistä voidaan kuvata välitilaksi. Välitilaan

liittyy monimuotoinen ristiriita suhteessa naisille asetettujen vaatimusten, odotusten ja halujen välillä. Parisuhteessa esiintyvä väkivalta hajottaa naisen luottamusta väkivallan tekijään ja parisuhteen tasa-arvoon sekä muokkaa mielikuvaa elämästä ja maailmasta. Sen seurauksena nainen kokee yksinäisyyttä ja eristäytyä. Vaikka väkivalta voidaan tulkitä olevan resurssi, on sillä toista osapuolta loukkaava ja haavoittava vaikutus. (Husso 2003, 294-295; Flinck 2006, 65-66; Ronkainen 2017, 19.)

Parisuhteissa tapahtuva väkivalta aiheuttaa naisille kohtuutonta kärsimystä. Suomessa naisiin kohdistuva parisuhdeväkivalta on edelleen merkittävä ihmisoikeusongelma, johon määrätietoisempi puuttuminen kansallisten toimenpiteiden avulla olisi aiheellista. Suomessa naisten kokemaa väkivaltaa käsitellään ensisijaisesti sosiaalisena ongelmana, kuin rangaistavana tekona tai ihmisoikeuskysymyksenä. Näkökulman seurauksena väkivaltaan ei puututa riittävästi rikosoikeudellisin keinoin. Ehkäisytyötä tehdään valtakunnallisesti vajailla resursseilla, eikä väkivallan vastaista työtä koordinoida tehokkaasti. Suomessa haasteita aiheuttaa tiukka sukupuolineutraali näkökulma, joka mahdollistaa sukupuolisen sokeuden. Sukupuolineutraalius tulee esiin esimerkiksi väkivallasta käytetyissä termeissä. Termit lähisuuhdeväkivalta ja perheväkivalta eivät sisällä sukupuolta. Sukupuolen mainitsemattomuus hävittää naisten kokemat erityiset ongelmat ja heijastuvat väkivallan puuttumiskeinoihin sekä estävät väkivallan perimmäisten tekijöiden kartoittamisen. (Nousiainen & Pentikäinen 2017, 54.)

Parisuhteessa esiintyvä väkivalta häpäisee naiseutta, kyseenalaistaa naisen olemassaolon oikeutta ja mitätöi ihmisarvoa. Se vaikuttaa heikentävästi naisen vapauden kokemukseen ja kahlitsee naista osapuolten väliseen riippuvuussuhteeseen. Valtasuhteeseen liittyvä väkivallan tekijän ylivoima mahdollistaa naisen nöyryyttämisen, alistamisen, sanallisen loukkaamisen, uhkailun, rankaisemisen ja voimakeinoilla vahingoittamisen. Väkivaltataisessa ja naista vahingoittavassa parisuhteessa pysyminen edellyttää naiselta vaikenemista ja suorittamista. Naisen rooli toimia miehen auttajana tukee suhteessa pysymistä. Väki- valta aiheuttaa naiselle kehollisia kokemuksia, heikentää itsetuntoa ja itsekunnioitusta. Väkivaltataisen suhteen sekasorto edesauttaa negatiivisten tunteiden syntymistä ja aiheuttaa muun muassa syyllisyyden, pettymysten ja epäonnistumisen tunteita sekä luottamuk- sen menettämistä. Nainen pyrkii selittämään miehen väkivaltaista käyttäytymistä omasta käyttäytymisestään käsin sekä syyllistää itseään muun muassa vääranlaisista puheta- voista, osaamattomuudesta ja kykenemättömyydestä sekä perustelee miehen käyttäyty- mistä rakkaudella, mustasukkaisuudella, alkoholin käytöllä ja stressillä. Naisen

käyttäytyminen kuvaa väkivallan ulossulkemista. Ulossulkemiseen liittyy väkivaltaisten tekojen pitäminen yksityisasiana, naisen syyllistäminen ja vastuuttaminen väkivaltaan johtavista teoista, väkivallan vähätteleminen ja ilmiön normalisoituminen osaksi parisuhdetta. (Husso 2003, 299, 313; Flinck 2006, 64-65, 78, 80.)

Suomessa on vähän tutkimustietoa ikääntyneiden naisten parisuhteista ja arjesta (Andersson & Seppänen 2011, 93). Tietoa on haasteellista löytää myös ikääntyneiden naisten kokemasta parisuhdeväkivallasta. Ikääntyneiden parisuhteita ovat tutkineet Sirpa Andersson (2007) ja Kirsi Pankarinkangas (2011). Näistä tutkimuksista Anderssonin (2007) väitöskirja on keskittynyt vanhoihin pariskuntiin ja Pankarinkankaan (2011) seurantatutkimus leskien keski-iässä tai myöhemmällä iällä solmittuihin uusiin avioliittoihin. Rajallisen tutkimustiedon vuoksi olen tarkastellut ikääntyneiden naisten kokemaa parisuhdeväkivaltaa turvallisuuden ja parisuhteen näkökulmasta. Näkökulman käyttö on perusteltua, koska parisuhteessa esiintyvä väkivalta tuottaa turvattomuutta, vaikuttaa monella tapaa parisuhteen dynamiikkaan ja heijastaa väkivallalle annettavia merkityksiä. Väkivallan muodot ovat eri ikäryhmillä samankaltaisia, mutta tekijöissä, kokijoissa ja parisuhteissa on omat erityispiirteensä. Sen vuoksi näkökulma mahdollistaa ikääntyneisiin ja heidän parisuhteisiin liittyvien ominaispiirteiden avaamisen.

Ikääntyneiden parisuhteeseen on oleellista liittää ”*meisyys*”, rakkaus ja koti. ”Meisyydellä” tarkoitetaan yhteenkuulumista ja yhteenkuulumisen näyttämistä. Pitkä parisuhde tuottaa yhteisen historian. Parisuhteessa ikääntyneet jakavat samankaltaisen arvomaailman ja yhtäläiset periaatteet. Yhteinen elämänhistoria sitoo yhteen menneisyyden ja nykyisyyden. Suhteeseen liittyy kiinteästi tarvitsevuus ja yhdessä tekeminen. Turvallisuus koostuu yhteisestä luottamuksesta ja elämässä halutaan edetä vanhan pohjalta. (Andersson 2007, 111, 106-108, 144-146.) Ikääntyneiden kokemaan rakkauteen liittyy psykologisia, fyysisiä ja sosiaalisia merkityksiä. Ne sisältävät aktiivisia toimintoja, tunteita, jakamista ja fyysistä läheisyyttä. Ikääntyneiden hyvässä parisuhteessa rakkauteen sisältyy luotettavuus, toisen tukeminen, luottamus yhdessä elämiseen ja hyväksyminen. Eri tekijöillä on ikääntyneen itsetuntoa kohottava vaikutus ja se tuottaa hyvinvointia sekä kohottaa elämänlaatua. (Määttä & Uusiautti 2012, 35.) Ikääntyneillä pareilla koti tarkoittaa itsellisyttä, intiimiyttä ja yhteistä toimintaa, joka mahdollistaa pärjäämisen. Kodista huolehtiminen ja itsenäinen selviytyminen ovat ikääntyneillä merkki siitä, että mieli ja ruumis ovat toimintakykyisiä. Toisaalta kotona asumisen ihanne on sekä kulttuurinen että yhteiskunnallinen vaade, johon tulee pyrkiä. (Andersson 2007, 125, 129, 132.)

Ikääntyneillä naisilla elämä on usein keskittynyt kotiin. Naisille kodin voidaan tulkita merkitsevän yksityistä ja henkilökohtaista aluetta, jota suojellaan ulkopuolisilta. Väkivallan esiin tuominen voi aiheuttaa ikääntyneiden parien itsenäisen selviytymisen ja autonomian kyseenalaistamisen.

Ikääntyneiden ihmissuhteissa liittyvään turvallisuuteen ei kiinnitetä riittävää huomiota sosiaalisen kysymyksenä. Ikääntyneiden turvallisuuden tunteen muodostumisen tärkeimpinä tekijöinä ovat perhe, läheiset ihmiset ja terveys. Eri tekijöillä on suuri merkitys ikääntyneen hyvinvoinnin kokemukseen. Turvallinen vanheneminen edellyttää riittävää terveydentilaa, taloudellista toimeentuloa, emotionaalista turvallisuutta, sosiaalisia suhteita ja henkilökohtaista kokemusta omasta arvokkuudesta. Ikääntyneillä on enemmän turvattomuutta aiheuttavia huolia, kuin nuoremmilla sukupolvilla. Suurimmat huolenaiheet liittyvät ihmissuhdeturvattomuuteen, yksinäisyyteen ja itsenäiseen selviytymiseen. Osa ikääntyneistä kokee turvattomuutta puolisonsa kanssa eläessään. Ikääntyneiden parien kohdalla parisuhteessa esiintyy samankaltaisia haasteita ja tunteita, kuin nuoremmillakin pareilla. Rakkaus, viha, mustasukkaisuus, katkeruus ja valta-asetelman vinoutuminen koskettavat myös heitä. (Niemelä 2007, 167, 170, 177-179; Andersson & Seppänen 2011, 93, 98.)

Ikääntyneiden parisuhteissa olevat erimielisyydet tuottavat jännitteitä ja ristiriitaa. Erimielisyyttä aiheuttavat tekijät liittyvät politiikkaan, tapoihin ja tottumuksiin, käytöstapoihin, sukulaisiin, lasten elämään ja vastuuseen lapsista, uskontoon, elämäntavoihin, harrastuksiin sekä miehen päihteiden käyttöön. Ristiriitojen keskeisimpänä aiheuttajana ovat puolisoitten mieltymysten erilaisuus ja naisen luonteenpiirteet. Tyytyväisyyttä parisuhteen laatuun heikentää valtaan ja vastuuseen liittyvät kysymykset ja ongelmien ratkaisuun sisältyvät konfliktiherkät asiat. Kommunikaatiossa olevat haasteet liittyvät puhumattomuuteen ja vaikenemiseen. (Pankarinkangas 2011, 38-39, 50.) Naisen huoli väkivallan tekijän itsenäisestä selviytymisestä ja sukulaisten painostus suhteessa pysymiseen tuottavat haasteita. Riippuvuus väkivallan tekijästä ja kulttuuriin sekä sukupolvien välisiin eroihin liittyvät tekijät sitovat naisen suhteeseen. Sitovuuteen vaikuttaa edelleen mielikuva avioliiton elinikäisyydestä ja perheen asettamisesta oman hyvinvoinnin edelle. (Lehtonen & Perttu 1999, 105-106.) Nämä tekijät auttavat tulkintani mukaan ymmärtämään ikääntyneiden naisten väkivaltaisissa parisuhteissa esiintyviä riskitekijöitä, sekä tuomaan esiin väkivaltaiseen suhteeseen sitovia ominaisuuksia ja irrottautumiseen liittyviä haasteita.

Ikääntyneiden kokemaan fyysiseen ja seksuaaliseen väkivaltaan liittyviä riskitekijöitä ovat sukupuoli ja ennen 60 ikävuotta tapahtuneet aiemmat väkivaltakokemukset. Naiset kokevat fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa lähes kolme kertaa miehiä enemmän. Naimisissa olevilla on pienempi riski joutua fyysisen ja seksuaalisen kaltoinkohtelun kohteeksi, kuin eronneilla tai leskillä. Ikääntyneiden tulotason suuruus minimoi riskiä, samoin kuin sosiaaliset suhteet, esimerkiksi kiinteä kontakti seurakuntaan. Fyysisillä terveysrajoitteilla ja siviilisäädyltä tulkitaan olevan yhteys kohonneeseen riskiin. (Brozowski & Hall 2010, 1194-1195.) Kaltoinkohtelua tapahtuvissa ikääntyneiden parisuhteissa on merkityksellistä arvioida väkivallan ja sen uhan vaaraa väkivallan kohteena olevien naisten näkökulmasta. Riskinarvioissa on syytä kiinnittää huomiota siihen, milloin vaaran arvioidaan nousevan niin suureksi, että ikääntynyt nainen ei voi enää asua yhdessä väkivallan tekijän kanssa. (Ylinen & Rissasen 2005, 63.)

2.3 Seksuaalinen kaltoinkohtelu

Ihmisen seksuaalisuus ja sukupuoli ovat elinikäisesti säilyviä asioita. Koko elämän ajan yksilöitä kohdellaan seksuaalisena olentoina, miehenä ja naisena. Ikääntyminen aiheuttaa biologisia, hormonaalisia ja aistimuutoksia, mutta ikääntymisellä on vähemmän vaikutusta seksuaaliseen suorituskyykyyn ja nautintoon, kuin aiemmin on oletettu. Seksuaalisen kanssakäymisen näkökulmasta merkittävimmät muutokset liittyvät hormonaalisiin muutoksiin. Seksuaaliseen aktiivisuuteen ja halukkuuteen vaikuttavat erilaiset psyykkiset ja sosiaaliset tekijät. Seksuaalinen aktiivisuus sisältää siviilisäädyn, sosiaaliset normit siitä mikä on kiellettyä, sukupuolisuutta koskevan tiedon sekä seksuaalisuuteen liittyvän itsetunnon ja asenteet. Aktiivisella ja tyydyttävällä seksielämällä on yhteys yksilöiden hyvinvointiin ja terveyteen. Hyvällä seksielämällä on alentava vaikutus kuolleisuusriskiin, sydänsairauksiin, rinta- ja eturauhassyövän mahdollisuuteen sekä endometriooseen ja se ehkäisee stressiä ja univaikeuksia. Edellä mainitut tekijät voidaan liittää hyvän elämän kokemukseen, johon yhdistyy seksuaalisuus ja terveys. (Kontula 2016, 351-353, 358.) Sukupuolimääritelmässä on ohitettu muun sukupuoliset henkilöt, vaikka heitä on myös ikääntyneissä ihmisissä.

Seksuaaliseen väkivaltaan määritellään kuuluvaksi raiskaus ja ei toivotut seksuaaliset teot. Raiskaus käsittää voimallisen vaginaalisen, anaalisen tai oraalisen penetraation ilman naisen suostumusta. Voiman taso ilmenee eri tavoin. Se on uhkailua tai toisen

henkilön vahingoittamisella uhkailua, uhkaavaa käyttäytymistä, kiinni pitämistä tai aseella pakottamista. Voimaan liittyy päihdyttävien aineiden käyttö siten, että naisen kyky kieltäytyä seksuaalisesta kanssakäymisestä heikkenee. Ei toivottuja seksuaalisen väkivallan muotoja ovat raiskauksen yritys, ei toivottu suuteleminen ja seksuaalissävytteinen koskettelu sekä seksiin pakottaminen ilman ehkäisyä. Naiseutta sekä naisen seksuaalisuutta ja kehoa voidaan häpäistä pakottamalla nainen aggressiivisesti toteutettuihin seksuaalisiin tekoihin, jotka ovat luonnottomia, tuottavat kipua ja ovat pornografisia. Seksuaalinen väkivalta ei välttämättä vaadi fyysistä kontaktia, sillä myös ekshibitionismi liitetään yhdeksi väkivallan muodoksi (Hamby & Koss 2003, 5-6; Flinck 2007, 67.)

Leo Nyqvist (2001, 110) on määritellyt seksuaalisen väkivallan naisellisten ominaisuuksien arvostelun, nimittelyn ja miehen seksuaalisten ominaisuuksien korostamisen kautta tapahtuvaksi naisen nöyryyttämiseksi ja alistamiseksi, avoimeksi uskottomuudeksi ja naissuhteilla rehentelyksi, seksiin pakottamiseksi uhkailun avulla, seksuaalisten väkivaltatekojen harjoittamiseksi riidan yhteydessä tai sen jälkeen, sekä seksuaaliseen kanssakäymiseen pakottamiseksi tai siihen yrittämiseksi epäsovivassa tilanteessa. (Mt.) Osa seksuaalisen väkivallan muodoista voidaan tulkita kytkeytyvän läheisesti henkisen väkivallan muotoihin. Nyqvist (2008, 130) tuokin esiin kysymyksen siitä, missä määrin seksuaalinen väkivalta kiinnittyy henkiseen väkivaltaan, koska osa seksuaalisen väkivallan ilmenemismuodoista heijastaa henkisen väkivallan elementtejä.

Seksuaalisen väkivallan määrittäminen ainoastaan tiettyinä tekoina tuottaa ilmiöstä virheellisen käsityksen, koska se irrottaa tekojen asiansuhteiden parisuhteesta. Termiin ”*seksuaalistunut väkivalta*” voidaan kiinnittää sekä sukupuoli, valta, väkivalta ja seksuaalinen väkivalta. Toisaalta termi ”*heteroseksuaalinen väkivalta*” tuo edellistä paremmin esiin miesten naisiin harjoittaman seksuaalisen ja seksuaalistuneen väkivallan. Termin käyttö mahdollistaa heteroseksuaalisuuden ja maskuliinisuuden kiinnittymisen valtaan ja väkivaltaan. Miesten heteroseksuaalisuus luo pohjaa sille, kuinka miehet suhtautuvat naispuolisiin kumppaneihinsa ja naisen seksuaalisuuteen. Seksuaalinen väkivalta ja siihen liittyvä emotionaalinen ja fyysinen väkivalta tulevat esiin seksuaalistuneen kontrollin kautta. Miesten tapa kertoa ja kuvata käyttämäänsä väkivaltaa heijastaa miesten kokemusta vallan puutteesta. Emotionaalisesta näkökulmasta tarkasteltuna ilmiöön liittyy erilaisia voimakkaita negatiivisia tunteita, jotka vääristävät parisuhteen positiivisia tunnelmaisuuksia. Emotionaalisesti naisesta etäällä olevat miehet ovat riippuvaisia naisesta, joka luo perustaa kontrollille ja alistamiselle. Se altistaa naisen seksuaalisuuden

loukkaamiseen. (Nygqvist 2008, 130, 132-134, 161-162.) Samaan aiheeseen viittaa Marita Husso (2003, 107) tuodessaan esiin miehen heikon itsetunnon ja kamppailun itsetunnon palauttamiseksi olevan yhteydessä naisen itsetunnon tuhoamiseen, rajoittamiseen, kontrollointiin ja väkivaltaan.

Koettuun väkivaltaan ja onnettomuuksiin sisältyy haavoitetuksi tuleminen. Haavoittavuuteen voidaan liittää hallinnan menettäminen siitä, mikä on tapamme olla, kuinka näymme ja miten tulemme tunnistetuksi. Seksuaalisuuteen liittyvä väkivalta rikkoo naisen intymiteettiä ja paljastaa naisesta puolia, jotka hän kokee vieraiksi. Intymiteetin rikkomisen voidaan näin ollen tulkita väärintunnistamiseksi. Se tuottaa naiselle häpeää ja sen seurauksena hän eristäytyy ihmissuhteista. Seksuaalisuuteen liittyvä väkivalta murtaa tunnistetuksi tulemista, moraalisia ja oikeudenmukaisia arvoja sekä rajoja, eli niitä tekijöitä, joiden kautta naiset rakentavat luottamusta ja sidettään muihin ihmisiin. (Ronkainen & Näre 2008, 13-14.) Seksuaalisuuteen liittyvät rajat eivät ole selkeitä ja rajapinnoilla yhdistyvät monet erilaiset ulkoiset ja sisäiset raja-alueet. Seksuaalisuuteen liittyvät teot sisältävät eleitä ja kosketuksia, jotka voivat väkivallan tekijän puolelta edustaa rakkauden sijasta halveksuntaa. Rajojen rikkomisen väkivallan kautta altistaa naisen hajoamisen kokemuksille ja aiheuttaa epäilyksen tunteita selviytymisestä, rakkaudesta, parisuhteesta, osaamisesta, kykenemisestä, voimavaroista ja omasta arvosta. Tämä vaikuttaa seksuaalisuuteen liittyvän väkivallan loukkaavuuteen ja haavoittavuuteen. (Husso 2003, 127; Ronkainen 2008, 77-78.)

Väkivaltaisiin seksuaalisiin tekoihin yhdistyy naisen toimijuuden menetys. Toimijuuden menetyksen kautta teot koetaan nöyryyttäväksi, loukkaaviksi ja haavoittaviksi. Väkivaltaisessa parisuhteessa naisen toimijuutta heikentää tekijän harjoittama kontrollointi, valta ja painostus. Väkivalta vaikuttaa naisen turvallisuuden ja luottamuksen tunteisiin negatiivisesti. Turvallisuuden ja luottamuksen häviäminen heikentää fyysisen läheisyyden ja emotionaalisen yhteyden haluamista, joka puolestaan vaikuttaa naisen seksuaalisen toimijuuden kapeutumiseen. Naisen seksuaalinen toimijuus on ristiriidassa silloin, kun parisuhteeseen yhdistyvät valta, miehinen seksuaalivietti ja seksiin velvoittaminen. (Keskinen 2005, 277, 279, 282-283.) Kontrollin avulla mies pyrkii parisuhteessa hallitsemaan naisen seksuaalisuutta, mutta se voi tapahtua myös alistamisen kautta. Seksuaalinen alistava puhetapa heikentää naisen itsetuntoa, naiseutta ja seksuaalista identiteettiä. Naisen seksuaalista käyttäytymistä väkivaltaisessa suhteessa ohjaa rationaalisuus. Seksiin suostuminen esimerkiksi riidan jälkeen on keino säästyä vakavammalta väkivallalta, vaikka

se koetaan nöyryyttäväksi ja vastenmieliseksi. Miehen näkökulmasta se toimii itsekkäänä tekona, joka korostaa miehistä vallankäyttöä. (Nyqvist 2001, 105-106, 108-109; Nyqvist 2008, 156.)

Ikääntyneiden kokema seksuaalinen väkivalta on perheeseen piilotettua siihen liittyvän häpeän vuoksi, mikä vaikeuttaa ilmiön tutkimista. Fyysinen ja seksuaalinen hyväksikäyttö aiheuttaa leimautumista, joka osaltaan edesauttaa ilmiön salaamista. Ikääntyneisiin kohdistuvaa väkivaltaa voidaan pitää sosiaalisena ongelmana ja siihen liittyy yhteiskunnassa tapahtuva ikäsyrrjintä, joka lisää ikääntyneiden kohtaaman väkivallan riskiä ja aiheuttaa heille ahdistusta. (Brozowski & Hall 2010, 1183-1184, 1197.) Yhdysvalloissa tehdyn kansallisen tutkimuksen mukaan ikääntyneiden kokema kaltoinkohtelu on huomattavan yleistä. Seksuaalisen väkivallan kohteeksi on joutunut yli 60 vuotiaista ikääntyneistä noin 0,6 prosenttia. Seksuaalisista väkivallanteoista ilmoitetaan poliisille vain 16 prosenttia. (Acierno, Hernandez, Amstadter, Resnick, Steve, Muzzy & Kilpatrick 2010, 292, 294.)

Suomesta ikääntyneiden kokemasta seksuaalista väkivallasta ja kaltoinkohtelusta ei ole olemassa tilastotietoja. Miia Niskakoski (2017) on käsitellyt pro gradu -tutkielmassaan vanhustenhuollon yksiköissä tapahtuvan kaltoinkohtelun muotoja, ilmiön yleisyyttä ja puuttumisen keinoja. Hän on nostanut esiin myös seksuaalisen kaltoinkohtelun. Tulosten mukaan seksuaalista häirintää, epäasiallista kielenkäyttöä ja koskettelua on kokenut hie-man yli 10 prosenttia ikääntyneistä ja teot ovat tapahtuneet pääosin yksikössä asuvien ikääntyneiden välillä. Seksuaalisen väkivallan kohteeksi on joutunut noin 1,5 prosenttia asukkaista. (Niskakoski 2017, 46.) Niskakosken tulokset ovat osittain selitettävissä ikääntyneiden muistisairauksien vaikutuksella seksuaalissävytteisen käyttäytymisen lisääntymiseen.

Ikääntyneen seksuaalinen kaltoinkohtelu esiintyy erilaisina fyysisinä ja väkivaltaisina ei-toivottuina seksuaalisina ja seksuaalissävytteisinä tekoina. Seksuaalisia väkivaltaisista tekoja ovat seksuaaliseen aktiin ja/tai suuseksiin pakottaminen, intiimialueiden pahoinpitelminen tai pureminen, muut kovakouraiset teot, seksuaalisen mielenkiinnon osoittaminen naisen kehoa kohtaan, alastonkuvien ja sukupuolielinten kuvaaminen sekä pornografiaan katseluun pakottaminen. Seksuaalissävytteisten tekojen muotoja ovat esimerkiksi suutelu, hyväily, seksuaalisen mielenkiinnon osoittaminen naisen kehoa kohtaan, seksuaalissävytteinen ehdottelu, kommentointi ja vitsailu, seksuaalisten tekojen ääneen

kuvaaminen ja niistä kertominen sekä tirkisteleminen ja itsensä paljastelu. (Teaster, Roberto, Duke & Kim 2008, 6-7; Ramsey-Klawnsnik 2008, 46-47, 49, 51, 53, 57; Bourges, Ramsey-Klawnsnik & Gregorian 2008, 343-344.) Ikääntyneiden kokemaan seksuaaliseen väkivaltaan voidaan liittää naisen nöyryyttäminen, halventaminen ja nimittely, naisen kehon arvosteleminen ja sen vertaileminen. Määritelmään kuuluvat myös muut väkivaltaisat tai välineillä tapahtuvat teot, jotka kohdistuvat naisen sukupuolielimiin. Teot tapahtuvat ilman naisen suostumusta tai ymmärrystä, aiheuttavat kipua ja ovat nöyryyttäviä. (Lehtonen & Perttu 1999, 40-41, 106.)

Ikääntyneisiin naisiin kohdistuvaan seksuaaliseen väkivaltaan voidaan sisältää tekijän harhaluuloinen mustasukkaisuus. Mustasukkaisuus voidaan liittää tilanteisiin, joissa sukupuolielämä ei tuota enää riittävää tyydytystä, tai olosuhteisiin, joissa mies pelkää menettävänsä naisen kontrolloinnin sekä kyseenalaistaa miehen määrittelyvallan, hallinnan ja kontrollin. Dilemma, jossa miehisyyteen liitetään hallitsevuus ja kontrolli, ja naiseuteen alistuminen ja mukautuminen, aiheuttaa alistussuhteen sivuuttamisen ja miehen ja naisen käyttäytymistapojen selittämisen luonnollisilla taipumuksilla ja vapaaehtoisuudella. Näkemys erotisoi parisuhteessa esiintyviä hallinnan, alistamisen ja alistumisen muotoja, jonka seurauksena niistä muodostuu normaali eroottisromanttiseen suhteeseen kuuluva käytäntö. Parisuhde, rakkaus ja seksuaalisuus voidaan kiinnittää parisuhteessa tapahtuvaan väkivaltaan. Rakkaus luo sidoksen väkivaltaiseen puolisoon ja rakkauden kautta muodostuu valtasuhde, jossa yhtenä osana toimii naisen sidos kulttuurisiin käsityksiin ja seksuaalisuuteen. Tämän seurauksena seksuaalisuuteen liittyvät mielikuvat leimautuvat sukupuolittuneiksi ja epäsymmetristä valta-asetelmaa tukeviksi. Esimerkiksi mielikuvat mustasukkaisuuden liittymisestä rakkauteen, tai seksin parisuhteeseen, voivat aiheuttaa väkivallan sivuuttamisen, sillä niitä pidetään yleisenä ja kulttuurisesti ymmärrettävänä asioina. (Kivelä 1984, 34; Lehtonen & Perttu 1999, 106; Husso 2003, 107, 109-110; Keskinen 2005, 286, 288.)

Ikääntyneet naiset ovat alttiita seksuaaliselle kaltoinkohtelulle, eikä ikää voida pitää suojaavana tekijänä. Seksuaalisessa kaltoinkohtelussa on yhteneväisiä piirteitä sekä sitä harjoittavilla tekijöillä, kuin sen kohteena olevilla naisilla. Väkivallalle altistavat naisen fyysiset ja kognitiiviset vammat, valkoihoisuus ja muistisairaus. Väkivaltaiselle käyttäytymiselle riskitekijöitä ovat kaltoinkohtelua harjoittavan henkilön päihteidenkäyttö ja rikostausta. (Bourges, Ramsey-Klawnsnik & Gregorian 2008 348; Bows 2017, 13-14.) Hannah Bows (2017, 5-6) kuvaa tutkimusten keskittyvän valkoihoisten kokemaan

seksuaaliseen väkivaltaan, joka osin selittää valkoihoisuuden korostumista riskitekijänä. Toisaalta se voi kuvata muiden ihmisryhmien haluttomuutta tuoda esiin väkivaltakokemuksiaan. (Mt.)

Ikääntyneiden naisten lähisuhteissa kokema seksuaalinen kaltoinkohtelu on monimuotoinen ilmiö. Väkivaltaiset teot tapahtuvat fyysisinä tekoina, mutta ne voivat olla myös tekoja ilman fyysistä kontaktia. Ilmiön esiintyminen voidaan luokitella kolmeen eri kategoriaan, joita ovat 1. suhteessa pitkään esiintynyt lähisuhdeväkivalta, 2. lähisuhteeseen muodostunut uusi väkivallanmuoto ja 3. uudessa liitossa esiintyvä seksuaalinen kaltoinkohtelu. Väkivallan tekijöinä ovat naisen puoliso, aikuinen lapsi, sukulainen tai muu lähiomainen. Tyypillisemmin väkivallan tekijöinä toimivat puoliset ovat ikääntyneitä itsekin. Muut väkivallan harjoittajat ovat yleisimmin keski-ikäisiä naisen omia lapsia. Naista ja väkivallan tekijää sitoo toisiinsa keskinäinen *riippuvuus*. Yhteinen riippuvuutta aiheuttava tekijä on asumismuoto. Naisten riippuvuus väkivallan tekijästä liittyy tekijältä saatavaan apuun ja hoitoon. Tekijän riippuvuus naisesta kytkeytyy taloudellisiin ja hoidollisiin tekijöihin. (Ramsey-Klawnsnik 2008, 45-49, 56-57.)

Naiset kokevat seksuaalista kaltoinkohtelua yleisimmin omassa asuinpaikassaan. Kaltoinkohtelu aiheuttaa naiselle fyysisiä ja emotionaalisia vammoja ja haittoja. (Ramsey-Klawnsnik 2008, 57; Bows 2017, 13.) Väkivaltaa kokeneilla ikääntyneillä on kohonnut vammautumisen riski ja kokemukset altistavat erilaisille sairauksille, terveysongelmille ja sukupuolitaudeille (Ramsey-Klawnsnik 2008, 57; Bows 2017, 14-15; Bows 2018, 23). Väkivallan seuraukset ovat ikääntyneillä yhteneväisiä, vaikka seksuaalinen kaltoinkohtelu esiintyy erimuotoisena muistisairautta sairastavilla naisilla (Teaser ym. 2008, 15). Muistisairaiden ikääntyneiden oireet ilmenevät pelkona, ahdistuneisuutena ja sekavuutena, eikä oirehdintaa osata liittää seksuaaliseen kaltoinkohteluun. Ikääntyneiden heikentyneen puolustuskyvyn vuoksi tunnistaminen ja ulkopuolinen puuttuminen on välttämätöntä. (Bourgess & Phillips 2006, 196, 203).

2.4 Väkiältä yhteiskunnallisena ja palvelujärjestelmän kysymyksenä

Suomalaisessa yhteiskunnassa pyritään aktiivisesti toteuttamaan tasa-arvoa sekä yksilön oikeuksia. Näiden asioiden toteutuminen on huomioitu muun muassa lainsäädännössä. Tasa-arvon ihanne tukee hyvän, toimivan ja tasa-arvoisen parisuhteen arvoja, jossa mahdollistuu yksilön vapaus omaan elämään ja toisen osapuolen huomioiminen. Ristiriita väkivaltaisen parisuhteen kannalta on merkittävä, sillä yhteiskunnassa olevat asenteet mahdollistavat miehisen vallan ja kontrollin käytön, joka puolestaan ei toteuta yksilöllisyyttä tai itsemääräämisoikeuden toteutumista. (Piispa 2004, 37.) Suomessa tunnustetaan naisiin kohdistuva väkiältä, mutta järjestelmässä ei ole riittäviä keinoja naisten hätään puuttumiseksi. Puuttumattomuus johtuu riittämättömistä resursseista. (Piispa & Heiskanen 2017, 68.)

Parisuhteissa tapahtuva väkiältä on osa miesten ja naisten välistä eriarvoisuutta. Naisten alisteinen sekä eriarvoinen asema on rakennettu osaksi yhteiskuntaa. Rakenteelliset elementit liittyvät patriarkaaliseen kulttuuriin, jota ei pyritä riittävästi muuttamaan. Rikos-oikeusjärjestelmässä parisuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa ei pidetä yhtä vakavana rikoksena, kuin muita väkivaltarikoksia ja auttamisjärjestelmässä on edelleen puutteita ilmiön ominaispiirteiden ymmärtämisessä. Parisuhdeväkivallan ratkaisemisessa ei riitä ainoastaan väkiältäongelmaan puuttuminen. Muutos vaatii asenteiden muutosta sekä sosiaalisten ja kulttuurillisten tekijöiden huomioimista. Sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen ja tasapuolisemman yhteiskuntajärjestelmän luominen edesauttavat väkiältäilmiön ehkäisemistä. Muutos on mahdoton, mikäli valtio tukee sukupuoleen liittyviä ihanteita ja epätasa-arvoa tukevia rakenteellisia tekijöitä. (Kwan 2009, 17, 37-39.)

Sukupuoleen ja väkivaltaa liittyvät oletuksia, jotka heijastuvat poliittiseen päätöksentekoon ja täytäntöönpanoprosesseihin. Oletusten kautta korostetaan fyysisen väkivallan erilaisia ilmenemismuotoja, vastuutetaan naisia ja korostetaan väkivallan suppeaa määritelmää. Miehisyydellä, väkivallalla ja kulttuurilla on moniulotteinen sidos, mutta se sivuutetaan yleisessä keskustelussa, politiikassa ja oikeuskäytänteissä. Tämä kokonaisnäkemys ohittaa väkivallan sukupuolittuneisuuden. Sen seurauksena nainen kuvataan uhrina ja mahdollisena selviytyjänä. Poliitiikassa ja palvelujärjestelmässä ei kiinnitetä riittävästi huomiota sosiaalisiin ja sukupuolten välisiin hierarkkisiin rakenteisiin, jotka edesauttavat epätasa-arvon toteutumista ja jatkavat naisten kärsimystä. Suomessa sukupuolten välinen tasa-arvo ja hyvinvointivaltioon liittyvät arvot ovat rinnakkain sukupuolettoman

kansalaisen kanssa. Sukupuolettomuus kiinnittyy erityisesti ihmisoikeuksien toteutumisen tavoitteisiin, joita Suomessa korostetaan. Sukupuolisuuden huomioimisen edellytyksenä olisi purkaa niitä rakenteita, jotka tukevat ja ylläpitävät sukupuolten välistä eriarvoisuutta ja hierarkiaa. Se vaatisi sosiaalisen käsitteen määrittämisen uudelleen suhteessa ”julkiseen” ja ”yksityiseen”. (Hearn & McKien 2010, 136, 149-150.)

GREVIO on riippumaton ihmisoikeuksien toteutumista valvova toimija, jonka tehtävänä on valvoa niin kutsutun Istanbulin sopimuksen (53/2015) täytäntöönpanoa. GREVIO on ottanut kantaa Suomessa esiintyviin epäkohtiin naisiin kohdistuvan väkivallan torjumisessa. GREVIO:n mukaan Suomessa toteutetaan liian sukupuolineutraalia lähestymistapaa päätöksiä tehdessä ja palveluita tarjottaessa. Sukupuolineutraalius ohittaa naisten kokemukset ja väkivallan vaikutusten huomioimisen. Palvelujärjestelmästä puuttuu tietoa naisiin kohdistuvan väkivallan ominaispiirteistä, väkivallan sukupuolittuneisuudesta, vallan ja hallinnan kysymyksistä ja niiden vaikutuksesta. Yhteiskunnallisella tasolla tulisi vahvistaa sukupuolinäkökulmaa, tarkentaa tilastointia, kehittää naisten tarvitsemia palveluita valtakunnallisesti samanarvoiseksi ja lisätä henkilö- ja taloudellisia resursseja väkivallan vastaiseen työhön. Yhteiskunnassa tulisi tunnistaa paremmin väkivallan syitä ja huomioida tehokkaammin suomalaiset erityisnaisryhmät ja naisvähemmistöt. (GREVIO Baseline Evaluation Report Finland 2019, 6-8.) GREVIO:n huomautukset suomalaisen järjestelmän epäkohdista naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyssä voidaan sijoittaa ikääntyneiden naisten kokemaan parisuhdeväkivaltaan sijoittamalla ikääntyneet naiset erityisnaisryhmiin.

Suomalaisessa yhteiskunnassa ikääntyneisiin ihmisiin kohdistetaan asenteita, jotka tukevat ikäsyrintää. Yleisissä asenteissa ikääntyneet nähdään sukupuolettomana ja tunne-elämältään köyhtyneinä vanhuksina, joiden elämään ei liity hellyys tai rakkaus. Negatiivisilla asenteilla on ikääntyneen itsetuntoa ja minäkuvaa murentava vaikutus. (Kivelä 1986, 31-32.) Ikääntyneiden kokemaan kaltoinkohteluun puuttuminen vaatii demokratian ja tasa-arvon toteuttamista, yhteisvastuullisuutta, keskinäistä tukea, mahdollisuutta yleiseen ja avoimeen keskusteluun, ikääntyneiden elämänlaadun säilyttämistä, hyvinvoinnin ja moniarvoisuuden tiedostamista sekä fyysisen ja psyykkisen turvallisuuden takaamista. (Isohanni 1986, 82.) Matti Isohannin ja Sirkka-Liisa Kivelän esiin tuomat epäkohdat on nostettu esiin jo vuonna 1986. Kuitenkin ne ovat edelleen ajankohtaisia. Tämän voidaan tulkita kertovan ilmiöön liittyvistä asenteellisista, kulttuurillisista ja yhteiskunnan rakenteisiin liittyvistä tekijöistä, joiden muuttaminen on hidasta.

Hyvinvointivaltion rakenteiden tehtävänä on suojella heikommassa asemassa olevia ikääntyneitä. Turvallinen elämän takaaminen edellyttää ikääntyneiden kotona asumisen tukemista erilaisin tukitoimin. Julkisen sektorin palveluiden purkaminen ja tukirakenteista olevan vastuun siirtäminen muun muassa vapaaehtoistyöhön eivät tue ikääntyneiden turvallisuuden kokemusta, eikä vastuu turvaverkostosta voi olla ainoastaan vapaaehtoistyöllä. Koska yhteisöllä on ikääntyneitä suojeleva vaikutus, tulisi asuinalueiden yhteisöllisyyttä kehittää ja tukea voimakkaammin. Ikääntyneiden kokema turvattomuuden tunne ja sosiaalisessa elinpiirissä esiintyvät turvattomuutta aiheuttavat tekijät vaikuttavat negatiivisesti ikääntyneen arkeen ja aiheuttavat pelkoa. Pelko estää ikääntyneen osallistumisen ja aiheuttaa eristäytymistä. Väkivaltaan puuttuminen ulkopuolisen tahon toimesta olisi ikääntyneiden kohdalla ensisijaisen tärkeää. Ikääntyneiden hyvinvoinnin tukeminen ja fyysisen turvallisuuden takaaminen sekä keskustelu- ja mielenterveysavun tarjoaminen tulisi toimia tarjottavien palveluiden keskiössä. (Niemelä 2007, 178-179; Pokki 2011, 87, 91-92; Andersson & Seppänen 2011, 94.)

Ikääntyneiden kokema kaltoinkohtelu haastaa palvelujärjestelmää. Johanna Toivanen (2015, 6, 116-118, 120) on tarkastellut pro gradu -tutkielmassaan ikääntyneiden kokemaa kaltoinkohtelua lähisuhteissa sekä palvelujärjestelmän taitoa tunnistaan ja puuttua ilmiöön sekä yhteistyön moninaisuutta. Tulosten mukaan ikääntyneiden kokema kaltoinkohtelu on monimuotoista ja väkivaltaa käytetään sekä tiedostamattomasti että tiedostetusti. Palvelujärjestelmässä kaltoinkohteluilmiö on heikosti tunnistettu, eikä työntekijöillä ei ole riittävästi tietoa ilmiöstä. Palvelujärjestelmässä on keinoja puuttumiseen, mutta haasteet liittyvät työntekijöiden asenteisiin, omaishoitajien puutteelliseen tukemiseen ja aggressiivisen käyttäytymisen vähättelemiseen. Palveluiden riittämättömyys ja niiden oikea-aikaisuus eivät kohtaa ja yhteistyön kehittämiseksi on tarvetta. Puuttumisen keinoina olisi ikääntyneille suunnattujen palveluiden keskittäminen, avoin keskustelu ilmiöstä, kaltoinkohtelun kohteena olevan henkilön ohjaus erityispalveluihin ja työntekijöille suunnatun ohjeistuksen kehittäminen puuttumiskäytännöistä.

Toivasen esiin nostamia tuloksia tukevat Teresa Kilbanen ja Marcia Spiran (2018, 169) esittämät näkökulmat kaltoinkohtelua kokevan ikääntyneen naisen kohtaamisesta palvelujärjestelmässä. Naisten olisi tärkeä tunnistaa kokemansa kaltoinkohtelu. Tunnistaminen tukisi palveluihin hakeutumista ja niiden saatavuutta. Työntekijältä kaltoinkohtelua kokevien naisten kohtaaminen edellyttää väkivaltatiedon lisäämistä ja byrokraatiaan liittyvien epäkohtien poistamista. Epäkohtien purkaminen mahdollistaa oikeanlaisen avun

tarjoamisen ja ikääntyneille naisille kohdennettujen hoitomenetelmien kehittämisen. Naisten ohjaaminen oikeanlaisiin palveluihin on tärkeää, koska naiset eivät välttämättä tiedä saatavilla olevista palveluista, eivätkä osaa hyödyntää esimerkiksi sosiaalista mediaa tiedon lähteenä. Turvakodin avulla voidaan taata väliaikaisesti ikääntyneiden naisten turvallisuus ja puuttua tilanteeseen. Kaltoinkohtelua kokevien ikääntyneiden naisten kohtaamisessa työntekijöiden on ymmärrettävä ilmiön kompleksisuus, turvallisuuteen, suojaan sekä riskinarvioon liittyvät tekijät ja ikääntyneiden naisten erityistarpeet. Yksilökohtaisesti räätälöityjen palveluiden avulla voidaan vastata tehokkaammin kaltoinkohtelua kokeneen naisen tarpeisiin ja estää väkivallan jatkuminen. (Mt.)

Sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus puuttua ja vaikuttaa monella tapaa kaltoinkohtelua kokevan naisen elämäntilanteeseen väkivallan loppumiseksi. Mari Föhr (2019, 5, 54-58) on kartoittanut pro gradu -tutkielmassaan ikääntyneiden kaltoinkohtelua kotiooloissa ja sosiaalityön puuttumisen keinoja. Tulosten mukaan kaltoinkohtelun määritelmä ja siihen liittyvät käsitteet ovat hajanaisia ja laajoja. Yhteneväisyyden puuttuminen tuottaa haasteita tutkimuksissa ja vaikeuttaa ilmiön tunnistamista. Kaltoinkohtelu tulee ikääntyneiden kokemuksissa esiin erilaisin tavoin ja ikääntyneiden saaman vammat ovat sekä fyysisiä että psyykkisiä. Kaltoinkohtelun puheeksi ottaminen vaatii eri alan ammattilaisilta sensitiivisyyttä, mutta toisaalta myös suoraan kysymistä. Ikääntynyt voi pelätä kokemustensa esiin tuomista ja puhumattomuuteen vaikuttaa häpeä. Avun tarjoaminen koko perheelle on tärkeää. Gerontologisella sosiaalityöllä on merkittävä rooli ilmiön tunnistamisessa ja siihen puuttumisessa, mutta tehokas puuttuminen vaatii myös yhteistyötä eri tahojen kanssa. Rakenteellisen sosiaalityön avulla on mahdollista keskustella ilmiöstä avoimmin ja poistaa siihen liittyvää stigmaa.

Kaltoinkohtelua kokevan ikääntyneen naisen auttamisessa on tärkeää huomioida naisen sukupuoli ja hänen elämäntilanteensa kokonaisuutena. Se vaatii ikääntyneen sensitiivistä kohtaamista, gerontologisen tiedon ja sosiaalityön yhdistämistä, asianajoa ja toimimista ikääntyneen arjessa. Gerontologisessa sosiaalityössä sosiaalityöntekijän rooli sijoittuu sosiaalisen vanhenemisen asiantuntijuuteen. Asiantuntijuudessa huomioidaan ikääntyneen yksilön ympäristön ja järjestelmien väliset suhteet, joita pyritään muuttamaan. Muutoksen avulla tuetaan ikääntyneiden kuulluksi tulemistä ja vahvistetaan heidän henkilökohtaisia resurssijärjestelmiä. Sosiaalityöntekijän rooliin kuuluu ikääntyneille saatavien etuuksien, palveluiden ja turvallisten olosuhteiden takaaminen, ikääntyneen toimijuuden tukeminen sekä heidän valtaistaminen. (Koskisen & Seppänen 2016, 450, 452.)

Yhteiskunnassa ei ole riittävästi tietoa ikääntyneiden kokemasta seksuaalisesta parisuhdeväkivaltailmiöstä ja seksuaalista väkivaltaa tapahtuu todennäköisesti enemmän kuin siitä viranomaisille kerrotaan. Haasteena toimivat asenteet, joiden mukaan ikääntyneiden ei oleteta joutuvan seksuaalisen väkivallan kohteeksi. (Ramsey-Klawnsnik 2008, 58; Teaser ym. 2008, 15). Ikääntyneiden kokemaan seksuaaliseen kaltoinkohteluilmiöön voidaan puuttua konkreettisemmin viranomaisyhteistyötä lisäämällä. Ennaltaehkäisyssä tulisi kartoittaa tekijöiden ominaispiirteitä, joka mahdollistaisi väkivallan harjoittajien aikaisemman tunnistamisen. Järjestelmässä olisi syytä kehittää keinoja, joilla ei verbaliset ilmaisutavat olisi mahdollista liittää rikosoikeudelliseen todistusaineistoon. Tämä lisäisi kognitiivisia heikkouksia omaavien naisten kuulluksi tulemistä ja tukisi heidän oikeusturvan toteutumista. Yhteiskuntatasolla ilmiö olisi syytä käsitteellistää ja määritellä kokonaisvaltaisemmin tunnistettavuuden parantamiseksi. Julkisen keskustelun ja tiedotuksen avulla ilmiön yleinen tunnistettavuus lisääntyisi. Sitä kautta olisi mahdollista vaikuttaa yleisiin asenteisiin ja välittää viestiä siitä, että väkivalta ja kaltoinkohtelu eivät ole missään tilanteessa hyväksytyjä. Aiheellista olisi kiinnittää huomiota poliittiseen päätöksentekoon, jonka tulisi suojella ikääntyneitä naisia tehokkaammin. Vanhuspoliittinen linjaus laitospaikkojen purkamisesta ja näkökulman keskittymisestä kotona asumisen tukemiseen eivät tällä hetkellä edistä väkivallan kohteina olevien ikääntyneiden naisten turvallisten olosuhteiden takaamista heidän parisuhteissaan. (Lehtonen & Perttu 1999, 109; Ylinen & Rissasen 2005, 63; Bourges ym. 2008, 349-350; Bows 2017, 15.)

Ikääntyminen ja toimintakyvyn puutteet haastavat avun hakemista seksuaaliseen parisuhdeväkivaltaan ja oikeanlaisen avun kohdentamista. Auttamisjärjestelmässä ei ole riittävästi ilmiökohtaista tietoa ja kokemusten puheeksiottoon vaikuttavat sukupolvien väliset arvot, kulttuuri, perinteinen näkemys uhrista sekä ikääntyneen kokema häpeä. Auttamisjärjestelmässä olevilta työntekijöiltä puuttuvat selkeät ohjeistukset ja toimintatavat siitä, kuinka seksuaalisen väkivallan kohteena olevia ikääntyneitä kohdataan ja autetaan. (Bourges & Phillips 2006, 203-204; Bows 2018, 23-25.) Rikosoikeudelliseen vastuuseen seksuaalista väkivaltaa harjoittava tekijä joutuu harvoin puuttuvan todistusaineiston tai tekijän heikentyneen oikeustoimikelpoisuuden vuoksi. Ikääntyneille naisille ei suoriteta useinkaan kliinisiä tutkimuksia, eikä tekoja saateta poliisin tietoon. Koska ammattihenkilökunnalla ei ole riittävästi tietoa seksuaalisesta kaltoinkohteluilmiöstä tai koulutusta naisten kohtaamiseen, ei henkilökunta tee asiasta tutkintapyyntöä poliisille. Haasteeksi henkilökunta kokee muistisairaana naisen heikentyneen kyvyn ilmaista verbaalisesti kokemuksiaan. (Teaser ym. 2008, 15; Bourges ym. 2008, 348-349.) Erilaisten

riskitekijöiden sekä riskitilanteiden tunnistaminen on tärkeää ikääntyneiden kokeman väkivallan ennaltaehkäisyssä. Konkreettisia keinoja ovat muun muassa varhainen puuttuminen, tiivis seuranta, neuvonta ja ohjaus, keskusteluavun tarjoaminen, omaishoitajien tukeminen sekä turvallisuuden lisääminen ja turvasuunnitelman tekeminen. (Lehtonen & Perttu 1999, 108-109.) Riskitilanteiden tunnistamisessa, ikääntyneiden naisten seksuaaliseen parisuhdeväkivaltaan puuttumisessa ja avun tarjoamisessa gerontologisella sosiaalityöllä on suuri ja merkittävä rooli.

3 TEOREETTISET SIDOKSET TULKINNAN TUKENA

Tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen olen muodostanut hermeneuttis-filosofisesta lähestymistavasta (Perttula 2005; Laine 2015) ja Väkivallan ymmärtämisen ekologisesta mallista (Preventing violence 2004, 4; Väkiältä ja terveys maailmassa 2005, 31). Hermeneuttinen fenomenologia tarjoaa välineitä naisten seksuaalisen parisuhdeväkivaltakokemusten ja heidän kokemuksilleen antamien merkitysten tulkintaan sekä maailmankuvan aukaisemiseen. Menetelmä tukee ikääntyneiden naisten yksilöllisten kokemusten ja merkitysten syvällistä kuvaamista naisten näkökulmasta. Väkivallan ymmärtämisen ekologinen malli mahdollistaa ikääntyneiden naisten kokemalle seksuaaliselle parisuhdeväkivallalle ja kaltoinkohtelulle antamien merkitysten uudelleen jäsentämisen ja tulkitsemisen tunnistamalla ilmiöön liittyviä ominaispiirteitä, riskitekijöitä, vuorovaikutussuhteita ja ulottuvuuksia. Malli toimii tulkintakehikkona, jonka avulla naisten kokemuksilleen antamia merkityksiä voidaan sijoittaa yksilö-, ihmissuhde-, yhteisö- ja yhteiskuntatason kysymykseksi.

Ikääntyneiden kokema seksuaalinen parisuhdeväkivalta on tutkimusaiheena sensitiivinen. Ilmiön tutkimisessa olen halunnut lähestyä naisia henkilökohtaisesti ja kuulla heidän henkilökohtaisia kokemuksiaan. Kokemusten tulkitsemista tukee hermeneuttis-filosofinen lähestymistapa. Ikääntyneiden naisten kokema seksuaalinen parisuhdeväkivalta on kokemuksena yksilötasoinen kysymys, mutta sillä on myös rakenteellisia ulottuvuuksia. Tämän vuoksi Väkivallan ymmärtämisen ekologinen malli soveltuu ilmiön tutkimisen rinnalle tulkintakehikoksi. Väkivallan ymmärtämisen ekologisella mallilla on yhteys systeemiteoriaan. En ole halunnut valita tutkimukseeni systeemiteoreettista lähestymistapaa, koska olen ensisijaisesti kiinnostunut naisten henkilökohtaisista kokemuksista ja niiden tulkinnoista. Tutkimuksessani on kuitenkin systeeminen orientaatio. Kaksivaiheinen teoria ja laajan näkökulman käyttö mahdollistavat ikääntyneiden naisten kokeman seksuaalisen kaltoinkohteluilmiön hahmottamisen kokonaisvaltaisemmin, seurauksen ymmärtämisen ja väkivaltaan puuttumisen keinojen esittämisen.

3.1 Hermeneuttis-filosofinen lähestymistapa

Fenomenologia sisältää ajatuksen ihmisyksilöiden rakentumisesta ja rakentamisesta suhteessa maailmaan, jossa he elävät. Keskinäistä suhdetta tulkitaan toimivan yksilön näkökulmasta, jota kutsutaan alkuperäiseksi maailman suhteeksi. Se on sen hetkisen toimivan minän suhdetta maailmaan. Fenomenologia keskittyy tarkastelemaan sitä, mikä ilmenee, eikä yksilöitä voida ymmärtää erillisenä ilman heidän suhdettaan maailmaan. Suhteet muihin ihmisiin ja erilaisiin tekijöihin tässä hetkessä ovat merkityksellisiä. Niiden välinen yhteys kietoutuu osaksi tiettyä kulttuuria ja sosiaalista elämää. Yksilön maailman suhteen perusmuoto on kokemuksellisuus, johon sisältyvät kokemukset ja ajattelu. Kokemuksellisuus heijastaa asioiden merkityksellisyyttä. (Laine 2015, 31-31.) Yksilöiden kokemuksissa elämäntilanteen hahmottamisen kautta tapahtuu merkityksellistäminen ja tajunnan kautta ymmärtäminen. Fenomenologinen näkökulma olettaa jokaisen merkityssuhteen olevan aluksi tiedostamaton. Merkityssuhde muodostuu tietoiseksi tajunnallisten aktien kautta täydentymällä. Kaikille merkityssuhteille ei kuitenkaan käy niin. Silloin niitä kutsutaan tiedostamattomaksi kokemukseksi. Merkityssuhteen täyttymisellä ei ole merkitystä kokemusten vaikuttavuuteen. Fenomenologiassa kiinnostuksen kohteena ovat sekä tiedostamattomat että tiedostetut kokemukset. (Perttula 2005, 118-119.)

Kokemus voidaan liittää kohteeseen, sillä se on aina kokemus jostain. Kokemuksen sisällöllä on historiallinen sidos ja kokemukset ovat yksilöllisiä. Yksilölliset kokemukset ovat omalla tapaa tarkoituksellisia, mutta vaativat tuekseen historiallisen sidoksen siitä, missä kokemus tapahtuu. Kokemus heijastaa historiallista maailmaa, mutta on ajallisesti pysyvämpi kuin kokemus. Yksilöllä ja maailmalla on kiinteä sidos toisiinsa ja maailmalliset kokemukset aukaisevat uusia reittejä toimia maailmassa. Fenomenologiassa keskittään koetun ilmiön olemuksellisten merkitysrakenteiden avaamiseen. Merkityssuhteet ovat nähtävissä, mikäli niitä etsitään. Yksilön suhde maailmaan käsitetään fenomenologiassa intentionaalisenä. Intentionaalisuudella tarkoitetaan kaikkien kokemusten merkityksellisyyttä. Yksilöt toimivat erilaisten merkitystensä pohjalta ja tuottavat kokemuksia. (Laine 2015, 31, 43, 46; Kukkola 2018, 51, 53-54.) Nämä kuvaukset fenomenologisesta näkemyksestä tarkoittavat parisuhteissa seksuaalista väkivaltaa kokeneiden ikääntyneiden naisten kohdalla seksuaaliselle väkivallalle annettujen merkityssuhteiden avaamista sekä niiden liittämistä väkivaltaisen parisuhteen maailmaan ja todellisuuteen, jossa ikään-tyneet naiset elävät.

Fenomenologia vaatii tuekseen hermeneuttista ulottuvuutta, sillä sen kautta voidaan tuottaa tulkintaa, nähdä asioiden syvällisempi merkitys ja ne yhteydet, joihin merkitys on kiinnittynyt. Yhteydet liitetään yksilöllisiin ja intersubjektiivisiin verkostoihin. Intersubjektiivisesti tulkittuna kokeminen on jaetun ja yhteisen todellisuuden kohtaamista, johon liittyy ennakkokäsityksiä ja ennakkoluuloja. Hermeneuttinen fenomenologia on toisin sanoen tietoisesta kokemuksesta tulkittamista ja henkilökohtaisten käsitysten heijastamista suhteessa kokemukseen. Merkityksillä on kiinteä sidos ja merkityksellisyyden kautta todellisuus muotoutuu yhteisöllisistä ennakkokäsityksistä todellisuudesta. Kokemus ei ole vain objektiivinen asia, vaan vuorovaikutuksen kautta tapahtuvaa ennakkokäsitysten ja todellisuuden yhteen kietoutumista. Hermeneuttisessa tulkinnassa tutkija selittää yksilön esittämien ilmauksien merkityssisällöt yleistajuisin käsittein selventämällä, jäsentämällä ja tiivistämällä. Selitys osoittaa yksilön kokemukset juuri sellaisena kuin ne tietoisella tasolla on koettu. Kokemus voidaan ymmärtää näin ollen tiedonhankinnan tavaksi ja tietämisen yhdeksi tasoksi, mutta ei ratkaisevaksi tiedon tasoksi. (Latomaa 2005, 36-37, 45; Laine 2015, 33; Backman 2018, 27-28.)

Juha Perttula (2005, 137) käyttää tutkittavien kokemuksesta käsitettä elävä kokemus. Se käsittää rakenteellisen sidoksen elämäntilanteeseen ja tuo esiin tajunnallisuuden tapaa kuvata asioita henkilökohtaisten toimintatapojen ulkopuolelta ja antaa merkityksiä toimintatapojen suuntautumisen kohteelle. Elävä kokemus sisältää tietoa, tunnetta, intuitiota, uskoa sekä niiden sekoitusta. Se saa ominaispiirteensä haastateltavien henkilökohtaisesta elämästä (Mt.) Hermeneuttisen ymmärryksen avulla kokemus voidaan avata kulttuurihistoriallisesta, kielellisestä, perinteitä tuottavan yksilön kontekstista käsin. Näkökulma siitoo yksilöön ennakkoluulot, riippuvuuden perinteet, mutta myös mahdollistaa yksilön uudistamaan perinteitään ja lähtökohtiaan kokemuksellisuuden, ymmärryksen, vierauden ja toiseuden kokemusten kautta. (Backman 2018, 38.) Husso (2003, 327-328) avaa kokemusten ymmärtämistä väkivaltakontekstissa. Väkivallan ymmärtämisessä on syytä huomioida yksilöiden sukupuoli, elämäntilanne, elämänhistoria, elämäkokemukset, yksilölliset ominaisuudet, erilaiset assosiaatiot, hylkäämisen kokemukset sekä kulttuurinen sidos. Kaikilla elementeillä on vaikutusta yksilöiden kokemuksiin, mutta ne tuottavat kuvaa myös siitä, kuinka tasa-arvoinen ja autonominen parisuhde määritellään. Väkivallan seuraukset voidaan suhteuttaa siihen, millaisia merkityksiä väkivaltaan ja sen kohteena olevaan yksilöön liitetään, kuinka ilmiö kuvataan ja miten sitä tulkitaan.

Ontologisesta näkökulmasta tutkimukseni tarkastelee kysymystä, mikä on ikääntyneiden naisten kokemus seksuaalisesta kaltoinkohtelusta ja mitä se pitää sisällään. Juha Perttulan (2005, 116-117) ja Timo Laineen (2015, 31) mukaan tajunnallisen kohteen kautta tapahtuva kohteen valinta tuottaa yksilöille elämyksiä, eli tiettyjä elämysten kohteita. Välillä kohteet tunnistetaan helposti, välillä niiden löytäminen on haasteellisempaa. Tämä ei kuitenkaan poista elämyksen todellisuuden aspektia. Fenomenologiassa kokemus sitoutuu erityiseen suhteeseen, eli merkitykseen. Kokemus rakentuu subjektin ja objektin liittymisestä toisiinsa. Tutkijan näkökulmasta ontologiaan vastaaminen vaatii erilaisten todellisuuksien hahmottamista elämäntilanteiden taustalta. Ne voivat koostua aineellisista, ideaalisista, elämänmuodollisista ja kehollisista todellisuuksista. Elämäntilanne voidaan näin ollen tulkita koostuvan kaikista niistä elementeistä, joihin yksilö on suhteessa. Jokaista hetkeä sitoo yksi elämäntilanne. Kokemus sitoutuu merkityksiin ja maailma heijastaa meille erilaisia merkityksiä asioista. (Mt.)

Tutkimukseni ontologia toteutuu ikääntyneiden naisten seksuaalisen väkivaltakokemusten kautta tuottamien merkityssisältöjen tulkinnassa ja siitä tuotetussa väkivallan ja kaltoinkohteluilmion kuvauksessa. Tulkinnat hahmottavat kokonaiskuvaa siitä, mitä ikääntyneiden naisten kokema seksuaalinen väkivalta ja kaltoinkohtelu on ja mikä on kokemusten sidos muihin elämään sisältyviin elementteihin. Tulkintojen kautta voidaan ymmärtää kuinka naiset hahmottavat väkivaltakokemustensa ja siihen liittyvien erilaisten merkityssuhteiden kautta omaa todellisuuttaan ja elämäntilannettaan. Ikääntyneiden naisten kokemuksiin liittyy useita tekijöitä, jotka kiinnittyvät naisten todellisuuteen. Ne tuottavat kokonaiskuvaa tutkimukseen osallistuneiden naisten elämästä väkivaltaisessa suhteessa. Tämä ei kuitenkaan ole ilmiön kokonaistodellisuus. Seksuaalisen kaltoinkohtelun kokeneiden naisten todellisuudesta on löydettävissä suhteita ja rakenteita naisen kehollisuuteen, erilaisiin aineellisiin tekijöihin, arvomaailmaan, kulttuuriin, sosiaalisiin suhteisiin ja yhteiskunnalliseen kontekstiin.

3.2 Väkivallan ymmärtämisen ekologinen malli

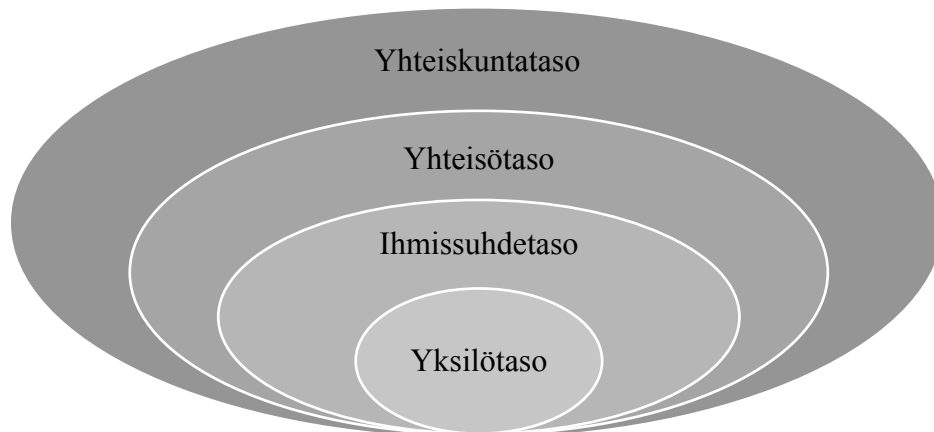
Naisiin kohdistuva väkivallan tutkiminen sijoittuu usealle eri tieteenalalle. Sen vuoksi eri teorit ovat monimuotoisia ja käsittelevät vain osittain väkivaltaan liittyviä kysymyksiä. Väkivaltailmiön ymmärtämisessä tulee käyttää kokonaisvaltaisempaa teoriaa, joka mahdollistaa ilmiön laaja-alaisen huomioimisen sekä sosiaalisten rakenteiden ja yksilöllisten

piirteiden havaitsemisen. Monimuotoisemman teoriapohjan käyttö mahdollistaa monimutkaisen ilmiön kokonaisvaltaisen ymmärtämisen, siihen liittyvien riskitekijöiden tunnistamisen ja puuttumisen keinojen tuottamisen. Integroitunut malli auttaa väkivallan ennakoinnissa, tuottaa eri toimijoille ja päätöksentekijöille täsmällisiä auttamisen keinoja ja auttaa kohdentamaan resursseja. (Jasinski 2003, 17.) Väkivallan tutkimisen avulla voidaan käsitellä laajemmin väkivaltaisen käyttäytymisen seurauksia ja kyseenalaistaa aggressiivisia tekoja ongelmien ratkaisijana. Väkivallan torjuminen vaatii väkivallan kohteena olevan naisen subjektiivisuuden ymmärtämistä liittämällä siihen yksilöllisiä, aktiivisia, tietoisia ja rationaalisia valintoja, rajoja sekä heikkouden ja haavoittuvuuden kokemuksia. (Husso 2003, 328.)

Seksuaalista väkivaltaa kokeneen naisen hahmottaminen kokemustensa kautta tietynlaiseksi leimaa ja stigmatisoi naista. Väkivaltailmiön selittäjänä ja ilmiötä tulkitsevinä tekijöinä hyödynnetään liiaksi kulttuuriin ja historiaan liittyviä seksuaalisuudelle annettuja merkityksiä, sääntelyä ja ikänormeja. Eri tekijöiden huomioimisen kautta seksuaalinen väkivalta ja kaltoinkohtelu määritellään eri tavoin, eikä määritelmien ominaispiireet ole yhteneväisiä. Parisuhteissa esiintyvää väkivaltaa on yksikertaisin selittää syyllistämällä väkivallan kohteena olevaa naista. Kun tekoihin liitetään syy, mahdollistaa se tekojen oikeuttamisen ja sivuuttaa väkivaltaan liittyvien asenteiden tarkastelemisen. Näin väkivaltaiset teot voidaan järkeistää ja ymmärtää. Järkeistämällä ja ymmärtämällä on liitos tekojen sallimiseen. Tämän vuoksi väkivaltailmiön kartoittamisessa on syytä käyttää kokonaisvaltaista lähestymistapaa ja ymmärtämisessä huomioida väkivallan esiintymispiirteet, väkivaltaiseen käyttäytymiseen liittyvät tekijät sekä parisuhteessa elävien henkilöiden sosiaalisen paikan ja väkivallan kulttuurisen kiinnittymisen yhteys. (Flinck 2006, 127; Ronkainen 2008, 51; Näre 2008, 195.) Moniulotteinen ymmärtäminen on mahdollista tulkitsemalla ikääntyneiden naisten seksuaalisen väkivallan kokemuksia Vä-kivallan ymmärtämisen ekologisen mallin kautta.

Väkivalta ilmenee monella eri tasolla, mutta on epäselvää, miksi toisissa kulttuureissa väkivaltaisen käyttäytyminen on tyypillisempää kuin toisissa. Monimuotoisuuden kautta ilmiön voidaan tulkita olevan monien eri tekijöiden yhteisvaikutusten tulos. Väkivaltaa esiintyy yksilötasolla, ihmissuhteiden välillä, sosiaalisissa ja kulttuurisissa yhteyksissä. Siihen voidaan liittää myös erilaisia ympäristöllisiä tekijöitä. Väkivallan ymmärtämisessä WHO käyttää ekologista mallia, jossa väkivallan ilmenemistä on luokiteltu eri tasojen kautta. Mallin avulla voidaan tulkita väkivallan syitä ja seurauksia sekä ennaltaehkäistä

ilmiötä. Ekologinen malli tuo esiin yksilöllisiä ja ihmissuhteissa olevia tekijöitä, yhteisön ja yhteiskunnan merkitystä väkivaltailmiön kokonaiskuvassa sekä niitä riskitekijöitä, jotka edesauttavat väkivaltaisista tekoja. Kaikki eri tasot ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Mallin avulla voidaan hahmottaa eri tekijöiden välisiä yhteyksiä ja suhteita. Tasot on jaoteltu neljään eri luokkaan, joita ovat *yksilötaso*, *ihmissuhdetaso*, *yhteisötaso* ja *yhteiskuntataso*. (Preventing violence 2004, 4; Väkipalva ja terveys maailmassa 2005, 31, 34.) Malli nojaa systeemiteoreettiseen orientaatioon.

Kuvio 1. Väkipalvan ymmärtämisen ekologinen malli (Preventing violence 2004, 4; Väkipalva ja terveys maailmassa 2005, 31).

Yksilötaso sisältää yksilön biologiaan ja historiaan liittyviä tekijöitä, jotka vaikuttavat henkilökohtaiseen käyttäytymiseen ja jotka altistavat kaltoinkohtelulle tai muulle väkivallalle. Konkreettisia tekijöitä ovat lapsuudessa koettu väkivalta ja kaltoinkohtelu, persoonaan liittyvät tekijät, esimerkiksi persoonallisuushäiriöt, päihdeproblematiikka ja aiempi aggressiivinen käyttäytyminen. *Ihmissuhdetaso* kattaa henkilökohtaiset suhteet perheeseen, ystäviin ja muihin läheisiin henkilöihin. Tasolla käsitellään ihmissuhteiden merkitystä ja niiden laatua väkipalvan kohteeksi altistumiseen ja väkipalvan harjoittamiseen. *Yhteisötaso* kuvaa yhteisöllisiä yhteyksiä väkipalvan ilmenemiseen tai sen kohteeksi joutumiseen. Riskitekijöitä ovat työttömyys, väestötiheys, rikollisuus, liikkuvuus sekä puutteellinen sosiaalinen verkosto. *Yhteiskuntatasossa* eritellään yhteiskunnallisia tekijöitä, jotka edistävät väkivaltaisen käyttäytymisen hyväksymistä kulttuurissa ja asenteissa. Talous- ja sosiaalipolitiikan avulla ylläpidetään yksilöiden välistä sosioekonomista epätasa-arvoa, toteutetaan epätasa-arvoista kohtelua ja lisätään eri ihmisryhmien välisiä jännitteitä. Yhteiskuntaan liittyviä tekijöitä ovat myös kulttuurissa ja asenteissa esiintyvä väkipalvan hyväksyminen ja yleisesti hyväksytyt normit, jotka antavat väkivaltaisille

teoilte hiljaisen hyväksynnän. Ilmenemismuotoja ovat miesten hallitseva asenne suhteessa naiseen, vanhempien dominoiva asenne suhteessa lapsiin sekä keinot, joiden avulla ratkaistaan väkivaltaisia konflikteja, esimerkiksi poliisin toiminnassa tai politiikassa. (Preventing violence 2004, 4-5; Väkipalva ja terveyst maailmassa 2005, 31-34.)

Jokaista perhettä voidaan pitää omanlaisena ja ainutlaatuisena systeeminä ja jokaisella perheenjäsenellä on omat luonteenpiirteet, osaamistaidot, historia ja ihmissuhteet. Henkilökohtaisilla tekijöillä ja ominaisuuksilla on sidos perheeseen ja muihin perhesysteemiin liittyviin muuttujiin. Muuttajat ovat moniulotteisia ja -tasoisia ja liittyvät muun muassa sosioekonomisiin tekijöihin, päihteiden käyttöön, stressiin, syrjäytymisen kokemuksiin, sosiaalisen verkoston puutteeseen, yksilöiden elämänhistoriaan ja parisuhteessa ilmeneviin ongelmiin ja konflikteihin sekä yhteiskunnassa esiintyviin normeihin. Erilisten tekijöiden ja muuttujien hahmottamisen kautta voidaan ymmärtää miesten parisuhteissa harjoittaman ja naisiin kohdistuvan väkivallan ominaispiirteitä sekä väkivallan ilmenemisen vaihtelevuutta ja ilmiön monimutkaisuutta. Väkipalvaiset teot eivät ole vain henkilökohtaisia, vaan niihin kiinnittyvät perheenjäsenten välinen vallankäyttö ja käytössä olevat toimintastrategiat. (Anderson & Scholssberg 1999, 143, 152.)

Parisuhdeväkivallassa on havaittavissa liitoksia yksilö-, perhe-, kulttuuri- ja yhteiskunnalliseen tasoon. Yksilötasolla väkivallan käyttöön liittyvät yksilön henkilökohtainen tahto ja kyky. Poikkeavuuden tulevat esiin yksilön ominaisuuksissa. Perhetasolla väkipalva ilmentää vallan epätasaista jakautumista ja hahmottaa erilaisia stressitekijöitä ja yksilöiden toiminta- ja ratkaisutapoja konflikteissa. Kulttuuritasolla väkipalva on kulttuuriin sisältyvä ominaisuus, jota ihannoidaan ja vastustetaan. Näkökulma heijastuu yhteiskunnalliseen tasoon, jonka myötä väkipalvaa pidetään osittain hyväksyttävänä. Näin se tuo esiin samanaikaisesti vallan epätasapainoa. Väkipallan kokonaisvaltainen hahmottaminen vaatii siihen liittyvien erilaisten roolien ja tehtävien tarkastelemista sekä erilaisten tekijöiden ja vuorovaikutussuhteiden yhteen sitomista. Se, millainen on parisuhteen todellisuus, vaikuttaa väkivallan luonteen ja sen kohteena olevan naisen käyttäytymisen ymmärtämiseen, ilmiön käsitteellistämiseen, siihen suhtautumisen ja puuttumiskeinojen tarjoamiseen. Väkipallalla on vahva tunnelataus. Siitä voidaan löytää yhteneväisiä piirteitä, mutta siinä on myös eroavaisuuksia riippuen sen ilmenemiskontekstista. Toisaalta väkipalva hahmotetaan yksityiseksi ongelmaksi, jolloin syntyy ristiriita yksityisyyden ja yhteiskunnan edun välille. Toisaalta sitä pidetään ideologisena ongelmana, johon sisältyy

feministisiä näkökulmia ja tasa-arvoon liittyviä kysymyksiä. (Peltoniemen 1984, 227-229; Husso 2003, 327-328.)

Väkivallan ymmärtämisen ekologinen malli ja siihen liittyvän systeemisen näkökulman hyödyntäminen auttavat hahmottamaan väkivaltaan liittyviä vuorovaikutussuhteita ja käyttämään kysymyksiä, miten ja mitä. Kysymykset eivät kuitenkaan tarjoa selityksiä, eivätkä käsittele syyseuraussuhteita. Yleisesti esitetty kritiikki systeemiteoreettisia näkökulmia kohtaan naisiin kohdistuvan parisuhdeväkivallan selittäjänä kohdistuu naisen syyllistämiseen ja tekijän vapauttamiseen vastuusta, koska näkökulmat painottavat pahoinpitelytekoon liittyviä suhteita ja yksilöiden osallisuutta tapahtumiin. Näkökulma vahvistaa patriarkaalista järjestelmää, eikä huomioi riittävästi sosiaalisia, poliittisia ja kulttuurisia olosuhteita. Perspektiivi ohittaa naisen aseman uhrina, eikä puutu riittäväällä tavalla perinteisiin sukupuolirooleihin kiinnittyviin valta-asetelmiin ja naisen heikompaan asemaa suhteessa mieheen. (Anderson & Schlossberg 1999, 137, 141-142.) Kritiikkiin yhtyy Adam Jukes (1999, 121) tuodessaan esiin systeemisen näkemysten sivuuttavan väkivaltaa esiintyvän perheen maailman liitosta historialliseen, sosiaaliseen, poliittiseen ja kulttuuriseen kontekstiin.

Kritiikille esitettyjen vasta-argumenttien mukaan systeeminen näkemys väkivaltailmiöön mahdollistaa monimutkaisten vaikutusten ja vuorovaikutussuhteiden ymmärtämisen. Sitä kautta voidaan osoittaa molempien parisuhteessa elävien osapuolten osallisuus väkivaltaan vaikuttavista toimista. Moniulotteinen perspektiivi mahdollistaa eri tasojen välillä olevan dynamiikan hahmottamisen sekä miehen ja naisen käyttäytymisen selittämisen. Väkivaltaan liittyvässä valta-asetelmassa huomioidaan yhteiskunnalliset normit, sukupuoliroolit, kommunikaatiomuodot, luottamus ja taloudelliset tekijät. Valta nähdään ihmisten ominaisuutena ja se jaotellaan oikeudenmukaiseen ja vääristyneeseen valta-asetelmaan. Oikeudenmukainen valta sisältää neuvottelua ja luottamusta sekä yhteistä sopimusta. Vääristyneen valta-asetelman avulla väkivaltainen mies pyrkii hallitsemaan naista ilman yhteistä sopimusta. Vääristynyt valta-asetelma aiheuttaa naisessa vihamielisyyttä, epätasa-arvoa, epäluottamusta ja arvottomuuden tunteita. Valtaan sisältyviä muuttujia ovat esimerkiksi yhteiskunnalliset normit, politiikka, taloudelliset rakenteet ja vuorovaikutusdynamiikka. Muuttujat ovat osa parisuhteessa elävän miehen ja naisen välistä suhdetta. Erilaisten ja eritasoilla ilmenevien muuttujien hahmottamisen kautta on mahdollista ymmärtää miehen väkivaltaista käyttäytymistä ja naisen toimintaa väkivaltaisessa parisuhteessa. (Andersson & Schlossberg 1999, 142.)

Ihmissuhteissa esiintyvää väkivaltaa vähätellään henkilökohtaisella kokemuksen tasolla, institutionaalisen ja yhteiskunnallisenä ilmiönä sekä tieteellisenä ongelmana. Väkivalta voidaan sitoa kulttuurikäsitteisiin ja yhteiskunnallisiin toimiin, jolloin se tuottaa kuvaa väkivaltaan liittyvästä hyväksynnästä. Näkökulma on ristiriidassa ilmiöön liittyvien ennaltaehkäisevien toimien kanssa ja johtaa helposti väkivaltailmiön torjumiseen ja väärin ymmärtämiseen. Sukupuolisuuteen liittyvien käsitysten ja uskomusten seurauksena väkivalta kielletään sekä syrjäytetään kulttuurisella ja henkilökohtaisella tasolla ja se ymmärretään väistämättömäksi ja tavalliseksi ongelmanratkaisutavaksi. Väkivaltailmiön kokonaisuuden hahmottamisen kannalta on oleellista tarkastella kokonaista yhteiskuntaa, jossa ilmiö esiintyy. Väkivaltaisten tekojen laillistaminen on sidoksissa yhteiskunnan ajalliseen ja alueelliseen sijaintiin, yhteiskunnan järjestelmiin ja ihmisten asemaan. Väkivaltaa selettävät mallit, siihen liittyvät asenteet sekä käsitteet antavat ideologiset keinot ja perusteet jatkaa väkivaltaisten tekojen käyttöä hyväksyttävästi. Asiaan voidaan vaikuttaa tuomalla esiin yksilöiden kokemaa kärsimystä ja kokemuksia. (Husso, Hirvonen & Notko 2017, 227-228.) Haasteet voidaan välttää tarkastelemalla ikääntyneiden naisten kokemaa seksuaalista väkivaltaa ja kaltoinkohtelua yksilön, ihmissuhteiden, yhteisön ja yhteiskunnan tasolta ja tulkitsemalla eri tasojen välisiä yhteyksiä ikääntyneiden naisten kokemusten kautta.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuksen tehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tehtävänä on tarkastella ikääntyneiden naisten parisuhteissa kokemaa seksuaalista väkivaltaa ja kaltoinkohtelua sekä kuvata naisten väkivaltakokemuksille antamia merkityksiä. Tutkimuksen alakysymykset olen tarkentanut seuraaviksi:

- 1. Mitä muotoja ikääntyneiden naisten kohtaamalla seksuaalisella kaltoinkohtelulla on?*
- 2. Millaisia merkityksiä naiset antavat kokemalleen seksuaaliselle kaltoinkohtelulle?*

Kokemusten tulkinnassa olen tukeutunut hermeneuttis-fenomenologiseen lähestymistapaan, joka on mahdollistanut naisten yksilöllisten kokemusten sanoittamisen, syvällisemmän ymmärtämisen ja maailmankuvan hahmottamisen. Laineen (2015, 29) mukaan fenomenologinen ja hermeneuttinen ihmiskäsitys tukevat kokemuksen, merkitysten ja yhteisöllisyyden käsitteitä. Näkökulman kautta ei saavuteta yleismaailmallisia vastauksia, vaan ymmärretään tietyn ihmisjoukon antamia sen hetkisiä merkityksiä maailmasta ja tietyistä ilmiöstä. Väkivallan ymmärtämisen ekologista mallia (Preventing violence 2004, 4; Väkivalta ja terveys maailmassa 2005, 31) hyödyntämällä sekä analyysin avulla olen ryhmitellyt ja jäsentänyt naisten tuottamia kokemusten merkityksiä uudelleen ja sijoittanut niitä yksilö-, ihmissuhde-, yhteisö- ja yhteiskuntatasolle.

Tutkielmani rajauksena toimivat edellä kuvattu tutkimustehtävä sekä tarkennetut tutkimuskysymykset. Rajaamisen avulla kohdennetaan sitä, mitä halutaan tietää ja mitä halutaan osoittaa (Hirsjärvi 2010, 81). Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset toimivat tämän näkökulman mukaan laadukkaina aihepiirin rajaajina. Kari Kiviniemen (2015, 77) mukaan tutkimuksen rajaamisella voidaan löytää tutkimukseen oleellinen ongelmanasettelu. Rajaamiseen liittyy kiinteästi tulkinnallinen rajaus. Tulkinnallinen rajaus on tietyn perspektiivin käyttöä, joka mahdollistaa tulkinnallisen pääkohtien ja ydinsanomien löytämisen. (Mt.) Tutkielmani näkökulman keskittyminen ikääntyneiden naisten kokemaan seksuaaliseen väkivaltaan ja kaltoinkohteluun sekä ilmiölle annettuihin merkityksiin tuottaa yksilötasoisia tietoja. Tuloksena saatu ydinsanoma lisää ilmiön ominaispiirteiden tunnistettavuutta, auttaa käsittämään ja ymmärtämään ilmiön monimuotoisuutta sekä

tuomaan esiin niitä eritasoisia tekijöitä, jotka liittyvät ikääntyneiden naisten kokemaan seksuaaliseen väkivaltaan ja kaltoinkohteluun.

Sirkka Hirsjärven (2010, 71, 73) mukaan tutkimusaiheen muodostumisen pohjana on tutkijan kiinnostus tai havainnot jotain tiettyä ilmiötä kohtaan ja ilmiöstä muodostunut käsitys voi pohjautua esimerkiksi aiempiin opinnäytetöihin sekä käytännön työelämään. Tutkimuksen avulla voidaan syventää tietämyksen tasoa ja kehittää omaa ammattialaa. Tutkimuksesta saatu tieto auttaa sosiaalityöntekijöitä ymmärtämään ikääntyneiden kokemaa seksuaalista parisuhdeväkivaltaa, väkivaltailmiön dynamiikkaa sekä järjestelmässä ja yhteiskunnassa esiintyviä rakenteellisia epäkohtia. Tiedon avulla on mahdollista kehittää ammattilaisille puuttumisen keinoja sekä rikkoa aiheeseen liittyvää puhumattomuutta.

4.2 Aineiston hankinta, kuvaus ja analyysiprosessi

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus ja olen kerännyt aineistoni teemahaastattelemalla (ks. Liite 1) viittä hyväkuntoista 63-72-vuotiasta seksuaalista parisuhdeväkivaltaa ja kaltoinkohtelua kokenutta naista. Teoreettinen viitekehys ja käytetty metodi ovat ohjanneet aineiston hankintamenetelmää sekä antaneet suuntaa siihen, millaista aineistoa tutkimukseni vaatii ja millaisia menetelmiä analyysissä käytetään. Aineisto on tutkimuksessani määrällisesti pieni, koska aihe on erittäin sensitiivinen ja seksuaaliseen väkivaltaan ja kaltoinkohteluilmiöön liittyy vahvasti vaikeneminen ja salaaminen. Pienellä aineistomäärällä on vaikutusta tulkintoihin ja laajemman aineiston avulla olisi ollut mahdollista tuottaa kattavampi kuva tutkittavasta ilmiöstä. Suvi Keskinen (2005, 130) viittaa samaan aiheeseen tuodessaan esiin tutkimuksen osallistuneiden määrällä olevan vaikutusta tutkimuksessa tehtyihin tulkintoihin, tutkimuksen tuloksiin ja kokonaiskuvan laadintaan. Aihepiirin spesifityden vuoksi viiden ikääntyneen seksuaalista parisuhdeväkivaltaa ja kaltoinkohtelua kokeneen naisen löytäminen ja heidän suostumisensa haastateltaviksi on arvioni mukaan ollut tutkimuskysymyksiin vastaamisen kannalta riittävä. Aineisto on mahdollistanut myös ilmiön tarkastelemisen useasta eri näkökulmasta. Pertti Alasuutarin (2011, 85-86) mukaan kvalitatiiviselle tutkimukselle on tyypillistä ilmiön monialainen tarkasteleminen ja erilaisten näkökulmien problematisoiminen. Se edellyttää sellaisen aineiston keräämistä, jossa näkökulmien vaihtelevuus on mahdollista.

Olen kerännyt aineiston keväällä 2019. Haastatteluihin osallistuneet ikääntyneet naiset olen tavoittanut tekemällä yhteistyötä Oulun ensi- ja turvakoti ry:n lähisuhdevaltatyön yksikön kanssa. Yhteistyö on mahdollistanut kontaktin sellaisiin ikääntyneisiin naisiin, jotka ovat halunneet vapaaehtoisesti osallistua tutkimukseeni ja tuoda esiin henkilökohtaisia kokemuksiaan seksuaalisesta väkivallasta ja kaltoinkohtelusta. Tutkimuksen tavoite, tutkimukseen osallistuvien henkilöiden kokemusten laatu, käytetty lähestymistapa ja tavoiteltavan tiedon ominaispiirteet ovat ohjanneet aineistoni hankintatapaa (Latomaa 2005, 51). Yhteistyö on auttanut saamaan sen kaltaisen aineiston, joka konkreettisella tasolla kuvaa ikääntyneiden naisten kokemuksia. Aineistoni kuvaa tiettyjen ikääntyneiden naisten tuottamaa kuvaa seksuaalisesta parisuhdeväkivallasta, eikä se kerro totuutta kokonaisilmiöstä.

Haastatteluhetkellä kaksi ikääntyneistä naisista oli eronnut väkivallan tekijästä ja kolme asui puolisostaan asumuserossa. Neljä naisista oli joutunut muuttamaan väkivallan seurauksena pois yhteisestä kodista. Kahdella väkivallan tekijöistä oli diagnosoitu muistisairaus. Naisten kokeman seksuaalisen kaltoinkohtelun ajallisessa kestossa esiintyi vaihtelua. Osa oli elänyt väkivaltaisessa suhteessa vuosikymmeniä. Pitkissä suhteissa väkivallan muodot vaihtelivat ajanjaksojen ja elämänkulun mukaan. Nyqvistin (2001, 57, 60) mukaan haastateltavien monimuotoisen väkivaltakokemusten ja koetun väkivaltahistorian keston vuoksi koko aineiston haltuunotto on haasteellista. Selviytymisprosessin eri kohdissa olevat naiset ovat muutoksessa sekä väkivallan seurausten käsittelyssä eri vaiheissa. Muutokset voidaan tulkita liittyvän konkreettiseen väkivallan esiintymisessä tapahtuvaan muutokseen sekä väkivaltaisesta suhteesta selviytymiseen. Tutkimuksessa haastateltavat naiset tuottavat subjektiivista kuvaa kokemuksistaan, mutta se voidaan liittää myös sukupuolisuuteen, valta-asetelmaan, sosiaaliseen statukseen, arvoihin ja asenteisiin. (Mt.) Nyqvistin esiin tuomien tekijöiden tarkasteleminen on ollut omassa tutkimuksessani tärkeää, koska tutkimuksen kohteena ovat olleet seksuaalinen parisuhdeväkivalta ja ikääntyneet naiset. Ikääntymiseen, naisten parisuhteisiin ja heidän kokemaan seksuaaliseen väkivaltaan ja kaltoinkohteluun on liittynyt erityispiirteitä. Sen vuoksi kokonaisanalyysiä muodostettaessa sukupuolen, valta-asetelman, arvojen ja asenteiden huomioiminen on ollut oleellista.

Ikääntyneiden naisten tutkimukseen osallistumisen halukkuutta on tukenut heidän toivensa sanoittaa ilmiötä, tuoda esiin seksuaalisen kaltoinkohteluilmiön olemassaoloa sekä sen ilmenemismuotoja omien kokemustensa kautta. Ikääntyneet naiset ovat

kokeneet merkitykselliseksi oman tarinansa jakamisen. Jakamisen kautta he ovat toivoneet muiden väkivaltaa kokevien naisten saavan apua. Osa naisista on korostanut tutkimukseen osallistumisen olevan mahdollisuus vaikuttaa. Vaikuttamisen kautta he ovat halunneet saada muutosta käytännössä esiintyviin toimintatapoihin, nostaa esiin palvelujärjestelmässä olevia epäkohtia ja rikkoa aiheeseen liittyvää puhumattomuuden kulttuuria ja tabua. Haastattelutilanteissa naiset ovat kuvanneet sanallisesti kokemuksiaan seksuaalisesta kaltoinkohtelusta. Ikääntyneiden naisten välittämä kuva väkivallan kokemusten merkityksistä on ollut monitasoinen ja se on kiinnittynyt selkeästi elämän eri osa-alueisiin. Haastattelujen kautta saatu henkilökohtainen kontakti tutkimukseen osallistuneisiin naisiin sekä teemoitteluun ja hermeneuttiseen fenomenologiaan tukeutuva analyysi, ovat mahdollistaneet naisten henkilökohtaisen äänen esiin tuomisen ja yksilöllisten kokemusten ja merkitysten tulkinnan.

Olen käyttänyt aineistoni luokittelussa kaksivaiheista analyysiä ja teemoitteluja. Analyysia hahmotetaan Taulukossa 1 (s. 41). Vaikka analyysin vaiheet on taulukossa eroteltu toisistaan, ovat ne käytännössä tapahtuneet osittain päällekkäisinä.

Taulukko 1. Aineiston analyysin vaiheet.

Vaihe 1	Haastattelut	Viiden seksuaalista parisuhdeväkivaltaa ja kaltoinkohtelua kokeneen 63-72-vuotiaan naisen haastatteleminen. Aineiston alustava analysointi haastattelujen aikana. Haastattelujen tuloksena 5 tuntia ja 15 minuuttia nauhoitettua keskustelua.
Vaihe 2	Aineiston litterointi	Haastattelujen kirjoittaminen tekstiksi ja haastateltavien tunnistetietojen muuttaminen. Tuloksena 46 tekstiliuskaa käyttäen Times New Roman 12 fonttia ja 1,0 pt riviväliä.
Vaihe 3	Aineistoon tutustuminen ja järjestely	Aineiston lukeminen ja muistiinpanojen tekeminen. Seksuaalisen väkivallan ja kaltoinkohtelumuotojen eritteleminen. Naisten tuottamien kokemusten ja kokemusten merkitysten hahmottaminen.
Vaihe 4	Aineiston luokittelu ja teemoittelu	Samana tarkoittavien asioiden yhdistäminen ja epäolennaisen karsiminen. Seksuaalisen väkivallan ja kaltoinkohtelumuotojen liittäminen osakokonaisuuksiksi ja yläkäsitteiden nimeäminen. Naisten kuvaamien merkitysten ja kokemusten jäsentäminen yksilö-, ihmissuhde-, yhteisö- ja yhteiskuntatasoon ja osakokonaisuuksien nimeäminen. Haastattelusitaattien koodaaminen.
Vaihe 5	Aineiston analyysi, teemojen ja ilmiöiden hahmottaminen	Seksuaalisen väkivallan osakokonaisuuksien ja yläkäsitteiden yhdistäminen kokonaisilmiöön. Naisten tuottamien kokemusten ja merkitysten tulkitseminen Väkivallan ymmärtämisen ekologista mallia ja hermeneuttisfenomenologista lähestymistapaa soveltaen.
Vaihe 6	Tulosten koonti ja tulkinta	Kokonaiskuvan rakentaminen seksuaalisesta kaltoinkohteluilmiöstä sekä ilmiön merkityksistä yksilöllisissä, ihmissuhteellisissa, yhteisöllisissä ja yhteiskunnallisissa konteksteissa.
Vaihe 7	Teorian yhdistäminen tuloksiin ja tulosten kirjoittaminen	Analyysin tulosten kirjoittaminen ja teorian yhdistäminen analyysistä tuotettuihin tuloksiin.

Aineiston alustava analyysi on alkanut haastattelujen aikana. Konkreettinen haastattelu-tilanne on vaatinut tiivistä keskittymistä, kuuntelemista ja kertomusten vastaanottamista. Vuosia kestäneen ammatillisen ihmissuhdetyön kokemuksen kautta tilanteeseen sitoutuminen on ollut minulle luontevaa ja ominaista. Ikääntyneiden naisten kokemuksia olen pitänyt oikeina ja totuudenmukaisina. Tutkimukseni aihe on ollut keskusteluissa keskiössä, eikä yhdessäkään haastattelutilanteessa keskustelua ole tarvinnut palauttaa takaisin tutkimuksen varsinaiseen teemaan. Haastatteluissa on sivuttu seksuaalisen kaltoinkohtelun lisäksi muita väkivallan muotoja. Muiden väkivaltamuotojen käsittelemistä olen pitänyt tärkeänä seksuaalisen kaltoinkohteluilmiön kokonaisuutta hahmottaessani, koska osa väkivallan muodoista liittyy kiinteästi seksuaaliseen väkivaltaan ja niiden

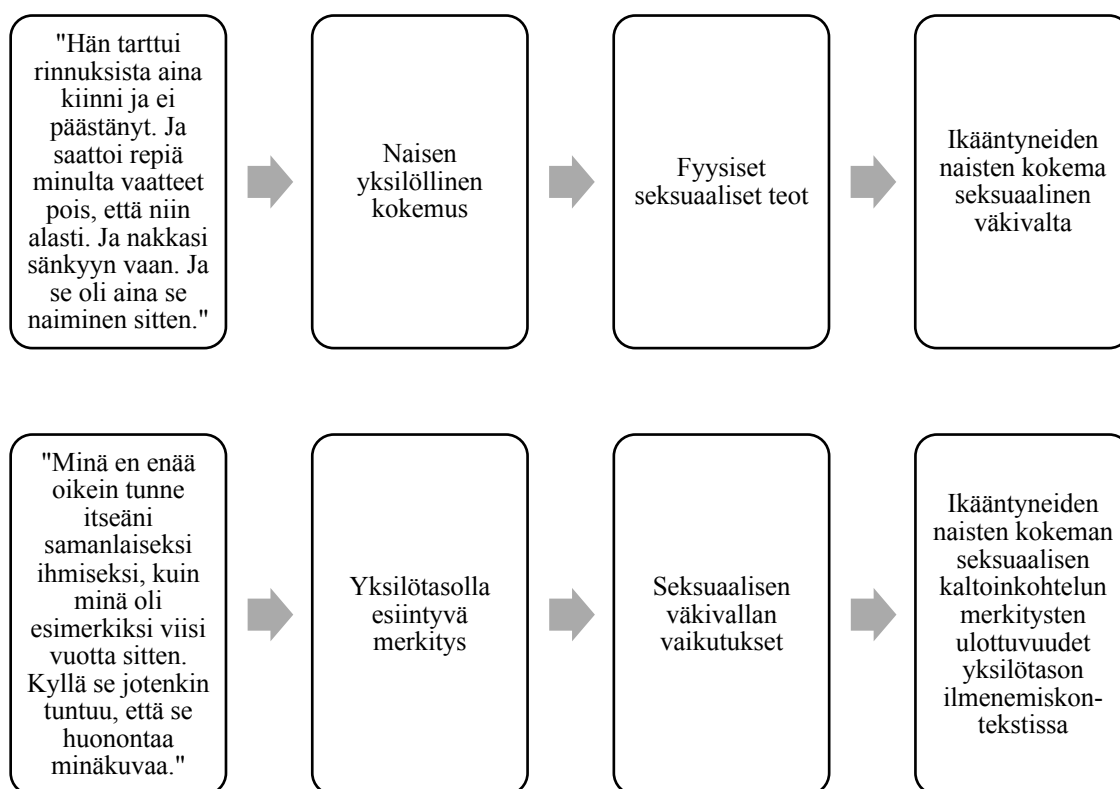
erottaminen toisistaan ei tuota riittävää kuvaa kokonaisilmioistä. Kaikkien naisten kuvaus väkivallan teoista eteni loogisesti ja kerronnassa oli vahva juonellisuus. Naiset kiinnittivät kokemuksensa luontevasti historialliseen kontekstiin ja henkilökohtaiseen elämäntilanteensa. Naisten kerrontaa oli luontevaa seurata sekä ymmärtää naisten kuvaamien kokemusten ajallista sidosta. Haastattelut kestivät kokonaisuudessaan viisi tuntia ja 15 minuuttia. Olen nauhoittanut kaikki haastattelut ja suoritin litteroinnit kesäkuun 2019 loppuun mennessä. Litteroinnin tuloksena sain 46 tekstiliuskaa käyttämällä Times New Roman 12 fonttia ja 1,0 pt riviväliä.

Haastatteluun osallistuneiden ikääntyneiden naisten nimien koodaamisessa olen käyttänyt useita tunnistemuotoja rinnakkain ja koodauksen olen suorittanut litteroinnin yhteydessä. Tunnistemuodot olen luonut haastattelujärjestyksen mukaan. Ensimmäinen haastattelu on merkitty koodilla -H1-, seuraava koodilla -H2- ja niin edelleen. Koodien lisäksi olen antanut jokaiselle haastateltavalle keksityn nimen. Muistisairautta sairastavien miesten puolisoiden nimimerkkeinä ovat koodit -A1- ja -A2-. Kaikkia koodeja ja nimimerkkejä käytän rinnakkain, jotta haastateltujen naisten kokonaiskertomusten kautta ei voida tunnistaa heidän henkilöllisyyttään. Tutkimuksessa olen litteroinut kaikki haastattelukohdat, ja kääntänyt puhetta samanaikaisesti yleiskielelle naisten henkilöllisyyden salaamiseksi. Aineistoa olen rajannut tutkimuskysymysten avulla ja käyttänyt sieltä sitaatteja, jotka kuvaavat seksuaalisen väkivallan muotoja ja Väkivallan ymmärtämisen ekologisen mallin tasoja parhaiten. Johanna Ruusuvuoren, Pirjo Nikanderin ja Matti Hyvärisen (2010, 10) mukaan laadullinen aineisto käy keskustelua tutkimusongelman kanssa. Tutkimuksessa litterointi on aineistoon tutustumista ja sen muuttamista käsiteltävään muotoon. Litteroinnissa voidaan käyttää rajaamista, mutta valikointiperusteet tulee perustella.

Tutkittavaa ilmiötä käsittelevän vähäisen tutkimuskirjallisuuden vuoksi tutkimukseni on sekä aineistolähtöinen että teoriaohjaava. Käytetyt tavat tulkita ja analysoida aineistoa ovat tukeneet ikääntyneiden naisten parisuhteissa kokeman seksuaalisen kaltoinkohtelumuotojen erottelusta ja sille annettujen merkitysten määrittämisestä. Aineistolähtöisyydellä tarkoitetaan aineiston tarkastelemista kokonaisuutena, kun taas teoriaohjaavassa päättelyssä hahmotetaan tiettyihin asioihin liittyviä merkityksiä (Moilanen & Rähkä 2010, 55). Aineistolähtöisessä näkökulmassa käytetään induktiivista päättelyä, jossa korostuu kerätty aineisto ja siitä saatava data. Teoriaohjaavuudessa käytetään abduktiivista päättelyä, jossa tutkijalla on käytössään teoreettisia pääkohtia, joita hän todentaa keräämängsä aineiston kautta. Kvalitatiivisen aineiston analyysi käsittää aineiston luokittelun,

synteesin ja uudelleen tulkinnan. Aluksi aineistoa käsitellään kokonaisuutena, sen jälkeen se jaotellaan, luokitellaan sekä yhdistellään osakokonaisuuksiin. Viimeisenä osakokonaisuuksista tehdään kokonaistulkintoja ja teoreettisia uudelleen hahmottamisia. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 136, 143-144.)

Tutkimuksessani analyysi on tapahtunut vaiheittain. Vaiheet ovat koostuneet päättelystä, yhdistämisestä ja tulkinnasta. Analyysin kautta olen rakentanut kokonaiskuvan ikääntyneiden naisten kokemasta seksuaalisesta parisuhdeväkivallasta ja seksuaalisesta kaltoinkohteluilmioistä. Aineistossa käytetyn analyysin teemoittelu- ja tulkintatapaa avataan esimerkinomaisesti Kuviossa 2. Kuvion ensimmäinen vaihe kuvaa ikääntyneiden naisten kuvaamien seksuaalisen väkivallan muotojen kartoittamista. Toinen kohta avaa ilmiölle tuotettujen merkitysten tulkintaprosessia.

Kuvio 2. Esimerkki aineiston teemoittelu- ja tulkintatavasta analyysissa.

Analyysimenetelmänä käytän teemoittelua. Pertti Moilasan ja Pekka Räihän (2010, 55-56) mukaan aineiston teemoittelulla tarkoitetaan aineiston yksinkertaistamista ja olennaisten asioiden esiin tuomista. Teemoittelussa kokonaisaineistosta paljastetaan analyysin avulla omaa tutkimusta palveleva johdonmukainen ja järjestelmällinen kokonaisuus.

Teemoittelu alkaa yleisteemojen hahmottamisella, joita prosessin edetessä tarkennetaan ja täsmennetään. Tuloksena jokaisesta yleisteemasta saadaan yksittäinen kokonaisuus, joka vastaa itsenäisesti osaan tutkimuskysymystä. Jokainen yleisteema liittyy kokonaiskuvaan ja ovat osa yhtenäistä lopputulosta. (Mt.) Ikääntyneiden naisten seksuaalisen parisuhdeväkivallan ja kaltoinkohtelun sekä ilmiölle annettujen merkitysten analyysi on alkanut aineistoon perehtymisellä. Teemoittelun ensimmäisessä vaiheessa poimin aineistosta seksuaalisen väkivallan yksilöllisiä kokemuksia ja jäsentäsin niitä kaltoinkohtelun erilaisiin ilmenemismuotoihin. Tämän jälkeen yhdistin muodot suuremmiksi yhteneväisiksi osakokonaisuuksiksi ja laadin niille yläkäsitteen, joka kuvasi muotojen yksityispiirteitä. Osakokonaisuuksien ja yläkäsitteiden määrittämisen ja nimeämisen jälkeen kehitin tutkimukseen soveltuvan kokonaiskuvan ikääntyneiden naisten kokemasta seksuaalisen parisuhdeväkivallan ja kaltoinkohtelun muodoista.

Seksuaalisella väkivallalle ja kaltoinkohtelulle annettujen merkitysten analysointia on ohjannut abduktiivinen päättely ja teemoittelun luokittelussa on sovellettu Väkivallan ymmärtämisen ekologista mallia. Jani Kukkolan (2015, 46) mukaan kokemusten tutkimuksessa on oleellista kokemusten jäsentäminen, luokittelu, tiiviit kuvaukset tai kuvausten kertominen sellaisinaan. Kuvaukset voivat olla mahdollisimman tarkkoja ja laajoja, tai ydinpiirteitä tiivistäviä. Niiden tarkoituksena on tuottaa kokonaiskuvaa kokemusten merkityksen suhteista. (Mt.) Aineiston analyysin alussa olen lukemisen ohessa poiminut naisten kokemuksista yksilölliseen, ihmissuhteisiin, yhteisöllisiin ja yhteiskunnalliseen tasoon liitettäviä seksuaalisen kaltoinkohtelun muotoja sekä niitä asioita ja tekijöitä, joiden olen tulkinut olevan yhteydessä naisten kokemuksiin. Tämän jälkeen naisen kokemus, tai hänen ilmiölle antama merkitys, on tulkinnan kautta liitetty tasolla olevaan yleismerkitykseen. Viimeiseksi naisten kokemuksista ja ilmiölle annetuista merkityksistä on koostettu kokonaiskuva ikääntyneiden naisten kokemasta seksuaalisen kaltoinkohtelun merkitysten ulottuvuuksista eritasoisissa ilmenemiskonteksteissa.

Hermeneuttiseen näkökulmaan liittyy tutkijan esiymmärrys aiheesta. Ymmärryksen syntymiseen liittyy kaksi vaihetta, joita Laine (2015, 34) kuvaa seuraavasti. Hermeneuttisessa käsityksessä esiymmärryksellä tarkoitetaan tutkijan jo olemassa olevaa tapaa ymmärtää tutkittavaa ilmiötä. Ymmärryksessä ilmenee kaksitasoinen rakenne. Ensimmäisellä, eli perustasolla, tutkimukseen osallistuvat haastateltavat kuvaavat ilmiötä sellaisena kuin se todellisuudessa esiintyy. Toisella tasolla tutkija tulkitsee oman ymmärryksensä kautta tuotettuja kuvauksia. (Mt.) Laineen näkemys voidaan sijoittaa tutkimukseeni.

Perustasolla ikääntyneet naiset ovat kertoneet haastattelutilanteessa kokemuksistaan luonteovassa ja avoimessa vuorovaikutussuhteessa ja kuvanneet omaa ymmärrystään tutkittavasta ilmiöstä. Toisella tasolla olen käsitellyt ja teemoitellut henkilökohtaisen ilmiöstä pohjautuvan ymmärryksen kautta naisten antamia merkityksiä ja kuvauksia tuottaen niistä tieteelliseen tutkimukseen soveltuvia tulkintoja ja hahmottanut kuvaa seksuaalista parisuhdeväkivaltaa kokeneiden ikääntyneiden naisten todellisuudesta.

Hermeneuttinen tutkimustilanne on osa kokemuk kuvausten tukinnallista raamia ja sisältää sosiaalisen kontekstin. Hermeneuttisessa lähestymistavassa tutkijan esiymmärrys tuottaa ilmiöstä subjektiivista ymmärrystä. Koska hermeneuttisen näkökulman omaava tutkimus ei korosta käytössä olevaa tutkimusmetodia, mahdollistaa se subjektiivisen ymmärryksen, suhteiden ja yksittäisen luonteen korostumisen. (Perttula 2005, 142, 157.) Tutkimuksessani korostuu näkökulman mukaisesti subjektiivinen ymmärrys, jossa esiymmärrys on tukenut minua naisten kokemusten syvällisemmässä ymmärtämisessä ja niiden tulkitsemisessa. Laineen (2015, 38) mukaan aineiston käsittelyyn liittyy hermeneuttisessa fenomenologiassa hermeneuttinen kehä. Se on aineiston kanssa käytävää vuoropuhelua ja osa yhteistä dialogia, jonka edetessä tutkijan ymmärrys aineistoa kohtaan syvenee. Dialogiin liittyy tutkijan kriittinen ja reflektiivinen asenne. Tutkittavien tuottamat ilmaisut ja niille annetut merkitykset muodostavat hypoteesin, jota analyysissä testataan. Prosessin seurauksena löytyy ilmaisujen syvin merkitys. (Mt.) Kuvion 2 (s. 43) voidaan tulkita kuvaavan analyysin prosessikuvauksen ohessa hermeneuttisen kehän toteutumista.

Tutkimukseni analyysin viimeisessä vaiheessa olen kirjoittanut molemmista analyyseista tulkitut tulokset kirjalliseen muotoon ja liittänyt ne teorian tietoon. Sirkka Hirsjärven ja Helena Hurmeen (2017, 193) mukaan laadullisen tutkimuksen tulosten raportointi tarkoittaa aineiston jäsentelyä ja järjestelyä. Kirjoittamista voidaan pitää prosessina ja jäsenykset muuttuvat prosessin aikana tarkemmiksi. Jäsentelyssä voidaan käyttää näkökulman supistamista ja laajentamista sekä teorianmukaista jäsentelyä. Näkökulman supistamisessa kirjallinen tuotos etenee yksityiskohdista teoreettiseen käsitteellistämiseen. Teorianmukaista jäsentelyä ohjaa teoriasta sovellettu jaottelu. (Mt.) Tulosten kirjoittamisessa olen käyttänyt näkökulman supistamista ikääntyneiden kokeman seksuaalisen parisuhdeväkivallan ja kaltoinkohtelun määrittämisessä ja teorianmukaista jäsentelyä ilmiölle annettujen merkitysten tulkinnassa. Tulosten ja siitä muodostettujen johtopäätösten avulla olen vastannut asettamiini tutkimuskysymyksiin.

4.3 Tutkimuseettiset kysymykset

Tutkimukseni aiheen ja ilmiön erityislaatuisuuden vuoksi tutkimuksessani on tärkeä korostaa eettisiä periaatteita. Tutkimuseettinen neuvottelukunta TENK on määritellyt ihmistieteissä käytettävät eettiset periaatteet kolmeen eri osa-alueeseen. Ne sitovat tutkijaa kunnioittamaan tutkimukseen osallistuvien yksilöiden itsemääräämisoikeutta, välttämään yksilöiden vahingoittamista, huolehtimaan tutkittavien yksityisyyden toteutumisesta ja huomioimaan tietosuojaan liittyvät tekijät (TENK). Ihmistieteissä tutkimusta ei voida tehdä ihmisiltä salaa ja tutkimukseen osallistuminen vaatii tutkittavien suostumuksen. Vapaaehtoinen osallistuminen on oleellista. Tutkimus ei saa tuottaa tutkittaville vahinkoa ja tutkimuksesta saatavia hyötyjä on pohdittava rinnakkain siitä aiheutuvien haittojen kanssa. (Mäkelä 2006, 364, 368.)

Tutkimuksessani olen huomionut tutkimukseeni osallistuvien ikääntyneiden naisten itsemääräämisoikeuden toteutumisen kiinnittämällä huomioita heidän osallistumisen vapaaehtoisuuteen. Olen antanut naisille ennakkotietoa tutkimuksesta sekä aineiston keruumenetelmästä ja saanut heidän suostumuksensa osallistumiseen suullisesti. Naisilla on ollut käytössä yhteystietoni ja he ovat saaneet olla minuun tarvittaessa yhteydessä. Yksi naisista on hyödyntänyt annettua mahdollisuutta. Hänen kanssaan olemme keskustelleet varsinaisen tutkimukseeni liittyvän haastattelun jälkeen tilanteen aiheuttamista tunteista ja sen tuottamista kehollisista kokemuksista. Keskustelun tarkoituksena ei ole ollut luoda naiseen terapeutista suhdetta, vaan keskustella tilanteesta kokemuksena ja miettiä yhdessä keinoja, joilla naisen on mahdollista vakauttaa itseään vallitsevaan aikaan ja paikkaan. Eettisesti olen pitänyt toimintatapaani tärkeänä ja asiasta olen konsultoinut tutkimusta ohjaavaa yliopistonlehtoria. Olen kertonut kaikille naisille mahdollisuudesta keskeyttää haastattelu tarvittaessa. Kukaan naisista ei käyttänyt tätä mahdollisuutta.

Ikääntyneiden naisten henkilöllisyyden suojaamiseksi naiset esiintyvät aineistossa nimimerkillä, eikä heidän tarkkaa ikää, asuinpaikkaa tai asuinmaakuntaa tuoda julki. Oman suhteeni haastateltaviin olen myös jättänyt kuvaamatta. Haastatteluaineisto on kirjoitettu yleiskielellä ja sieltä on poistettu persoonallisia puhekieleen liittyviä murteellisia ilmauksia. (Ronkainen 2008, 44-45.) Käytetty aineiston muokkaamistapa on osittain hermeneuttisen fenomenologian vastaista, mutta olen halunnut korostaa ensisijaisesti naisten yksilöllisyyden suojaa. Laineen (2015, 45) mukaan hermeneuttiseen fenomenologiaan liittyvässä analyysissä ei tulisi köyhdyttää tutkimusaineistoa, koska sen avulla pyritään

ymmärtämään ja tulkitsemaan kokemusten, merkitysten ja yksilöiden moniulotteisuutta. (Mt.) Tutkimukseni eettisestä näkökulmasta aineiston kielelliset muutokset suojaavat vahvasti naisten tunnistamattomuutta. Tehdyt muutokset eivät tulkintani mukaan poista aineistosta ymmärtämisen tasoa, eivätkä muuta suhteiden merkityksellisyyttä. Naisille olen luvannut turvata tutkimukseeni osallistumisessa anonymiteetin.

Tutkimukseen osallistuneiden ikääntyneiden naisten suojaaminen vahingoittamisen välttämiseltä on toteutunut tutkittavien arvostavana kohteluna, ihmisyyden kunnioittamisella ja vapaaehtoisuuden huomioimisella. Haastattelutilanteessa naiset ovat saaneet jakaa arkaluonteisista kokemuksistaan niin paljon kuin ovat halunneet. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna naiset ovat voineet määritellä henkilökohtaisesti oman yksityisyytensä rajat. Tutkimukseni kirjallisessa osuudessa naisten kokemukset on kuvattu totuudenmukaisesti ja kirjoitusasu on laadittu naisia kunnioittavalla ja hienotunteisella tavalla. (TENK.) Tutkimuseettisissä velvollisuuksissa tulee korostaa tutkittavien yksilöllistä kunnioittamista. Yksityisyyden rajat ovat sidoksissa tilanteeseen, aikaan, kulttuuriin, sukupuoleen ja ikään ja voivat muuttua ihmisten elinkaaren aikana. Sensitiivisten aiheiden tutkiminen vaatii tutkijalta tutkittavien empaattista kohtaamista. Empatia tukee asioiden näkemistä tutkittavien näkökulmasta ja auttaa ymmärtämään suojelemisen tarvetta. (Kuula 2006, 124, 134.)

Tutkimuksessani olen korostanut sensitiivisyyttä, koska tutkimukseni sijoittuu yksityiseen, henkilökohtaiseen ja vaiettuun aiheeseen, johon liittyy tutkimukseen osallistuvien naisten satuttavia kokemuksia ja vaikeita tunteita. Raymond Leen (1995, 1-3) mukaan sensitiivisyydessä kiinnitetään huomioita tutkimuksesta aiheutuviin haittavaikutuksiin yksilön näkökulmasta. Sensitiivisyys huomioidaan teknillisissä ja metodologisissa ratkaisuissa ja tutkijan eettisten velvollisuuksien korostamisessa. Kati Hämäläisen, Henna Pirkasen ja Susanna Raution (2014, 65-66) mukaan henkilökohtaiselle elämänalueelle liittyvien aiheiden tutkiminen vaatii spesifiä tarkastelumallia ja jokainen haastattelutilanne on yksilöllinen. Tutkijalta sensitiivinen kohtaaminen haastattelutilanteessa edellyttää harjaantumista, tietoa sensitiivisten aiheiden tutkimisesta sekä kykyä kohdata ja ottaa vastaan tutkittavien elämäkokemuksia ja heistä välittyneitä tunteita. Se tarkoittaa tutkijalta yksilöllisten kokemusten huomioimista, herkkyyttä, tietämystä ja rohkeutta. (Mt.)

Ikääntyneiden naisten on haastavaa saada henkilökohtaista ääntään kuuluviin. Tutkimukseni avulla olen halunnut antaa heille siihen mahdollisuuden. Tutkimus on mahdollistanut

naisten kuulluksi tulemisen ja antanut heille tilaisuuden kertoa henkilökohtaisista traumaattisista kokemuksistaan sekä heidän kohtaamistaan palvelujärjestelmän haasteista. Naiset ovat toiminnallaan ja avoimuudellaan voineet edesauttaa ilmiöön liittyvän puhumattomuuden ja tabun särkemistä. Olen kiinnittänyt huomiota tutkimukseni metodologian ja eettisyyden väliseen suhteeseen, joka sensitiivisissä aiheissa on tärkeää. Haastattelutilanteissa sensitiivisyyden observoiminen on vaatinut huomioimaan, mitä tilanteessa on tapahtunut ja millaisiin kokemuksiin sidottua tietoa naiset ovat kokemustensa kautta kuvanneet. (Ks. esim. Honkatukia, Nyqvist & Pösö 2006.)

Sensitiivisyyteen ja luottamuksen yhteenkietoutuminen on osa eettistä arviointia. Luottamuksellisuus liittyy arkaluontoisesta aihepiiristä keskustelemiseen, käytettyihin menetelytapoihin ja termistöön sekä luottamuksellisen suhteen luonnolliseen syntymiseen. Tutkijan ja tutkittavan keskinäinen luottamus on suhteessa ihmissuhteen laatuun ja sen kehittymiseen vuorovaikutustilanteen aikana. Suhteen syvenemisen edellytyksenä ovat yhteenkuuluvuuden tunteen lisääminen, vastavuoroisuus ja itsensä avaaminen. Sen perimmäisenä ajatuksena on luoda haastattelutilanteelle turvalliset olosuhteet, jotka mahdollistavat asioiden syvällisemmän käsittelyn. Samanaikaisesti se altistaa tutkittavan haavoittuvuudelle. Tutkijalta sensitiivisyyden huomioiminen edellyttää harkintaa siitä, kuinka tutkimuksessa saatua aineistoa käsitellään, kuinka aiheesta kirjoitetaan ja mitä aineistosta julkaistaan. Tutkijalta vaaditaan taitoa, sinnikkyyttä ja mielikuvitusta, koska tutkimuskysymyksiin onnistunut vastaaminen edellyttää tutkimukseen osallistuneiden yksilöiden suojelua. Luottamuksellinen ote tutkittaviin haastaa näin ollen tutkimuksen eettistä näkökulmaa totuudenmukaisuudesta, avoimuudesta ja rehellisyydestä. (Lee 1995, 208-210.)

Tutkimuksessani olen huomionut Leen (1995) esiin tuomaa näkökulmaa kiinnittämällä huomiota henkilökohtaiseen valtaan käsitellessäni sensitiivistä aihetta ja ikääntyneiden naisten kuvaamia kokemuksia. Tehdessäni aineiston analyysiä ja rakentaessani tutkimukseni tuloksia ja johtopäätöksiä, on minulla tutkijana ollut valta päättää, kuinka olen aineistoa käsitellyt, miten naisten kokemuksia olen kuvannut ja mitkä tulokset ovat olleet merkityksellisiä. Aineisto, haastateltavien kokemukset ja erilaiset elämäntapahtumat muodostavat pohjan tulkinnoille, joiden avulla hahmotetaan ilmiöstä kokonaiskertomus ja tuotetaan yleistyksiä (Laitinen 2005, 434). Vaikka tutkijana minua sitoo totuudenmukaisuudessa pitäytyminen, avoimuus ja rehellisyys, olen kiinnittänyt huomioita naisten haavoittuvuuteen ja heidän suojelemisen tarpeeseen. Tällä toiminnalla olen pyrkinyt säilyttämään naisten luottamuksen minuun tutkijana. Naiset ovat vapaaehtoisesti antaneet

minulle käyttöönsä ahdistavia ja tuskallisia kokemuksiaan. Olen halunnut välittää naisille, että ikääntyneiden kokemasta seksuaalisesta kaltoinkohtelusta saa ja voi puhua. Tutkimukseni kautta naisten kokemuksista voidaan synnyttää jotain uutta; positiivista ja hyvää. Näin ollen kokemukset saavat uuden ulottuvuuden ja merkityksen. (Ks. esim. Laitinen 2005.)

Väkivaltakokemusten kuvaamista voidaan pitää suurta luottamusta vaativana keskustelunaiheena. Tutkimuksen näkökulmasta se vaatii tutkijalta pohdintaa siitä, onko tutkijalla oikeutta kysyä tutkittavilta henkilökohtaisesta aiheesta, johon voi liittyä voimakkaita negatiivisia tunteita herättäviä muistoja. Henkilökohtaisen kysymisen avulla tutkija saa aihepiiristä sellaista tietoa, mielipiteitä ja yksityiskohtaisia kuvauksia, jotka ovat tärkeitä. Haastattelut mahdollistavat monipuolisen, moniulotteisen ja yksilökohtaisen kuvauksen väkivaltailmiöstä, vaikka tutkimus voi toisaalta toimia haavoittavana tekijänä. Toisaalta vaikeiden aiheiden ja ilmiöiden sivuuttaminen voi aiheuttaa tilanteissa elävien ihmisten kokemusten ja näkemysten kuulemattomuuteen ja ohittamiseen. Ristiriidan pohtiminen hyödyn ja haittojen välillä on tämän vuoksi oleellista ja vaatii asian tarkastelemista tieteellisten kriteerien suunnalta. Metodologiset perustelut eivät ole sama asia, kuin eettiset perustelut, eivätkä eettisesti hyväksyttävät periaatteet ole samankaltaisia ja samanarvoisia kaikille. (Honkatukia ym. 2006, 300, 314-315.)

Tutkimuksen on sallittua altistaa tutkittavat henkisellet kuormitukselle, jonka taso vastaa arkipäivässä tapahtuvaa henkistä rasitusta ja tunteiden kokemista keskusteltaessa elämään liittyvistä tapahtumista (TENK). Haastattelutilanteissa väkivaltakokemusten käsitteleminen on aiheuttanut tutkimukseen osallistuneille ikääntyneille naisille henkistä taakkaa. Naiset ovat kuvanneet yksityiskohtaisesti kokemuksiaan ja siihen liittyviä tunteita, jotka väistämättä ovat aiheuttaneet henkistä kuormitusta. Kaikilla naisilla on ollut kontakti keskustelu- tai muuhun ammatilliseen apuun. Ammatillisen avun merkitystä olen pitänyt edellytyksenä tutkimukseen osallistumiselle. Se on toteuttanut naisten suojaamisen eettistä periaatetta. Minna Piispan (2006, 148) mukaan haastattelussa väkivaltaa käsittelevät kysymykset voivat aiheuttaa tutkittaville eritasoista ahdistusta, koska tutkittavat joutuvat muistelemaan ja palauttamaan mieleensä väkivaltatilanteita ja niihin liittyviä tunteita. Tämä voi aiheuttaa huolta tutkijassa, vaikka toisaalta tutkimukseen osallistuminen voi toimia motiivina avun vastaanottamiselle (Heiskanen & Piispa 1998, 68).

Tutkimuksen tietosuojassa ja yksityisyyden takaamisessa olen kiinnittänyt huomiota tutkimusaineiston suojaamiseen ja luottamuksellisuuteen. Aineiston olen säilyttänyt ulkoisella kiintolevyllä, jonne pääsyn olen suojannut salasanalla. Tutkimuksessa on oleellista kiinnittää huomiota aineiston keruutapaan, sen säilyttämiseen ja arkistointiin. Eri tekijöiden toteutumisessa tulee ensisijaisesti huomioida luottamuksellisuuden säilyminen. Luottamuksellisuus tutkimusaineistoon toteutuu silloin, kun tutkija pitää yhteisestä sopimuksesta tutkittaviin kiinni. Toimintapa lisää rehellisyyttä ja luotettavuutta suhteessa tutkittaviin. (Nyqvist 2001, 69; Mäkelä 2006, 372; Kuula 2006, 129-130.) Aineistoa en ole käyttänyt muuhun tarkoitukseen, kuin ikääntyneille naisille kerrottuun tutkimuskäyttöön. Aineiston olen hävittänyt asianmukaisesti tutkielman valmistuttua. Aineiston käsittelyä, säilyttämiseen ja hävittämistä olen kuvannut tutkimussuunnitelmassani, jonka olen antanut jokaiselle naiselle kirjallisena.

5 SEKSUAALINEN KALTOINKOHTELU NAISTEN TULKITTUNA TODELLISUUTENA

5.1 Naisten satuttava kokemus

Ikääntyneiden naisten konkreettinen kokemus parisuhteessa tapahtuvasta seksuaalisesta väkivallasta on ollut monella tapaa naisia satuttava. Aineistossa naisten kokema seksuaalinen väkivalta on muodostunut *henkisestä seksuaalisesta väkivallasta, naisen näkemisestä seksiobjektina, seksuaalissävytteisistä teoista, kontrollista ja väkivallan uhasta sekä fyysisistä seksuaalisista teoista*. Ann Bourgeess ym. (2008, 343-344) mukaan ikääntyneiden naisten kokemaan seksuaaliseen väkivaltaan ja kaltoinkohteluun liittyvät konkreettiset teot ovat voineet tapahtua fyysisessä kontaktissa tai ilman sitä. Fyysisessä kontaktissa tapahtuviin väkivallantekoihin on liittynyt fyysinen kosketus, kun taas muissa muodoissa väkivalta on ilmennyt seksuaalissävytteisten tekojen tai verbaalisen ilmaisun kautta. (Mt.) Analyysin tuloksena on syntynyt useita ikääntyneiden naisten kokemia seksuaalisen väkivallan ilmenemismuotoja. Muotojen hahmottamisen kautta olen muodostanut kokonaiskuvan ikääntyneiden naisten kokemasta seksuaalisesta parisuhdeväkivallasta ja kaltoinkohtelusta.

Ikääntyneiden naisten kokeman *henkisen seksuaalisen väkivallan* esiintymismuotoja ovat olleet verbaalisella tasolla tapahtuva kiusaaminen, nimittely, pilkkaaminen ja arvostelu. Nimittelyn, solvauksien ja herjausten avulla mies osoittaa halveksivansa naista (Flinck 2006, 74). Naisen huorittelu ja muu loukkaava nimittely ovat tyypillisiä miehille, jotka käyttävät muitakin väkivallan muotoja naisia kohtaan (Nyqvist 2008, 154). Aila ja Olga kuvasivat kokemuksiaan loukkaavasta nimittelystä:

”Sitten tuli, kun minä en suostunut, tuli semmoista haistattelua ja nimittelyä. [...] Se haistattelu tuntui kyllä pahimmalta, kun nimiteltiin huoraksi ja.” -Aila-

”No ainoa mitä hän arvosteli, että minä olen lihava. [...] Pahalta tietenkin tuntui. Minä ajattelin sitä, että onko hänellä oikeus siihen.” -Olga-

Ailan ja Olgan kokemukset ovat paljastaneet verbaalisella tasolla tapahtuvan seksuaalisen väkivallan loukkaavaa merkitystä, jonka tarkoituksena on tulkintani mukaan ollut suunnitelmallinen naisen seksuaalisuuden loukkaaminen ja häpäiseminen. Miesten

käyttäytymisen seurauksena Aila ja Olga ovat alkaneet kyseenalaistamaan henkilökoh-
taista arvokkuuttaan. Halventavat ilmaisut aiheuttivat kokemuksen ”ikäväenä ihmisenä
olemisesta”. Miesten käyttäytyminen on voinut liittyä tarkoitukselliseen naisten itsetun-
non ja identiteetin heikentämiseen, jonka avulla miehet ovat voimistaneet henkilökoh-
taista valta-asetelmaa suhteessa naisiin (Nyqvist 2001, 108).

Osa miehistä on syyllistänyt naisia heidän edellisistä parisuhteista ja/tai seksuaalisen vä-
kivallan kokemuksista. Miehen syyllistäminen on merkinnyt tulkintani mukaan miehen
kokemaa mustasukkaisuutta naisesta. Aune Flinckin (2006, 54, 71) mukaan naisten ai-
kaisemmat suhteet ja sukupuoli-koemukset voivat aiheuttaa miehessä kateutta ja musta-
sukkaisuutta. Aikaisempien kokemusten perusteella mies projisoi pettymyksen tunteensa
uuteen suhteeseen, epäilee naisen uskollisuutta ja kyseenalaistaa naisen eletyn elämän
merkityksellisyyttä. (Mt.) Iida kuvasi miehensä syyllistävästä käyttäytymisestä:

*”Kun hän sano, että kun on niin monta miestä ollut. [...] Ja yritti saada minut niin kuin
koko ajan, että minä olen niin huono ja syyllinen ja joka paikkaan. Että sai siitä sen riemun.
Ja minä yritin selittää ja selittää ja selittää aina, että en minä ole semmoinen enkä. Että
minulla on vain tällainen kohtalo ollut.” -Iida-*

Mies yritti Iidaa syyllistämällä peittää mustasukkaisuuttaan ja korostaa Iidan kelvotto-
muutta ja huonoutta. Syyllistäminen aiheutti Iidassa puolustusreaktion, jonka taustalla
voi olla kyse häpeästä. Miehen käyttäytyminen oli Iidasta nöyryyttävää. Iidan puolustau-
tuminen ja hänen kokema häpeä tuottivat miehelle tyydytystä ja mielihyvää. Miehen
käyttäytymisessä on korostunut moraalinen ja tuomitseva näkökulma Iidan seksuaali-
suutta sekä muita miessuhteita kohtaan. Tällä tavoin mies on voinut tukahduttaa henkilö-
kohtaiset pettymyksen tunteensa. Miehen harjoittama moraalinen tuomitsevuus voi olla
yhteydessä miehen henkilökohtaiseen arvomaailmaan. Arvomaailmansa kautta mies on
kokenut oikeudekseen Iidan seksuaalisuuden tuomitsemisen.

Ikääntyneiden naisten kokemaan väkivaltaan on liittynyt miehen parisuhteen aikana ta-
pahtuvat seksisuhteet muihin naisiin. Avoin uskottomuus naista loukkaavalla tavalla oli
yksi aineistossa esiintyvä seksuaalisen väkivallan muoto. Sillä on naista haavoittava vai-
kutis ja se lisää naisen kyvyttömyyttä luottaa mieheen sekä pitää miestä turvallisena
kumppanina (Nyqvist 2001, 154). Naisen nöyryyttäminen uskottomuuden avulla on yh-
teydessä muihin henkisen väkivallan muotoihin (mt., 107). Aineistossa eräs naisista ku-
vasi kokemustaan miehensä uskottomuudesta ja katteettomista lupauksista:

”Hän oli koko ajan siis toisen ihmisen kanssa. Toisen naisen kanssa siis. Sitten hän lupaa koko ajan, että hän parantaa tapansa ja hän lopettaa sen toisen suhteen. Mutta ei sitä tapahtunut koko aikana.” -H3-

Nainen koki oman uskollisuuden parisuhteessa tärkeäksi. Tämän vuoksi miehen käyttäytyminen on naista satuttavaa ja on horjuttanut naisen toivetta luottamukselliseen parisuhteeseen. Miehen uskottomuus aiheuttaa naiselle ristiriitaa, joka on syntynyt naisen henkilökohtaisen arvomaailman ja toiveiden välille. Miehen teot ovat ristiriidassa naisen parisuhteelle asettaman uskollisuuden ja luottamuksen arvojen kanssa. Toisaalta mies on ollut naisen kumppani, jonka kanssa nainen on halunnut sitoutua, rakentaa yhteisen elämän ja kokea yhteisen vanhuuden. Mies lupasi naiselle muuttuvansa ja lopettavansa toisen naisuhteen. Nainen halusi uskoa miehen lupauksiin, mutta on tullut petetyksi kerta toisensa jälkeen. Miehen toimintatavan voi tulkita merkitsevän naisen seksuaalisuuden loukkaamista ja häpäisemistä.

Eräänä henkisen väkivallan muotona aineistossa on esiintynyt ikääntyneen naisen torjumista ja aliarviointia. Sukupuolielämässä olevat haasteet voivat edistää muiden väkivallanmuotojen esiintymistä ja sukupuolielämään liittyvä kiinnostus voi hävitä parisuhteen toiselta osapuolelta. Keskinäisen tunne-elämän latistumisen seurauksena väkivaltaiselle käyttäytymiselle tyypillisenä piirteenä oleva tekijän omavaltainen ja omaehtoinen käyttäytyminen voimistuu. Se ilmenee konkreettisesti piittaamattomuutena ja emotionaalisenä kylmyytenä. (Peltoniemi 1984, 108; Nyqvist 2001, 85, 123.) Olga kuvasi kokemukseensa torjutuksi tulemisesta:

”Sitten hän sanoo, että minä en halua koskea sinuun. Eli se oli tavallaan niin kuin pois työntämistä. Minä koin sen sillä tavalla omaksi aliarvioimiseksi. [...] Se oli niin kun hänen mielipiteensä ja sillä siisti. Ja ei siihen hän ole antanut sen kummempaa selitystä. Että vaikea sitä on ottaa niin kuin selvää siitä. Mutta minä olen sitä ajatellut, että ehkä se on sitäkin, että minulla on keppi ja minä olen hitaammin liikkuva, jolloin minä olen myös lihonut.” -Olga-

Seksuaalinen aktiivisuus tapahtui Olgan pitkässä parisuhteessa miehen ehdoilla. Välillä sukupuolielämä oli aktiivisempaa, välillä mies torjui Olgan. Mies ei suostunut keskustelemaan aiheesta, eikä Olgalla ollut mahdollisuutta vaikuttaa tilanteeseen. Miehen käyttäytymisen Olga koki henkilökohtaiseksi kiusaamiseksi, aliarvioimiseksi ja nöyryyttämisiksi. Olga on kokenut tulkintani mukaan miehensä seksuaalisesta haluttomuudesta syyllisyyttä, koska hän selittää sitä omaan ulkonäköön ja fyysisiin rajoitteisiin liittyvien tekijöiden kautta. Miehen teot kuitenkin merkityksellistyvät Olgalle häpeällisiä ja niillä on hänelle seksuaalisuutta loukkaava merkitys.

Ikääntyneiden *naisten näkeminen seksiobjektina* on tullut esiin miehen perversseinä ja seksuaalissävytteisinä puheina genitaalialueelle liittyvistä asioista, seksuaalissävytteisten harhojen kuvaamisena, pornolehtien lukemisena, pornografian ja kauniiden naisten katselemisena, vaatimalla naista korjaamaan ulkonäössä olevia virheitä sekä naisen painostamisena tekemään seksuaalissävytteisiä ja perverssejä tekoja, jotka ovat tuntuneet naisesta epämiellyttäviltä. Kun nainen nähdään seksiobjektina, mahdollistaa se naisen seksuaalisuuden rajoittamisen ja tarpeiden toteuttamisen miehen halujen mukaisesti (Lehtonen & Perttu 1999, 143-144; Bourges & Phillips 2006, 197). Eräs naisista kuvasi miehensä painostusta perversseihin tekoihin:

”Minun olisi pitänyt mekkoa pitää. Ja sitten minun olisi pitänyt haarallaan olla, että hän olisi nähnyt. Mutta sitä hän minä en alkanut tekemään, että haarat levällään, että hän olisi nähnyt.” -H3-

Mies yritti saada naisen toteuttamaan seksuaalisia fantasioitaan. Fantasioiden siirtäminen mahdollistaa tulkintani mukaan naisen objektivoinnin. Objektivoinnin kautta nainen on esineellistetty. Sen seurauksena naisen tehtäväksi on jäänyt miehen seksuaalisten tarpeiden ja fantasioiden tyydyttäminen miehen vaatimalla tavalla. Miehen vaatimuksen on voitu tulkita olevan naiselle häpeällistä ja vaikuttavan kielteisesti naisen minäkuvaan (Flinck 2006, 67). Toimintatapa on voinut aiheuttaa naiselle kokemuksen hyväksikäytön yrityksestä.

Osa naisista kuvasi miehen vaativan jatkuvasti seksuaalista kanssakäymistä. Aila kuvasi kokemustaan:

”Hän alkoi vaatimaan sitten seksuaalista kanssakäymistä, koska minä olin virallinen avovaimo. [...] Semmoisena pumpattavana barbarana, joka otetaan käyttöön. Tai näin minä ainakin tämän koin.” -Aila-

Kokemus merkitsellistyy Ailalle seksileluna toimimiseen, joka otettiin käyttöön miehen tarpeiden tyydyttämisen ajaksi ja siirrettiin syrjään käytön jälkeen. Toimintatapaa voi tulkita naisen ruumiin esineellistämisenä. Mies voi tyydyttää seksuaalisia tarpeitaan omien halujensa ohjaamana ja käyttää Ailaa hyväkseen. Ailaa on kohdeltu esineenä, eikä seksuaalisena olentona tai ihmisenä. Samanlaisia kokemuksia oli myös muilla tutkimuksen ikääntyneillä naisilla.

Ikääntyneiden naisten kokemat *seksuaalissävyytteiset väkivaltateot* näyttäytyivät miehen sukupuolielimen koon kehumisena, miehen seksuaalisuuden korostamisena, alasti kulke-
misena ja jatkuvina seksuaaliseen aktiin ehdotteluina. Miesten sukupuoli-identiteetti edesauttaa konflikteja, jotka liittyvät vääristyneisiin sukupuolirooleihin, naiseuteen liit-
tyviin pelkoihin ja pelkoon miehisyyden heikkenemisestä (O'Neil & Nadeau 1999, 109).
Iida ja Aila kuvasivat kokemuksiaan puolisoidensa miehisyyden korostamisesta:

”Se oli liian suuri se vehjekin. Ja sitähan se kehui koko ajan.” -H3-

*”Ja minä otan semmoisen munasiltaan kävelynkin niin kuin sellaisena seksuaalisena vä-
kivaltana. Että siinä heiluteltiin metrin päässä, käveltiin ohi puoli alasti.” -H1-*

Miehet pyrkivät itsensä korostamisen ja vihjailun avulla tuomaan esiin omaa maskuliini-
suuttaan ja korostamaan seksuaalisuuttaan. Toimintatavalla miehet piilottavat omaa epä-
varmuuttaan, sekä tuovat esiin seksististä naiskuvaavaa, joka mahdollistaa naisten kohtele-
misen omaisuutena (Nyqvist 2001, 110). Miesten maskuliinisuuden ja seksuaalisuuden
korostaminen ovat ymmärrykseni mukaan liittyneet naiseuden loukkaamiseen. Naisten
on kuulunut ihailulla puolisoidensa miehisyyttä, joka on poistanut miesten epävarmuutta ja
pelkoja. Naisten seksuaalisuuden mitätöinnin avulla miehet ovat kyenneet korostamaan
parisuhteessa sukupuolirooliaan.

Miehen seksuaalissävyytteiset ja rivot puheet sekä miehen toistuva masturbointi ovat liit-
tyneet ikääntyneiden naisten kokemuksiin seksuaalissävyytteisistä väkivallanteoista. Sek-
suaaliset ja perverssit piirteet miehessä tuottavat naisille monimuotoista kärsimystä, louk-
kaavat naisten arvomaailmaa ja muuttavat heidän suhtautumista mieheen (Flinck 2006,
56). Eräs nainen kuvasi miehensä jatkuvaa masturbointia:

*”Minä ihmettelin sitä, että minkä ihmeen takia hänen pitää itsetyydytystä niin kauheasti.
Ja tavallaan siten minua syyllistää, että minusta ei ole tarpeeksi hänelle. Totta kai se
silläkin loukkasi minua hirveästi.” -H5-*

Miehen keino hakea masturboinnista mielihyvää oli naisesta loukkaavaa. Mies on osoit-
tanut toiminnallaan naiselle yhteisen seksielämän riittämättömyyttä, joka aiheuttaa nai-
sessa syyllisyyttä ja riittämättömyyden tunteita. Miehen jatkuvan masturboinnin voi tul-
kita olevan naiseutta mitätöivä merkitys.

Ikääntyneiden naisten kokemaan seksuaaliseen parisuhdeväkivaltaan on liittynyt erilaisia *kontrollin ja väkivallan uhan* muotoja, joiden voimakkuus on vaihdellut. Väkivaltamuotojen erilaiset muodot ovat liittyneet naisen seksuaalisuuden kontrollointiin. Miehen kontrolloiva käyttäytyminen on osa seksuaalistunutta emotionaalista väkivaltaa ja sen tavoitteena on naisen seksuaalisuuden hallitseminen (Nyqvist 2008, 151). Ulla ja Elna kuvasivat kokemuksia miestensä kontrolloivasta käyttäytymisestä:

”Kun minä en saanut lähteä sieltä yhtään mihinkään sieltä kotoa, se oli koko ajan semmoista vahtimista.” -Ulla-

”Se oli kuin, aivan kuin olisi maailma kaatunut, kun minä lähdin pariaksi päiväksi. Se oli semmoinen takertuja.” -Elna-

Ullan ja Elnan puoliset halusivat rajoittaa Ullan ja Elnan liikkumista ja eristää heidät kotiin. Toimintatavan voi tulkita heijastavan miesten pyrkimystä naisten omistamiseen ja myös naisten seksuaalisuuden hallitsemiseen haluamalla pitää naiset kontrolloitävyydellä. Ullan ja Elnan käyttäytymisen kontrolloinnin kautta miehet ovat voineet sitoa naiset tiukemmin itseensä ja parissuhteeseen. Miesten käyttäytyminen tuo toisaalta esiin miesten riippuvuutta ja epävarmuutta. Miesten kokema epävarmuus ja heikko itsetunto ovat suunnattuina kontrollointiin ja sen kautta tapahtuvaan naisten alistamiseen (Husso 2003, 107).

Naisen seksuaalisuuden kontrollointi on voinut muodostua äärimmäisen hallitsevaksi. Iida kuvasi miehensä käyttäytymistä:

”Hänen piti aina olla ja hänen piti kuulla kaikki mitä minä puhuin. En voinut siis kenenkään kanssa puhua, että hän ei kuule. Ja samoin kaikki missä liikuttiin, niin minun piti olla. Niin kuin kirpparilla käytiin ja kaupassa. Niin minun piti aina siinä hänen edellä kulkea. Että jos minä jäin jälkeen, niin hän äkkiä meni piiloon johonkin ja sieltä katseli. Minä en voinut katsella mitään tavaroita enkä mitään. Että jos joku mies sattui olemaan siinä lähetyvillä, niin minä heti sitä olin vahtaamassa.” -Iida-

Miehen kontrollointi ulottui usealle Iidan elämän osa-alueelle ja mies hallitsi Iidan sosiaalisia suhteita ja käyttäytymistä kokonaisvaltaisesti. Lopulta Iidalla ei ole ollut elämässään ketään muita ihmissuhteita miehensä lisäksi. Miehen hallitsevuus on ollut moniulotteista, joka on tuottanut Iidalle yksinäisyyttä, ahdistusta ja kärsimystä. Mies on voinut kokea Iidan seksuaalisuuden ja naiseuden uhkana, jota tulee tiukasti valvoa. Valvonta on ollut ehdotonta kodin ulkopuolella ja muiden ihmisten seurassa.

Ikääntyneet naiset ovat joutuneet alistumaan seksuaaliseen aktiin riitojen jälkeen. Tämän tulkitsen liittyvän miesten harjoittamaan naisten seksuaalisuuden kontrollointiin. Nyqvistin (2001, 106) mukaan riidan jälkeen tapahtuva seksuaalinen akti voi toimia miehille sopimisena. Naiset voivat kuvata sen olevan seksiin alistumista, jossa heillä ei ole mieheen tunnekontaktia. Naisten käyttäytyminen on väkivallan dynamiikassa ymmärrettävää, koska aktiin suostumisen avulla naiset voivat välttää vakavammat väkivaltaiset teot. (Mt.) Naiset kuvasivat kokemuksiaan riidan jälkeisestä seksuaalisesta kanssakäymisestä:

”Kun hänellä oli sellainen tapa, että kun riitelee, niin riidan jälkeen pitää naida. Että se on niin kuin anteeksianto, että naidaan. Ja minulle se on justiin toisinpäin, että jos ei ole asiat kaikki selvänä, niin ei silloin haluta naidakkaan. -H3-

”Niin hänellä oli semmoinen tapa, että hän olisi sitten halunnut sukupuolista kanssakäymistä sen jälkeen, kun oltiin riideltä. Minusta se oli inhottavaa. Ei se minusta ole tunnetasolla mitään. Mutta kyllä hirveän monesti alistuin siihen. Ajattelin, että en minä enää jaksa riidellä.” -Elna-

Naisten kokemukset merkityksellistyvät eräänlaisena sovintoseksin harrastamisena, jonka he ovat kokeneet vastenmielisenä ja epämiellyttävänä. Miehet ovat kokeneet seksin toimivan sovintoeleenä ja he ovat olettaneet sen merkinneen samaa asiaa myös naisille. Halulla ei ole merkitystä, eivätkä naiset tule seksuaalisuutensa taholta kuulluksi tai ymmärretyksi. Seksin liittäminen sovinnon välineeksi on vienyt naisilta mahdollisuuden kieltäytymiseen. Kieltäytyminen olisi ollut itsekäs ja piittaamaton teko. (Keskinen 2005, 275.) Miehet ovat hyödyntäneet tilanteessa mahdollisuuttaan määrätä naisten seksuaalisuudesta.

Osa naisista on joutunut puolisonsa uhkailun kohteeksi sen jälkeen, kun he ovat kieltäytyneet seksuaalisesta kanssakäymisestä. Naisen kieltäytyminen seksistä voi johtaa riitoihin ja väkivaltatilanteeseen. Mies pitää seksiä parisuhteeseen kuuluvaksi itsestäänselvyydeksi ja omaksi oikeudekseen. Naisen kieltäytyessä mies voi kokea naisen pakottavan häntä väkivaltaisiin tekoihin. (Nyqvist 2008, 143.) Naiset eivät halua provosoida tilannetta fyysisen väkivallan pelossa, vaan alistuvat miehen vaatimukseen (Peltoniemi 1984, 131). Ulla kuvasi miehensä käyttäytymistä:

”Saattoi tulla minua herättelemään, alastomana sinne, herättämään minua, että nyt on kuule seksin nälkä niin kova, että nyt on heti saatava. Sinä olet papin edessä sanonut aamen, että sinun täytyy nyt suostua, että sinä et kunnioita minun pippeliä, että se on kuule sillä lailla. Minä sanoin ihan rauhallisesti, että minä haluan nukkua nyt, että nyt on yö. Että en minä ymmärrä tuota sinun hommaa ollenkaan. Se sano, että ala lähteä tästä talosta,

äläkä tule koskaan takaisin. Minä ajattelin, että tuo ihminen on kyllä niin sairas, että minä en ymmärrä enää, että minun on viisainta lähteä tästä pois.” -Ulla-

Tapahtuman seurauksena Ulla oli lähtenyt kotoaan talviseen yöhön. Hän oli kävellyt koko yön ja palannut aamulla kotiin. Avioliittolupauksen myötä mies kokee halutessaan henkilökohtaiseksi oikeudekseen seksuaalisen kanssakäymisen puolisonsa kanssa. Miehen toimitapa korostaa hänen autoritaarista asemaa. Mies on vaatinut puolisolta kunnioitusta ja tuo voimakkaasti esiin avioliiton antamaa oikeutta ja valtaa Ullan ruumiiseen. Puolison täytyy totella miestä, eikä mies siedä kieltäytymistä. Kieltäytyminen on loukkaus ja antaa miehelle oikeutuksen syyllistämiseen ja aggressiiviseen käyttäytymiseen. Ullan kokemus ei ollut ainutkertainen, sillä samanlaista parisuhdeväkivallan dynamiikkaa voi havaita myös muiden ikääntyneiden naisten kokemuksissa.

Miehen uhkailut ovat voineet olla erittäin vakavia. Aila kuvasi kokemustaan:

”Tuli tappouhkaus siitä, kun ei, [...] kun ei anna pillua.” -Aila-

Seksuaalinen väkivalta voi raaistua nopeasti ja saada henkeä uhkaavia muotoja. Miehen antama tappouhkaus on toiminut Ailan tilanteessa herätyksenä. Uhkauksen seurauksena Aila on päättänyt erota puolisostaan ja on hakenut tilanteeseen apua. Ailan kokemus on aiheuttanut voimakasta pelkoa ja kokemuksessa on läsnä vakava fyysisen ja seksuaalisen väkivallan uhka. Ailan kokemus on äärimmäinen muoto naisen seksuaalisuuden kontrolloinnista, jossa muiden väkivallan muotojen avulla mies alistaa naisen toimimaan tahdonsa mukaan (Nyqvist 2001, 106).

Ikääntyneiden naisten kokemia *fyysisten seksuaalisten väkivaltatekojen* ilmenemismuotoja ovat olleet naisen hipelöinti, räpeltäminen, raiskaaminen, kaavamainen raiskaaminen, aggressiiviset seksuaaliseen aktiini johtavat teot, seksiin pakottaminen miehen tahdon mukaisesti sekä sellaisiin seksuaalisiin tekoihin pakottaminen, jotka ovat tuntuneet naisesta epämiellyttäviltä tai ne ovat aiheuttaneet kipua. Ikääntyneisiin naisiin kohdistuva seksuaalinen väkivalta on tapahtunut fyysisinä suorina kontakteina ja sisältänyt muun muassa koskettelun sekä suuseksiin ja vaginalliseen penetraatioon pakottamisen (ks. esim. Bourges ym. 2008, 343). Iida ja Elna kuvasivat fyysisten seksuaalisten tekojen ilmenemismuotoja:

”Hän siis jatkuvasti, siis aamua, iltaa ja päivälläkin. Ja yölläkin saattoi. Aina pitäisi olla siis naimassa. [...] Se oli koko ajan. Minä koko ajan vaan vetäydyin ja vetäydyin, että

minä en pysty aina olemaan. Ja yritin kaikilla lailla kiertää, että voitaisi muutama päivä pitää vapaata.” -Iida-

”Aamullakin kun nousi niin, aamukahvilla olen tai teellä siinä kotona. Niin siinä tulee hi-pelöimään. Että älä, että minä en muutenkaan halua. [...] Koko ajan sillä lailla, että men-nään ja ollaan sylkkäin ja tämmöistä. Ja sitten kun minä tiedän, että se koko ajan alkaa räpeltää, niin minä en tykkää.” -Elna-

Iida ja Elna yrittivät estää seksuaalista koskettelua ja kanssakäymistä puolisoitensa kanssa torjumisella ja vetäytymisellä. Käyttäytymisensä avulla he ovat yrittäneet toteuttaa toimijuuttaan sekä itsemääräämisoikeuttaan omaan kehoonsa. Miesten pyrkimyksenä on ollut naisten seksuaalisuuden alistaminen. Itsemääräämisoikeuden ja toimijuuden ko-rostamisella Iida ja Elna yrittävät ylläpitää kehollisia rajojaan ja omaa määrittelyvaltaa. Iidan ja Elnan seksuaalisten rajojen kunnioittamattomuus on voinut aiheuttaa naisissa ah-distusta ja kokemuksen arvottomuudesta. Miehet osallistuvat naisten ruumiinrajojen rik- komiseen toistuvasti (Nyqvist 2008, 149-150). Puolisoiden tekemät väkivaltaiset teot sär- kevät Iidan ja Elnan luottamusta ja vievät naisilta mahdollisuuden määritellä henkilökoh- taista seksuaalista toimijuuttaan.

Ikääntyneiden naisten kokemukset väkivallasta voivat olla äärimmäisen julmia. Eräs nai- nen kuvasi väkivaltatilannetta, jossa hänellä ei ollut muuta mahdollisuutta kuin alistua:

”Hän tarttui rinnuksista aina kiinni ja ei päästänyt. Ja saattoi repiä minulta vaatteet pois, että niin alasti. Ja nakkasi sänkyyn vaan. Ja se oli aina se naiminen sitten. [...] Sitä sitten vain ajatteli, että kun vain selviäisi.” -H3-

Naisen kuvaama tilanne oli raiskaukseen rinnastettava teko, joka on aiheuttanut suurta turvattomuutta. Naisen keinot itsensä suojelemiseen ovat vähäiset ja hänen seksuaalisuu- tensa on tilanteessa täysin alistettu. Naisen kokemus hengissä säilymisestä ja selviyty- mispyrkimyksistä kuvaavat tilanteen äärimmäisyyttä. Äärimmäisissä väkivaltatilanteissa naisella ei ole puolustuskeinoja ja hän menettää toimijuutensa. Julmat teot voivat tuottaa naiselle kokemuksen hengettömästä sekä elottomasta esineestä ja aiheuttavat pelkoa, ah- distusta, alemmuutta ja syyllisyyttä. (Husso 2003, 117; Keskinen 2005, 283.)

5.2 Vahingoittava yksilötaso

Seksuaalisella väkivallalla on ollut ikääntyneille naisille sekä ruumiillisia että henkisiä seurauksia (Bows 2017, 13). Väkivallan seuraukset ovat näkyneet käyttäytymisessä, tunne-elämässä, ihmissuhteissa, persoonassa sekä hyvinvoinnissa (Marttala 2011, 44). Ikääntyneiden naisten kokemalle seksuaaliselle väkivallalle ja kaltoinkohtelulle annetut merkitykset olen liittänyt yksilötasolla naisten hyvinvointiin sekä väkivallan seurauksena tapahtuvaan fyysiseen ja emotionaaliseen hyvinvoinnin kapeutumiseen. Tekijät olen luokitellut seksuaalisen väkivallan aiheuttamiin vaikutuksiin, riskitekijöihin ja naisten alisteiseen asemaan suhteessa mieheen. WHO:n (Väkivalta ja terveys maailmassa 2005, 33, 120, 152) mukaan Väkivallan ymmärtämisen ekologisen mallin yksilötasolle olevia tekijöitä ovat päihteidenkäyttö, väkivaltahistoria, mielenterveysongelmat, persoonallisuushäiriöt, alhainen tulotaso, impulsiivisuus, kognitiiviset ja fyysiset vajeet sekä naisten alisteinen asema suhteessa mieheen. (Mt.) Erilaisten tekijöiden yhdistämisen kautta on seksuaalisella väkivallalla tulkittu olevan useita ikääntyneiden naisten hyvinvointia heikentäviä ominaisuuksia.

Seksuaalisen väkivallan aiheuttamat vaikutukset ovat olleet ikääntyneiden naisten kokemuksissa monimuotoisia. Väkivalta ja kaltoinkohtelu heikensivät merkittävästi naisten kokemaa seksuaalista halukkuutta ja seksin vähäpätöinen merkitys oli heille tyypillistä. Seksi merkityksellistyy pakolliseksi ja inhoa tuottavaksi asiaksi. Väkivallanmuotojen lisääntyessä seksuaalinen kanssakäyminen voi tuntua epämiellyttävältä ja vastenmieliseltä (Nyqvist 2001, 106). Eräs nainen kuvasi kokemustaan:

”Minä olen inhonnut koko seksiä sitten. Sitä pätkäilee, että mikähän tässä elämässä on normaalia. [...] Tavallaan joutuu, nyt kun on ihan erilainen elämäntilanne, ajattelemaan, että minkälaista se oikeasti olisi, jos se olisi normaalia.” -H5-

Nainen sitoutui puolisoonsa nuorena, eikä hänellä ole ollut elämänsä aikana muita kumppaneita. Nainen koki seksin parisuhteessa haastavaksi. Naisen pohdinta normaaliuudesta kiinnittyy ristiriitaan, joka syntyi velvollisuudentunteen ja vastenmielisyydentunteiden välille. Parisuhteeseen on sidoksissa intiimi kanssakäyminen. Kun seksuaalisesta kanssakäymisestä on muodostunut vastenmielinen ja pakollinen asia, nainen joutuu suostumaan aktiin velvollisuudentunnosta. Nainen on tiedostanut puolisonsa seksuaalisen käyttäytymisen olevan epänormaalia, eikä hänelle ole muodostunut kokemusta seksuaalisesta kanssakäymisestä naiseutta kunnioittavalla tavalla. Erimuodoissa tapahtunut

seksuaalinen väkivalta vaikuttaa edelleen kokemuksiin epänormaaliuudesta. Tämän seurauksena nainen ei ole voinut rakentaa parisuhteessaan seksuaalista identiteettiään terveellä tavalla ja sen myötä toiminnalla on ollut naisen hyvinvointia heikentävä merkitys.

Väkivallalla on ollut lukuisia seurausvaikutuksia ikääntyneiden naisten mielialaan. Seksuaalinen väkivalta aiheuttaa fyysisten vammojen lisäksi muun muassa univaikeuksia, ahdistusta ja alakuloisuutta (Bows 2017, 13). Parisuhteessa eläessään naiset kuvasivat olleensa lamaantuneita ja heillä oli paha olla. Kotona vallitseva negatiivinen ilmapiiri sammutti ilon ja aiheutti epätoivoa. Negatiivisen ilmapiirin seurauksena naisten henkilökohtainen näkemys elämään ja elämässä tapahtuneisiin asioihin muuttui negatiiviseksi. Osa naisista oli huolissaan väkivallan vaikutuksesta omaan mielenterveyteensä. Tunteet ”hulluksi tulemisesta”, selkeän ajattelun vaikeudet sekä jatkuva jännitys- ja ylivireystila olivat seurausta pitkään jatkuneesta väkivallasta. Naisten kokemukset voidaan liittää postraumaattiseen stressihäiriöön, jonka seurauksena naisten keho on jatkuvassa hälytystilassa ja valmistautuu puolustautumaan uhkaavalta tilanteelta. Jatkuva ylivirittyneisyys aiheuttaa ruumiillisia kokemuksia, esimerkiksi ahdistusta, paniikkia, heikkoutta, uupumusta, keskittymisongelmia ja univaikeuksia. (Rothschild 2003, 25.) Iida ja Elna kuvasivat väkivallan vaikutuksia:

”En minä tuommoista ihmistä tarvitse luokseni. Ei siinä pysy terveenä. [...] Järkevästi lähtee, että menee sekaisin.” -Iida-

”Sitä ei tajuakaan ennen kuin sitten huomaa, että on aina valpas. Tuntuu, että ei pysty lepäämään. Nukkuminenkin oli jo semmoista, että ei meinannut saada unta ja sitten heräsi hirveän aikaisin.” -Elna-

Iidan ja Elnan kokemukset seksuaalisesta väkivallasta ja kaltoinkohtelusta ovat aiheuttaneet psyykkisiä vaikutuksia. Iida toi esiin väkivallan vaikutusta psyykkeeseen, Elna kuvasi ylivireystilaa, joka oli korkealla vuorokauden ympäri. Väkivallan seurauksena naiset joutuivat olemaan aina varuillaan, lukemaan puolisoitensa käyttäytymistä ja kontrolloimaan omaa käyttäytymistään (ks. Marttala 2011, 43). Jatkuva varuillaan oleminen on naisille henkisesti raskasta. Varuillaan olo nostaa Elnan vireystilaa. Ylivireystila on kroonista ja se on korkealla yöllä ja päivällä, jonka vuoksi nukkuminen on vaikeaa. (Rothschild 2003, 25-26.) Tulkitsemme väkivallasta aiheutuneiden psyykkisten vaikutusten merkittävänä Iidalle ja Elnalle emotionaalisen hyvinvoinnin kaventumista. Ylivirittyneisyys ja varuillaan olo olivat kaikille aineiston naisille tyypillisiä väkivallan seurauksia.

Seksuaalinen väkivalta ja kaltoinkohtelu ovat aiheuttaneet naisille emotionaalisten oireiden lisäksi kehollisia oireita. Naiset kokivat oireina esimerkiksi tärinää, kiristävää vanetta rinnan ympärillä, hengitysvaikeuksia, päänsärkyä, kiemurtelevaa olo, nielemisvaikeuksia ja palan tunnetta kurkussa. Eräs nainen kuvasi oireitaan:

”Pikkuhiljaa alkoi pitkin syksyä, kun tämä hankalaksi meni, niin tähän tuli semmoinen vanne. [...] Se alkoi tulemaan ja kiristää ja kiristää. Tuntui aina yölläkin, että miten minä olen. [...] Se on kuitenkin vielä niin kesken tämä homma. Että se vaivaa. Koko ajan on semmoinen vyyhti päässä.” -H2-

Seksuaalisen väkivallan seurauksena tapahtuva pysyvä autonomisen hermoston yliaktiivisuus tuottaa naisille kehollisia ja ruumiillisia oireita (Rothschild 2003, 25). Oireet liittyivät naisen kokemuksissa kohonneeseen stressi- ja ylivireystilaan. Keho reagoi väkivaltaan ja tuottaa ruumiillisia tuntemuksia. Nainen on tuntenut oireet kehossaan vuorokaudet ympäri. Väkivallan aiheuttamilla kehollisilla kokemuksilla on suuri merkitys naisten hyvinvoinnin heikkenemisessä.

Ikääntyneiden naisten minäkuvaan liittyvät muutokset ovat tulleet esiin pettymyksen tunteina, huonommuuden kokemuksina ja kehon piilottamisena. Osa naisista toivoi, että heidän elämänsä olisi mennyt eri tavoin. Seksuaalinen väkivalta sai naiset menettämään uskonsa miessukupuoleen ja heidän luotettavuuteen. Taustalla olevat pettymyksen tunteet vaikuttavat luottamuksen särkymiseen ja tulevaisuuden näkymiin (Flinck 2006, 79). Aila ja Elna kuvasivat luottamuksen menettämistä miehiin ja uuden parisuhteen mahdottomuutta:

”Nyt ainakin minusta tuntuu, että ei enää ikinä ketään miestä. Ei minkäänäköistä seurustelusuhdetta. Ja minusta jotenkin tuntuu, että ystävyyskin on mahdotonta kenenkään miehen kanssa. Että kaikilla on vaan se sama asia mielessä.” -Aila-

”Nyt ollaan tässä ja minulla ei ole mitään tarvetta mitään uutta ihmissuhdetta alkaa miespuoliseen. Kavereita voi olla, mutta minä en ala mihinkään. Minä haluan asua yksin. Minä olen ihan tarpeeksi katsomut sitä rulettia tässä.” -Elna-

Väkivaltaisesta suhteesta irrottautumisen jälkeen Aila ja Elna pitivät tärkeänä yksin asumista ilman pari- tai seurustelusuhdetta. Vahva epäluottamus miessukupuolta kohtaan ja oletus kaikkien miesten väkivaltaisesta käyttäytymisestä oli heijastuma naisten voimakaista pettymyksen kokemuksista ja niihin liittyvistä tunteista. Naisille on muodostunut tärkeäksi itsemääräämisoikeuden toteuttaminen, jonka kautta heillä on valta päättää omasta kehostaan, ihmissuhteistaan ja tulevaisuudestaan. Toimintatapa on vahvistanut

naisten henkilökohtaisen arvokkuuden ja arvostamisen kokemusta, jota seksuaalinen väkivalta on aikaisemmin vahingoittanut.

Tutkimukseen osallistuneiden ikääntyneiden naisten kokemaan seksuaaliseen väkivaltaan ja kaltoinkohteluun kiinnittyviä *riskitekijöitä* ovat: miehen persoonaan liittyvät piirteet, alkoholin käyttö, naisen fyysiset rajoitteet ja miehen hallitsevuus naisesta (ks. Ramsey-Klawnsnik 2008, 57). Eräs nainen kuvasi kokemustaan alkoholin liittymisestä miehen väkivaltaiseen käyttäytymiseen:

"Kyllä minun mielestä se paheni. Ja sitten kun hän joi alkoholia sitten siihen murheeseen, kun hän ei saanut sitä seksiä, niin silloin enemmän haistateltiin ja nimiteltiin." -H1-

Miehen harjoittama seksuaalinen väkivalta voimistui miehen ollessa päihtynyt. Alkoholi tuki miehen impulsiivisuutta ja voimisti aggressiivista käyttäytymistä. Naiselle tilanne on uhkaava ja riski joutua seksuaalisen väkivallan kohteeksi on tilanteessa koholla. Tilanteen voi tulkita aiheuttavan vaaraa naisen hyvinvoinnille ja tuottavan sitä kautta hyvinvointia heikentävän merkityksen.

Miesten muistisairaus ja sen seurauksena tapahtuva seksuaalisen käyttäytymisen korostuminen ovat altistavia tekijöitä naisten kokemalle seksuaaliselle väkivallalle. Naiset kuvasivat muistisairaana puolisonsa käyttäytymistä:

"Kun hän ei ikinä kuuna päivänä puhunut mitään tuommoisia inhottavia, niin nyt niitä tulee. Äiti on savolainen huora ja isä oli puolijumala ja. Ihan siis tämmöisiä omituisia. [...] Kun sitä koko ajan päivittäin kuulee, niin alkaa tulla semmoinen lamaantunut olo. Että voi ei, loppuisi jo." -A1-

"Sen piti mennä jollekin naapuriin tai ystävän luo puhumaan justiin näistä seksivaivoista. Hänellä ei nyt tavallaan pelitä tarpeeksi ja hänen pitäisi vain tyydyttää ja miksi hän ei saa siementä tulemaan. Tämmöisiä omituisia. Ja sitten kun se haki niitä kirjaston kirjoja ja sieltä löysi jotakin muuta tekstiä. Niin sitten innoissaan niitä kertomaan, että ei sitä tarvitsekaan aina saada. Minä että yäk. Miksi sinä tuommoisia?" -A2-

Miesten seksuaalissävytteiset puheet olivat läsnä naisten arkipäivässä. Miesten käyttäytyminen ei muuttunut toisten ihmisten seurassa ja naiset altistuivat seksuaaliselle väkivallalle jatkuvasti. Naiset tiedostivat käyttäytymisen liittyvän miestensä muistisairauteen. Sairaudesta huolimatta käyttäytyminen on tuottanut naisille moniulotteista kärsimystä ja ahdistusta. Naisilla on ollut vain rajallisia keinoja puolustautumiseen, koska miehillä ei ole mahdollisuutta parantua. Tämä voi aiheuttaa naisissa toivottomuutta. Ensimmäisessä

sitaatissa korostuvat miehen ylisukupolviset asenteet ja sukupuolierot. Äiti on huora ja ihmisenä paha. Isä on puolestaan puolijumala ja jumalallisessa asemassa. Asetelma kuvastaa miehen arvomaailmaa ja sukupolvisia asenteita naisia ja miehiä kohtaan.

Benjamin Black, Sunanda, Muralee ja Rajesh Tampi (2005, 157) kuvaavat muistisairauden vaikutusta seksuaalisuuteen. Heidän mukaansa seksuaalisesti sopimaton käyttäytyminen voidaan liittää muun muassa psykoottisiin ja mielialahäiriöihin sekä sosiaalisiin tekijöihin. Psykoottisten häiriöiden taustalla vaikuttaa psykopatologia. Mielialahäiriössä sopimaton käyttäytyminen kiinnittyy libidon voimistumiseen, heikentyneeseen harkintakykyyn tai niiden yhdistelmään. Erilaiset masennushäiriöt voivat aiheuttaa seksuaalisesti arvaamatonta käyttäytymistä ja sosiaaliset tekijät voivat estää normaaliensa seksuaalisten halujen ilmaisemisen.

Miehen persoonaan liittyviä riskitekijöitä on muun muassa autoritaarisuus (ks. Ramsey-Klawnsnik 2008, 57). Naisten persoonaan liittyviksi riskitekijöiksi olen tulkinnut liittyvän sinnikkyuden ja tahdonvoiman. Naisilla oli suuri velvollisuudentunne avioliittoa, parisuhdetta sekä puolisoaan kohtaan. He olivat sinnikkäitä ja selviytyneet, koska sitä oli heiltä vaadittu. Ulla kuvasi kokemustaan:

”Sitä on ollut tavallaan niin sinisilmäinen ja ajatellut, että tässä on se minun oikea ja nythän tämä on sitten selvä. Ja pappi sanoo aamen ja nyt me ollaan tässä. Vaikka kuinka tuntuisi, että apua. Että miten tämä on tämmöistä. Että apua, ei. Ja sitten alkoi tulemaan niitä asioita. Ei, tuoko on tuommoinen. Apua, tuo on tuommoinen. Voi ei, miksi minä olen tämä ihminen tässä näin. Ja anoppi on aivan kamala ja koko suku on aivan hullua. Että en minä ole tämmöiseen ollenkaan tottunut. Minä olen ihan erilaisesta kulttuurista peräisin. Ja sitten vaan asennoitua siihen, että joo, että tämä on nyt minun kohtalo.” -Ulla-

Tulkintani mukaan Ullalla ei ole ollut muuta mahdollisuutta, kuin alistua ja sopeutua tilanteeseen. Avioliiton väkivaltaisen miehen kanssa hän käsitti kohtalokseen. Tämän seurauksena hän koki, ettei hänellä ole vaikutusmahdollisuuksia toisenlaiseen tulevaisuuteen. Ullan henkilökohtainen hyvinvointi on ollut toissijaista ja hän on asettanut parisuhteensa henkilökohtaisen hyvinvointinsa edelle. Perheen koossa pitäminen on tärkeämpää, kuin yksilöllinen hyvinvointi (Lehtonen & Perttu 1999, 106). Elämäntilanteen kestäminen on merkinnyt sinnikkyyttä, tahdonvoimaa ja heikkouden piilottamista. Ulla ei ole kokemuksensa kanssa yksin, sillä samankaltaisia kokemuksia oli myös muilla tutkimuksen naisilla.

Naisten alisteinen asema on tullut esiin patriarkaalisena parisuhteen mallina, jossa avioliitto on merkinnyt elinikäistä sitoutumista ja mies on ollut valta-asemassa naista korkeammalla. Avioliiton pysyvyyden ja jatkuvuuden ihanne ovat liittyneet ajallisiin arvoihin (Andersson 2007, 118). Ylisukupolvistuneet arvot vaikuttivat aineiston naisilla esimerkiksi nopeasti solmittuihin avioliittoihin ja eroamisen mahdottomuuteen. Naisten kokemuksissa tuli esiin velvollisuus jaksaa ja sietää parisuhteessa esiintyvä väkivalta, jonka voi tulkita olevan heijastumaa patriarkaalisesta parisuhteesta ja arvoista. Nuorina omakсутut arvot ovat voineet säilyä tärkeinä, mutta osittain ne ovat muokkaantuneet kulttuurisen kehityksen seurauksena (Andersson 2007, 116). Elna kuvasi kokemustaan:

”Siihen aikaan minun äiti oli vanhoillinen ja se ei hyväksynyt, että eletään, että ei olla avioliitossa. Me tultiin minun ylioppilasjuhlista, lakkiaisista, niin äiti sanoin, että sitten mennään kirkkoherranvirastoon ja tehdään kuulutukset. Kilttinä tyttönä sitä sitten mentiin sinne ja viikon päästä naimisiin.” -Elna-

Elna koki tärkeäksi toimia, kuten häneltä vaadittiin. Hän kunnioitti äitinsä toiveita ja arvoja, jotka liittyivät äidin arvomaailmaan. Arvomaailma ja parisuhteen malli olivat äidin sukupolvessa patriarkaalisia. Tulkintani mukaan tämä malli on siirtynyt sukupolvelta toiselle. Toisaalta Elna on kuulunut sukupolveen, jonka aikana suomalaisessa yhteiskunnassa on tapahtunut merkittäviä muutoksia tasa-arvoisempaan suuntaan. Elnan ilmaisu äitinsä vanhoillisista arvoista voi olla myös tulkinta, joka liittyy Elnan henkilökohtaisten arvojen erilaisuuteen. Hyvinvoinnin näkökulmasta sukupolvilta toiselle siirtyvät mallit ja arvot heikentävät naisten hyvinvointia etenkin silloin, kun miehet harjoittavat seksuaalista parisuhdeväkivaltaa naisia kohtaan.

Seksuaalisen väkivallan selviytymiskeinoina ikääntyneillä naisilla olivat liikunta ja harrastukset. Liikunta ja harrastuksiin osallistuminen ovat olleet naisille mahdollisia hyväkuntoisuuden ja naisten toiminnallisuuden vuoksi. Naiset kokivat tärkeäksi kirjallisuudesta saatavan väkivaltatietouden sekä kirjoista luettavat henkilökohtaiset tarinat, joihin heidän oli mahdollista samaistua. Positiivinen ajattelumalli, rehellisyys, armeliaisuus ja heikkouden myöntäminen koettiin merkitykselliseksi. Väkivaltaisen parisuhteen päättymisen jälkeen naisten näkökulma tulevaisuuteen muuttui positiivisemmaksi. Iloisuus ja elämän voima palasivat, mutta koetut väkivaltakokemukset elivät naisten mielessä voimakkaasti. Naisten väkivallasta selviytyminen on vaatinut keskusteluapua, jolla on ollut naisten kokonaisvaltaista hyvinvointia kohottava merkitys.

5.3 Tuskallinen ihmissuhdetaso

Ikääntyneiden naisten kokemalle seksuaaliselle väkivallalle ja kaltoinkohtelulle antamat merkitykset ihmissuhdetasolla aiheuttavat naisille sisäistä turvattomuutta. Parisuhde seksuaalista parisuhdeväkivaltaa ja kaltoinkohtelua harjoittavaan mieheen on ihmissuhteena turvaton (Niemelä 2007, 178). Turvattomuutta aiheuttavat tekijät ovat haitanneet ikääntyneiden arkea ja tuottaneet pelkoa (Andersson & Seppänen 2011, 94). Sisäinen turvattomuus on muodostunut *parisuhteen epävakaudesta, suhteen sitovuudesta* ja naisen kokeeman *pelon merkityksellisyydestä*. WHO:n (Väkivalta ja terveys maailmassa 2005, 120, 152-153) mukaan Väkivallan ymmärtämisen ekologisen mallin ihmissuhdetasolle liitettäviä tekijöitä ovat parisuhteessa tapahtuva väkivalta, yhteisasuminen, yksityisyyden puute, väkivallan kohteen hyväksikäyttö, parisuhteessa olevat ristiriidat, epävakausta-arvoinen valta-asetelma, taloudellinen stressi, riippuvuudet ja väkivallalle altistavat sosiaaliset suhteet.

Ikääntyneiden naisten *parisuhteen epävakauteen* on liittynyt kommunikaatiossa ja vuorovaikutuksessa olevia haasteita. Hämmennystä aiheuttavan ristiriitaisen viestinnän avulla miesten on mahdollista vastuuttaa ja syyllistää puolisoitaan (Flinck 2006, 72). Naisten puoliset olivat osittain verbaalisesti lahjakkaita ja pystyivät peittämään ulkopuolisilta harjoittamansa väkivallan. Parisuhteessa miehet eivät kuitenkaan kyenneet keskustelemaan haastavista ja ristiriitaisia aiheuttavista asioista. Väkivaltaisessa suhteessa keskusteleminen ja eri mieltä oleminen eivät ole naisille itsestään selviä asioita (Marttala 2011, 45). Olga kuvasi kommunikaatioon liittyviä vaikeuksia:

”Otappa siitä sitten selvää. Ja kun jos toinen ei sano sitä, niin en minä voi sitä alkaa kuvittelemaan ja tivaamaankaan.” -Olga-

Puoliso ei halunnut keskustella vaikeista asioista, jolloin Olga joutui sopeutumaan puolisonsa puhumattomuuteen. Vuorovaikutushaasteisiin on osittain liittynyt sukupolvelta toiselle siirtyvät vuorovaikutusmallit, joiden seurauksena Olgan puolisolalla ei ole taitoja haastavista asioista keskustelemiseen. Väkivallan dynamiikan näkökulmasta Olgan vaikeneminen on säilyttänyt rauhan. Problemaattisten asioiden esiin nostaminen olisi voinut tuottaa riitaa, joka pahimmillaan olisi aiheuttanut väkivaltilanteen eskaloitumisen. Tietoisuus väkivallan mahdollisuudesta on vaikuttanut Olgan vaikenemiseen.

Osa naisista kuvasi puolisoistaan löytyvän kaksi puolta. Toinen puoli oli miellyttävä ja osaava, toinen ehdoton, itsekäs ja julma. Miehet kykenivät hallitsemaan käyttäytymistään ja käyttämänsä väkivaltaa erilaisissa tilanteissa ja ihmissuhteissa. Kaksijakoisuuden vuoksi naiset ovat voineet tulkita miehen väkivaltaisen käyttäytymisen olleen hetkellinen häiriötila ja johtuvan ulkoisista tekijöistä, koska pohjimmiltaan miehet ovat olleet hyviä ja rakastavia. (Husso 2003, 76, 79.) Osa miehistä korosti voimakkaasti omaa paremmuuttaan, eivätkä he välittäneet tekojensa seurauksista. Ulla kuvasi kokemustaan:

”Se pyöri vaan sen oman navan ympärillä koko hoito.” -Ulla-

Ulla joutui elämään arkeaan miehen ehdoilla ja miehen vaatimalla tavalla. Miehen käyttäytyminen aiheutti Ullalle turvattomuutta ja epävakautta. Miehen omaehtoiset ja vastuuntunnottomat toimintatavat ovat pitkän parisuhteen myötä normalisoituneet. Nainen tottuu väkivaltaan, eivätkä suhteen alussa olevat väkivaltakokemukset enää tunnu suhteen jatkuessa väkivallalta (Marttala 2011, 41). Rajojen siirtymisen myötä Ullan on ollut yhä haasteellisempaa hahmottaa, mikä kuuluu normaaliin parisuhteeseen. Epävakaudesta ja ehdottomuudesta on muodostunut normaali. Ehdoton toimintamalli ulottui miehellä myös vaateisiin seksuaalisesta kanssakäymisestä.

Puolison muistisairaudella on ollut vaikutusta parisuhteen dynamiikkaan. Molempien naisten muistisairaat puoliset kielsivät sairauden ja olivat hoitovastaisia. Naiset joutuivat pakottamaan miehensä tutkimuksiin ja lääkärin vastaanotolle. Miesten diagnosointi oli naisille huojentavaa, koska se lisäsi heidän ymmärrystään. Vaikka diagnoosi antoi jossain määrin miesten harjoittamalle seksuaaliselle väkivallalle selityksen, ei se poistanut väkivaltaa, eikä naisten sisäisen turvattomuuden kokemuksia. Sairaudella oli päinvastoin seksuaalista väkivaltaa voimistava vaikutus. Eräs nainen kuvasi miehensä diagnosoinnin jälkeistä aikaa:

”Kun tuli tavallaan totta siitä asiasta, että se ihminen on tosiaan sairas. Sehän oli tavallaan minulle helpotus, että se on sairas, enkä minä ole vain luullut. Että minun pitäisi vain venyä ja venyä ja vanua. Ja tuo ihminen voi ihmisille esittää ihan täysin tervettä ja puhua. Ihan niin kuin tuommoinen ihminen puhuu. Että on maailman napa ja kaikkea muuta.” -A2-

Diagnoosin avulla nainen voi selittää miehensä epävakaata ja seksuaalissävytteistä käyttäytymistä. Ymmärrys poisti naiselta syyllisyyttä ja vahvisti hänen oletuksiaan miehen sairaudesta. Miehen diagnoosin seurauksena nainen saa oikeuden tuntea väsymystä ja

heikkoutta. Hänen ei tarvitse sietää ja jaksaa. Nainen voi kokea huojennusta siitä, että muutkin ihmiset ovat huomanneet ja todenneet miehen olevan sairas. Mies ei enää pysty jatkamaan valehteluaan, eikä vastuuttamaan naista ja muita ihmisiä omista toimintavoistaan.

Ikääntyneiden naisten parisuhteissa on tekijöitä, jotka ovat *sitoneet naisia suhteeseen*. Osa naisista jakoi elämänsä puolisojensa kanssa kauan ja naiset olivat selviytyneet suhteissa olevista haasteista ja väkivallasta. Yhteinen historia, yhteinen omaisuus, yhteistalous sekä yhteiset lapset sitoivat suhteeseen. Edellä mainitut tekijät ovat liittyneet tulkin-tani mukaan avioliiton ”meisyyteen”, joka on ollut parisuhteen osapuolten pitkän historian tuottamaa yhteenkuulumista (Andersson 2007, 141). Yhdellä naisista oli fyysisiä rajoitteita, jotka omalta osaltaan haastoivat puolisoista irtautumista ja itsenäistä selviytymistä. Muistisairaiden miesten puoliso kantoivat huolta miestensä selviytymisestä. Eräs naisista ei onnistunut eroamaan puolisoistaan yrityksistään huolimatta, koska mies ei suostunut eroamaan naisesta (Esim. Flinck 2006, 72). Miehen käyttäytymisessä oli eron jälkeisen vainon piirteitä.

Suhteen sitovuuden vuoksi eroaminen ja kotoa lähteminen ovat olleet eräänlainen prosessi (Nyqvist 2001, 104). Elna kuvasi tilannettaan:

”Voisiko sanoa, että tämä meidän avioliittokin, se on varmaan semmoinen maratooni. Että minä olen sinnillä elänyt siinä. Että kun olen tähän alkanut, niin en luovuta hevillä. [...] Minulle se on ollut kova pala lähteä sieltä.” -Elna-

Elnalle kotoa lähteminen ja puolisoista eroaminen olivat tapahtuneet prosessinomaisesti. Ennen lähtöään hän selvitti kaikki muut mahdolliset vaihtoehdot, joiden avulla hän olisi voinut jäädä kotiin ja jatkaa parisuhdettaan. Elnalle lähteminen on merkinnyt kodin menettämistä, periksi antamista ja toiveista luopumista. Ero voi aiheuttaa myös epäonnistumisen tunteita (Piispa 2008, 123). Toisaalta väkivallan dynamiikka on tuottanut parisuhteessa emotionaalista riippuvuutta, joka on liittynyt väkivallan toistuvuuteen ja väkivalta-tekojen, rakkauden sekä katumuksen vaihtelevuuteen (Marttala 2011, 43). Tulkitseen sen olevan yksi tekijä, joka on sitonut naisia parisuhteeseen ja on vaikuttanut lähtemisen vaikeuteen.

Naiset ovat hävenneet miehensä käyttäytymistä. Leimautumisen ja häpeän vuoksi ikääntyneet naiset voivat pyrkiä salaamaan kokemansa seksuaalisen väkivallan (Brozowski &

Hall 2010, 1183-1184). Salaamista edesauttaa miehen harjoittama kontrollointi, joka esittää ristiriitojen ja erimielisyyden näyttämisen perheen ulkopuolisille ihmisille (Nyqvist 2001, 94). Naiset kuvasivat elämäntilanteensa tuntuneen epätodelliselta, eivätkä he halunneet myöntää kokemaansa väkivaltaa edes itselleen. Väkivallan kieltäminen on voinut olla tiedostettua tai tiedostamatonta (Husso 2003, 257). Aila kuvasi kokemuksiaan:

”Minulla oli jotenkin semmoinen tunne, että se on niin kuin meidän perheen sisäinen juttu. Ja kait minä aloin jotenkin ajattelemaan, että on se vika sitten kuitenkin jotenkin minussa.” -Aila-

Aila tunnisti miehen harjoittaman väkivallan, mutta asiasta keskusteleminen ulkopuolisten kanssa tuntui mahdottomalta. Aila koki väkivallan olevan perheen häpeällinen salaisuus, johon hän oli syyllinen. Syyllisyys on toiminut voimakkaana esteenä puhumiselle ja avun hakemiselle, jolla on ollut parisuhteeseen sitova vaikutus. Puhumattomuus voi liittyä kokemukseen sisäisestä kärsimyksestä, yksinäisyydestä ja loukatuksi tulemisesta, eikä haavoittavia kokemuksia ole mahdollista jakaa kenenkään kanssa (Laitinen 2006, 216).

Naiset ovat muuttaneet käyttäytymistään vasta sitten, kun väkivalta on ylittänyt heidän sietokyvyn. Rajan ylittämisen jälkeen naiset olivat valmiita tuomaan avoimesti esiin kokemuksiaan ja ottamaan apua vastaan. Ennen salaisuuden särkymistä, vaikeneminen sekä jaettu salaisuus olivat suhteeseen sitovia tekijöitä. Salaisuutta ylläpiti huoli kuulluksi tulemattomuudesta. Ulla kuvasi huoltaan:

”En minä ollut siinä vaiheessa kenellekään oikein kertonutkaan, miten hullua meillä on. Minä ajattelin, että kukaan ei varmaan uskokaan, että meillä on näin kauheaa.” -Ulla-

Seksuaalisesta väkivallasta ja kaltoinkohtelusta muodostui Ullan perheessä salaisuus, jota huoli kuulluksi tulemattomuudesta vahvisti. Ulla koki epävarmuutta siitä, tuleeko hän perheen ulkopuolella ymmärretyksi ja kyseenalaisti henkilökohtaista uskottavuuttaan. Ullan kantama salaisuus ja siihen liittyvät huolet ovat voimistaneet sisäisen turvattomuuden kokemuksia.

Väkivaltaisessa parisuhteessa naisten kokema pelko on ollut tyypillistä (ks. Nyqvist 2001, 79). Aineiston naisilla pelolla oli hallitseva ote ja naisen käyttäytyminen tapahtui pelon ohjaamana. Pelon ja väkivallan uhan alla eläminen on haastavaa, sillä se pakottaa naisia torjumaan henkilökohtaisia halujaan ja tunteitaan (Husso 2003, 188). Ikäänntyneiden

naisten kokemaa pelkoa lisäsi miesten harjoittama monimuotoinen väkivalta ja väkivallan raaistuminen.

Pelolla olen tulkinnut olevan kaksijakoisen merkityksen. Pelko on voinut olla lamaannuttavaa, jolloin se on eristänyt ja tuhonnut naisten henkilökohtaisen tahdon ja halun (Husso 2003, 189). Näin se on toiminut suhteeseen sitovana tekijänä ja tuottanut voimakasta sisäistä turvattomuutta. Toisaalta pelko on voinut toimia voimavarana. Tällöin se on liittynyt hengen menettämisen uhkaan, tai naisen henkilökohtaisiin vihan tunteisiin ja siitä seuranneeseen huoleen oman käyttäytymisen kontrolloinnin menettämisestä (Nyqvist 2001, 79). Näissä tilanteissa pelko on toiminut sysäyksenä avun hakemiselle ja väkivaltaisesta suhteesta irtaantumiseksi, eli sillä on ollut naisia voimaannuttava merkitys. Olga kuvasi kokemaansa pelkoa:

”Kyllä se herättää pelkoa. Minussa ainakin herättää. Tietenkin sitä voi miettiä monelta kantilta. Mutta että tämä on ensimmäisenä. Että pelko minulle on suurin. Että en minä nyt hengestäni halua päästä. Että sen tarvitsisi niin kamalaa olla elämän.” -Olga-

Koettu pelko oli voimakasta ja Olga koki olevansa parisuhteessa hengenvaarassa. Kokemansa pelon hän liitti miehen ennustamattomaan, arvaamattomaan ja aggressiiviseen käyttäytymiseen, joka on tuottanut sisäistä turvattomuutta. Olga ei ole halunnut elää pelossa, jonka vuoksi pelko on ohjannut hänet päättämään parisuhteen ja siten toiminut voimavarana. Tehty päätös on tukenut Olgan itsearvostusta ja kohottanut hänen sisäistä turvallisuuttaan.

5.4 Vaillinainen yhteisötaso

Yhteisötasolla ikääntyneiden naisten seksuaaliselle parisuhdeväkivallalle antamat merkitykset voi liittää naisten kokemuksiin ulkoisesta turvattomuudesta. Turvattomat olosuhteet ovat vaarantaneet ikääntyneiden naisten ihmisoikeuksien toteutumisen (Niemelä 2007, 168). Ulkoinen turvattomuus on koostunut *palvelujärjestelmän haasteista, verkostojen vähäisyydestä* ja naisten *turvallisuuden merkityksestä*. Ulkoinen turvattomuus on aiheuttanut ikääntyneille naisille epävarmuutta, epäluottamusta, levottomuutta ja konkretisoitunut erilaisten uhkien olemassaolon (Niemelä 2007, 168). WHO:n (Väkivalta ja terveys maailmassa 2005, 33, 120, 153-154.) mukaan Väkivallan ymmärtämisen ekologisen mallin yhteisötasolle liitettäviä ominaisuuksia ovat parisuhdeväkivallan harjoittamisesta

annetut heikot sanktiot, perheiden pienituloisuus, alhainen sosiaalinen pääoma, verkostojen puute, eristyneisyys, asuinalueissa olevat haasteet ja ikääntyneiden perustukiverkostojen rakenteelliset muutokset.

Palvelujärjestelmän haasteet ovat tulleet esiin järjestelmän osittaisena kyvyttömyytenä vastata ikääntyneiden naisten haasteellisiin elämäntilanteisiin. Naisten kokemukset avun saamisesta olivat ristiriitaiset. Muistisairaalle puolisolle avun saaminen oli vaikeaa, mutta väkivaltakokemusten ja turvallisen väliaikaisen olinpaikan saamisessa naiset saivat apua. Fyysinen väkivalta tai sen uhka tunnistettiin palvelujärjestelmässä ikääntyneiden naisten mukaan seksuaalista väkivaltaa paremmin. Avun saamiseen vaikutti naisten omatoimisuus ja hyväkuntoisuus. Naiset hakivat aktiivisesti apua ja osasivat toimia suomalaisessa palveluverkostossa ja hyvinvointijärjestelmässä.

Suomalaisessa palvelujärjestelmässä ja hoitosysteemissä on ollut puutteita seksuaalisen parisuhdeväkivallan ja kaltoinkohtelun tunnistamisessa ja käytössä olevat puuttumisen keinot ovat olleet vaillinaisia (ks. Bows 2018, 24-25, 28). Seksuaaliseen parisuhdeväkivaltaan puuttumisen ja avun antamisen epäonnistumiseen on voinut mahdollisesti vaikuttaa uskomukset siitä, että ikääntyneet naiset eivät ole voineet joutua seksuaalisen väkivallan kohteeksi (Ramsey-Klawnsnik 2008, 57). Seksuaalisen väkivallan mahdollisuus tuli ikääntyneiden kohdalla huomioida paremmin (Bows 2017, 14).

Palvelujärjestelmän haasteet tulivat esiin etenkin silloin, kun seksuaalisen väkivallan harjoittajana toimi muistisairautta sairastava mies. Itsemääräämisoikeutensa vuoksi mies pystyi kieltäytymään annetusta avusta ja hoidosta, vaikka hänen selviytymisensä arkielämässä oli selkeästi alentunut ja yksin asuessaan hän oli vaarassa. Tilanteeseen puuttuminen ilman miehen myönteistä suhtautumista avun vastaanottamiseen oli vaikeaa. Naiset eivät kokeneet tulleen kuulluiksi ja he jäivät palvelujärjestelmässä yksin. Eräs naisista kuvasi palvelujärjestelmän puutteita:

”Se systeemi ei toimi. Että lopulta sitten pitää olla ihan hirveästi niitä huoli-ilmoituksia naapureilta ja ystävilta ja kylänmiehiltä, että tuostahan ei tule kerta kaikkiaan mitään. [...] Että pitäisi aikaisemmin pystyä rajaamaan se, että onko siellä joku pykälä, että kolme kertaa pitää kotiuttaa, oli mikä vaan, tai niin monta huoli-ilmoitusta pitää tulla, ennen kuin otetaan sisälle sairaalaan. Ja pitääkö mennä ensin jalka poikki, että joutuu sairaalaan ja pääsee hoitoon. Tai sitten kuinka vinksahantyt pitää olla, että pääsee semmoiseen ympärivuorokautiseen hoitolaitokseen.” -A2-

Kokemuksessaan nainen toi vahvasti esiin palvelujärjestelmässä olevia epäkohtia sekä huolta, jota hän tunsi puolisonsa tilanteesta puuttumattomuuden vuoksi. Puolisolla oli useita hoitajaksoja sairaalassa, joista mies toistuvasti kotiutettiin. Naisen kokemuksen voi tulkita suomalaisessa järjestelmässä tapahtuvaksi, liiallista yksilöllistä itsemääräämisoikeutta kunnioittavaksi toiminnaksi, joka pahimmillaan altistaa perheen molemmat osapuolet vaaraan. Tilanne kuvastaa järjestelmän vastuutonta ja ristiriitaista suhtautumista muistisairaiden harjoittamaan seksuaaliseen parisuhdeväkivaltaan. Toisaalta ikääntynyttä miestä ei ole vastuutettu hänen käyttämästään väkivallasta, mutta hänen itsemääräämisoikeuttaan on kunnioitettu itsenäisen asumisen päättämisessä jopa siinä määrin, että se on mahdollistanut miehen heitteellejätön. Ikääntyminen ja muistisairaus eivät tulisi olla syitä poistaa henkilökohtaista vastuuta aggressiivisesta käyttäytymisestä, vaan tilanne tulisi ratkaista huomioimalla muistisairaana kokonaisvaltainen toimintakyky (Lehtonen & Perttu 1999, 109). Palvelujärjestelmän toimimattomuus on aiheuttanut naisille ulkoisen turvattomuuden kokemuksen.

Ikääntyneiden naisten kokemusten mukaan avun hakemista vaikeuttivat sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus ja heidän tavoittamattomuus. Naiset tiedostivat sosiaalityöntekijöiden kuormittuneisuuden ja suuret asiakasmäärät. Asioiden hoitamiseen ja niiden eteenpäin viemiseen liittyvän byrokratian he kokivat turhauttavana. Palvelujärjestelmä ei riittävällä tavalla kyennyt priorisoimaan asiakastapauksia. Tilanne korostui etenkin silloin, kun avunpyyntöihin ei vastattu riittävän nopeasti. Vastaamattomuus aiheutti naisille epätoivoa. Kun avun tarve muodostui suureksi, eikä siihen vastattu, eivät naiset enää tienneet, mistä apua voisi hakea tai saada. Pahimmillaan kohtaamattomuus ja torjuminen ovat voineet aiheuttaa naisten vaikenemisen (Husso 2003, 302). Eräs nainen kuvasi turhautumistaan:

”Kun oikein joskus tuntuu, että ei tästä tule mitään, niin miettinyt, että tämä on sitä hidasta väsyttämistä. Että varmaan ehtii kuolla ennen kuin mitään tapahtuu. Ei se kaukana ole. Ei se ole kuin hyvä känni ja se kaatuu siellä johonkin kulmaa, niin se on siinä. Mutta sittenhän se on se ongelma pois.” -AI-

Nainen kuvasi kokemaansa huolta yksin asuvasta puolisostaan. Naisen mukaan mies oli hengenvaarassa. Palvelujärjestelmän hitaus sekä sen kyvyttömyys vastata hätään ja avuntarpeeseen olivat naisen mukaan ilmeisiä. Nainen on arvioinut puolisonsa mahdollisesti kuolevan, ennen kuin mies saa tarvitsemaansa apua tai turvallisen asuinympäristön. Nainen kertoi käyttävänsä kokemustensa käsittelemisessä mustaa huumoria, joka heijastuu naisen kokemuksen kuvauksessa. Huumori auttoi häntä sietämään ja kestämään

viranomaisten puuttumattomuuden ja palvelujärjestelmän hitauden. Kuitenkin naisen kokemuksessa on vahva totuus pohja.

Ikääntyneillä naisilla oli myös positiivisia kokemuksia avun hakemisesta. Suomalaisesta järjestelmästä ja palveluverkostosta oli naisten mukaan mahdollista saada kiitettävästi apua ja saatu apu vastasi heidän tarpeisiinsa. Väkivaltaongelmaan puuttuminen on mahdollista silloin, kun naiseen kohdistunut parisuhdeväkivalta tunnustetaan, otetaan todesta ja siihen puututaan määrätietoisesti (Keskinen 2005, 357). Kuitenkin niin avun hakemisessa, kuin sen vastaanottamisessakin, korostui yksilöllinen vastuu ja avun vastaanottamisen valmius (ks. esim. Keskinen 2005, 311-312). Naiset saivat apua poliisilta, terveyskeskuksesta, asianajajilta ja erilaisilta kolmannen sektorin toimijoilta. Eri toimijat ohjasivat, neuvoivat ja tukivat naisia heidän haasteellisissa elämäntilanteissaan ja antoivat psykososiaalista tukea. Turvallisen väliaikaisen olinpaikan saaminen oli akuuteissa tilanteissa tärkeää.

Ikääntyneet naiset tarvitsivat pitkäkestoista tukea, neuvontaa ja ohjausta selviytymisprosessin eri vaiheissa. Palvelujärjestelmästä saatavan tuen tulisi tukea naisten selviytymisprosessia pidemmän aikaa, jotta sillä olisi merkittävämpi merkitys naisten ulkoisen turvallisuuden lisääjänä. Naisten mukaan palvelujärjestelmässä oli erityisen tärkeää tulla kuulluksi ja kohdatuksi kyseenalaistamatta. Tämä edellyttää palvelujärjestelmän työntekijöiltä välittämistä ja arvostavaa kohtelua (Husso 2003, 301).

Naisille keskusteluavun saaminen ja erilaisiin vertaistukiryhmiin osallistuminen ovat olleet erityisen merkityksellisiä. Ryhmät ovat mahdollistaneet kokemusten sensitiivisen ja turvallisen käsittelemisen (ks. Nyqvist 2001, 189). Vertaistukiryhmissä naisten kokemuksia ymmärrettiin, eikä heitä mitätöity tai vähätelty. Iida kuvasi kokemustaan:

”Nyt kun olen niissä ryhmissä käynyt, niin se on paljon auttanut tosiaan. Ei niin koko ajan pyöri ne ajatukset päässä. Että välillä jäänyt poiskin niitä. Että on hyvä sillä lailla, että on vähän selkiytynyt.” -Iida-

Vertaistuki auttoi Iidaa selviytymään. Ryhmät mahdollistivat hänelle tunteiden ja kokemusten jakamisen sellaisten henkilöiden kanssa, joilla oli vastaavanlaisia kokemuksia. Ryhmät ovat auttaneet Iidaa väkivaltakokemusten jäsentelyssä. Kokemusten käsitteleminen on vähentänyt Iidalla kokemusten hallitsevuutta mielessä ja arkielämässä.

Samanlaisen viestin antoivat myös muut ikääntyneet naiset. Vertaistukiryhmät voivat auttaa lisäämään naisten ulkoista turvallisuutta.

Osa naisista sai tukea henkilökohtaisista sosiaalisista verkostoistaan. Ulkoisen turvallisuuden näkökulmasta sosiaalisella verkostolla on ollut turvallisuutta lisäävä merkitys. Ulla kuvasi kokemustaan verkoston tuesta:

”Että ne niin kuin valoivat minulle sitä uskoa, että minä olen tehnyt ihan oikein, että kun olen lähtenyt pois. [...] Se, että niitä asioita on jotenkin voinut laittaa, palikoita jotenkin järjestykseen. Että löytyy semmoisia ihmisiä, jotka haluavat auttaa. [...] Semmoiset tukipylväät ovat aivan äärimmäisen tärkeitä minulle.” -Ulla-

Ullan tukiverkostosta saama apu oli väkivallasta selviytymisessä tärkeässä roolissa. Verkostonsa kautta Ulla sai tukea ja hän luotti sosiaalisesta verkostosta saatavaan apuun. Väkivaltatyöskentelyssä ei riittävällä tavalla hyödynnetä asiakkaiden henkilökohtaista verkostoa ja sieltä saatavaa tukea (Flinck 2006, 126). Puutteen korjaaminen olisi järjestelmässä aiheellista.

Osalla ikääntyneistä naisista oli niukka sosiaalinen verkosto. *Verkostojen vähäisyyteen* vaikuttivat miehen harjoittamasta väkivallasta johtuva eristäytyminen sekä sukulaisten syyllistävä ja halveksuva asennoituminen. Verkoston ja sukulaisten kielteinen ja ymmärtämätön suhtautuminen lisäsivät naisten epätoivoa ja tunnetta yksin jäämisestä (ks. Nyqvist 2001, 161). Miehen harjoittama mustamaalaaminen aiheutti eräälle naisista leimaantumisen ja tuomitsemisen hänen omassa yhteisössään.

Suurin osa naisista on joutunut opettelemaan elämään yksin. Väkivaltaisesta suhteesta lähteminen aiheuttaa pelkoa yksinäisyydestä (Husso 2003, 301). Pitkän parisuhteen päätyttyä yksinäisyyden sietäminen ja uuden elämän rakentaminen ovat olleet naisilla osa ulkoisen turvallisuuden rakentamista. Naiset hakeutuivat kodin ulkopuoliseen toimintaan, joka vähensi kotiin eristäytymisen mahdollisuutta. Toiminta vahvisti naisten sosiaalisia verkostoja ja toi heidän elämäänsä uusia ihmissuhteita. Eräs naisista kuvasi yksin asumiseen liittyviä haasteita:

”Kyllähän minä olen nyt kaikennäköistä haalinut, että ei tarvitse olla yksin. Se on varmaan semmoinen pakokeinokin. Kyllä sitä pikkuhiljaa tottuu sitten siihen. Ei sitä tarvitse joka päivä jonnekin päin mennä, jos ei ole asioita, joita täytyy hoitaa.” -H2-

Pitkän parisuhteen päätyttyä yksinäisyyteen sopeutuminen vei aikaa. Siedättyminen tapahtui vaiheittain. Aluksi nainen täytti päivänsä tekemisellä ja menemisellä yksinäisyyden tunteiden tukahduttamiseksi. Vähitellen tilanne muuttui ja yksinäisyyden sietämisestä tuli helpompaa. Viimein nainen on kokenut tulleen tilanteeseen, jossa yksin oleminen on mahdollista ja turvallista. Naisen kokemus kuvastaa vähitellen muodostuvaa ulkoisen turvallisuuden lisääntymistä. Vastaavanlaisia kokemuksia oli myös muilla ikääntyneillä naisilla.

Turvallisuuden merkitys on korostunut ikääntyneiden naisten selviytymisessä väkivaltaisesta parisuhteesta. Parisuhteesta irrottautuminen vaati naisten turvallisuuden takaamista. Turvallisuuden lisääntyminen tapahtui turvallisen asunnon, turvallisen asuinympäristön sekä turvallisten verkostojen avulla. Kaikki edellä mainitut tekijät ovat nostaneet ikääntyneiden naisten kokemaa ulkoista turvallisuutta. Tärkeäksi turvallisuutta kohottavaksi tekijäksi naiset nimesivät saamansa neuvonnan ja ohjauksen. Väkivaltakokemusten esiintuominen edellyttää turvallisia puitteita sekä puhumiseen liittyvien uhkien minimointia (Husso 2003, 312). Olga kuvasi kokemustaan:

”Ja se mikä minusta oli siinä. Että joka ei olisi käynyt edes minun mielessäkään. Oli se, että suojataan osoitetiedot. [...] Että on ihanaa, kun joku kertoo, että ei tarvitse kaikkia näitä mutkia käydä ihan itse läpi.” -Olga-

Olga piti tärkeänä tekijänä henkilökohtaisten osoitetietojen ja tarkan asuinpaikan salaamisesta. Neuvon osoitetietojen salaamiseen hän sai apua antavalta taholta. Tätä hän ei olisi oivaltanut itse. Pieni, mutta merkityksellinen neuvo on lisännyt Olgan ulkoista turvallisuutta. Neuvonnalla ja ohjauksella voi näin ollen olla suuri merkitys ikääntyneiden naisten ulkoisen turvallisuuden vahvistamisessa.

5.5 Tehoton yhteiskuntataso

Yhteiskuntatasolla ikääntyneiden naisten parisuhteissa kokema seksuaalinen väkivalta ja kaltoinkohtelu ovat aiheuttaneet arvottomuuden tunnetta. Ihmisten arvokkuus yhteiskunnassa on yhteydessä muun muassa kansalaisten tasa-arvoon ja oikeudenmukaiseen kohteluun. Tasa-arvon ja oikeudenmukaisen kohtelun tulisi olla osa yhteiskunnan ikääntyneiden legitimitteettiä. (Jyrkämä & Nikander 2016, 549, 553-554.) Ikääntyneiden naisten kokemaa arvottomuutta ovat tuottaneet *yhteiskunnan suojaamattomat rakenteet*,

seksuaaliseen väkivaltaan liittyvä *hiljaisuuden muuri* ja *ikäntyneiden arvostamattomuus*. WHO:n (Väkivalta ja terveys maailmassa 2005, 33-34, 120, 153-154) mukaan Vä-kivallan ymmärtämisen ekologisen mallin yhteiskuntatasoon liittyvät yhteiskunnassa vallitsevat kulttuuriset normit, väkivallan hyväksyvä ilmapiiri, taloudellinen ja ikääntyviä eriarvoistava politiikka, sekä niitä tekijöitä, jotka ylläpitävät perinteisiä ja väkivaltaa tukevia sukupuoli- ja sosiaalisia normeja, sekä heikentäviä asenteita ja mielikuvia vanhuuden arvostamista kohtaan.

Yhteiskunnassa olevat *suojaamattomat rakenteet* ovat muodostuneet väkivaltamuotojen heikosta tunnistettavuudesta, systemaattisesta väkivaltaan puuttumattomuudesta sekä sukupolvien välisistä eroista ja epätasa-arvoisesta kohtelusta, jotka ovat vaikuttaneet ikääntyneiden naisten ohittamiseen. Naisten ja miesten epätasa-arvo sekä miesten oikeuksien ja valta-asetelman korostaminen ovat edelleen osa suomalaisesta yhteiskuntaa, vaikka yhteiskunta ei enää muilta osin ole patriarkaalinen (Marttala 2011, 41).

Ikääntyneiden naisten kokemusten mukaan fyysinen väkivalta tunnistettiin helpommin niin yhteiskunnassa kuin palvelujärjestelmässäkkin, mutta heidän näkemisensä seksuaalisina olentoina ohitettiin. Ohittaminen on edesauttanut seksuaalisen väkivallan jatkumoa ja se voi kertoa ikääntyneiden naisten seksuaalisuuden arvostamattomuudesta. Naisten saamalla seksuaalikasvatuksella tai sen puuttumisella voi olla merkitystä asiaan. Naiset kuuluvat sukupolveen, jossa seksuaalikasvatus ja seksuaalisuudesta puhuminen on ollut vähäistä ja parisuhteen malli on ollut perinteistä ydinperhettä ja koko elämän kestävää avioliittoa korostavaa. Seksuaalisuuteen liittyvistä asioista ei ole keskusteltu avoimesti, eikä niistä puhuminen ollut kaikille ikääntyneille naisille luontevaa.

Naisilla oli seksuaalisen parisuhdeväkivallan ja kaltoinkohtelun torjumisessa ennaltaehkäisevä suhtautuminen. Osa korosti seksuaalikasvatuksen merkityksellisyyttä, joka tulisi aloittaa jo lapsena. Olga ehdotti seuraavaa:

”Minusta siitä pitäisi kertoa jo ihan lapsille ja nuorille, jo ihan koulussa. Ei haittaisi, vaikka päiväkodissakin ensimmäistä kertaa. Tietyistä muodoista voisi kertoa heidän ikätasoaan vastaavalla tavalla. Että lapset olisivat tietoisia. Ja ne hakisivat sen tiedon sitten, jos heitä kiinnostaa se asia. Niinhän me tehdään itsekkin, jos joku asia meitä kiinnostaa, me haetaan se tieto. Ja kyllä lapsi on aina utelias. Jos hän ei saa sitä tietoa kotoa, niin hän hakee sen kavereilta. Se olisi asianmukaisempaa se tieto sitten, kun siitä puhuttaisiin koulussa ja se ei ehkä olisi niin tabu.” -Olga-

Olga piti tärkeänä seksuaalikasvatuksen antamista jo lapsille ja nuorille. Seksuaalisuuteen liittyvistä asioista täytyy puhua. Olga ymmärsi asian merkityksellisyyden tabun rikkomisen näkökulmasta. Myöhemmin hän toi esille ikääntyneiden kanssa käytävän seksuaalisuuteen liittyvän keskustelun merkittävyyden. Keskusteluissa ikääntyneiden kanssa tulisi huomioida sukupuoli ja asioiden ilmaisutapa. Ehdotus seksuaalineuvonnan lisäämisestä on ajankohtainen, jonka voi tulkita kuvastavan nykypäivän myönteistä suhtautumista aiheen käsittelemiseen (esim. Tietoiseksi-hanke). Valitettavasti seksuaalineuvonta ei ole kohdentunut riittävällä tavalla ikääntyneisiin. Tämä on osa nyky-yhteiskunnassa tapahtuvaa ikääntyneiden seksuaalisten oikeuksien sivuuttamista, heidän epätasa-arvoista kohtelua ja ohittamista, joka voidaan sitoa yhteiskunnan suojaamattomiin rakenteisiin.

Väkivaltamuotojen sekä seksuaalisen väkivallan ja kaltoinkohtelun heikko tunnistaminen on lisännyt systemaattisesti väkivaltaan puuttumattomuutta. Yhteiskunnallisella tasolla tapahtunut hyvinvointivaltion rakenteiden purkaminen ja ikääntyneiden kotona asumisen tukeminen, eivät huomioi riittävällä tavalla niitä perheitä, joissa seksuaalista väkivaltaa esiintyy. Rakenteellisten palvelujärjestelmän muutosten seurauksena esimerkiksi turvallisen asuinpaikan löytäminen seksuaalista väkivaltaa harjoittavalle miehelle oli vaikeaa. Julkisten palveluiden antamiseen voi vaikuttaa heikentävästi mielikuvat ikääntyneistä hauraina, heikkoina ja alisteisessa asemassa olevina henkilöinä (Väkivalta ja terveys maailmassa 2005, 153). Mielikuvat ja asenteet voivat kuvastaa stereotypioita ja niitä oletuksia, joita yhteiskunnassa ikääntyneisiin naisiin siirretään. Ikääntyneet tulkitaan palvelujärjestelmää käyttäväksi taakaksi, jotka eivät kykene päättämään tai kontrolloimaan henkilökohtaista elämäänsä (Lehtonen & Perttu 1999, 107). Nämä oletukset kertovat siitä arvotuksen määrästä, jota ikääntyneet naiset saivat osakseen.

Ikääntyneiden naisten kokemaan seksuaaliseen väkivaltaan ja kaltoinkohteluun liittyvä *hiljaisuuden muuri* on sisältänyt seksuaalisen väkivallan ymmärtämisen tabuna. Vahvaan hiljaisuuden muuriin vaikutti ilmiöön liittyvä puhumattomuus ja ikääntyneisiin kohdistuvat yleiset oletukset seksuaalisen väkivallan olemassaolon mahdottomuudesta. Ikääntyneiden naisten mukaan ilmiöstä ei käydä riittävää julkista keskustelua, eikä heille ole järjestetty keskustelutilaisuuksia, jotka olisivat keskittyneet ikääntyneiden kokeman seksuaalisen väkivallan käsittelemiseen. Aiheen käsittelemättömyys edesauttaa ilmiön tunnistamattomuutta, kokemusten sivuuttamista ja avun tarjoamisen osittaista epäonnistumista (Ronkainen 2006, 547).

Naisten mukaan yleisten keskustelutilaisuuksien kautta olisi mahdollista välittää väkivaltatietoutta useille eri toimijoille ja sillä olisi ilmiöön ennaltaehkäisevä vaikutus. Yleisen tietoisuuden lisääminen on keino vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon sekä yhteiskunnan rakenteisiin. Yhteiskunta- ja poliittisella tasolla käytävässä keskustelussa tulee käyttää oikeita käsitteitä, huomioida sukupuolten väliset erot ja ilmiöön liittyvät yksityiskohdat ikääntyneiden naisten näkökulmasta (Bows 2017, 15).

Yleinen keskustelu ikääntyneiden naisten kokemasta seksuaalisesta parisuhdeväkivallasta olisi naisten mukaan turvallinen tapa käsitellä aihetta. Turvallista se olisi myös heille, joille seksuaalisuudesta puhuminen ei ole ominaista. Naiset ehdottivat ilmiön käsittelemistä mediassa, esimerkiksi ikääntyneille suunnatuissa aikakauslehdissä ja televisio-ohjelmissa. Median olisi mahdollista hyödyntää aiheen käsittelyssä naisten omakohdaisia kokemuksia. Osa naisista oli valmiita kertomaan omaa tarinaansa julkisesti siten, että he eivät olisi tarinoista tunnistettavissa. Menetelmiksi he esittivät taiteellisia ilmaisutapoja, kuten sarjakuvia ja nukketeatteria. Ulla pohti aiheen käsittelemistä yleisellä tasolla:

”Miten tuommoista voi yleisellä tasolla sitten? Voisiko heijastaa seinälle, että katsokaa nuille käy niin. [...] Jotenkin tavallaan, että ne ei tunnista, että kenestä on kysymys. Että jos sinä vaikka heijastat sarjakuvalla tällaisia tilanteita, vaikka tällaisen ihmisen tarinan. Niin sitten voisi laittaa semmoisia kysymyksiä, että mitä sinä olisi tehnyt tuossa tilanteessa ja mikä olisi auttanut sinua tuossa tilanteessa. Että tavallaan näitä kysymyksiä pohditaan ennen kuin niitä on tapahtunutkaan.” -Ulla-

Ulla halusi hyödyntää toisten naisten auttamiseksi kokemaansa väkivaltaa. Hän tarjosi oman tarinansa käytettäväksi ja halusi sen avulla lisätä ihmisten tietoisuutta seksuaalisesta parisuhdeväkivallasta. Hänen rooli olisi toimia eräänlaisena kokemusasiantuntijana ja tarkoituksenaan olisi saada ihmiset pohtimaan, mitä vastaavassa tilanteessa olisi voinut tehdä ja mikä auttaisi. Vaikka Ullalla on ajattelutavassaan ennaltaehkäisevä näkökulma, hänen ideoimaa menetelmää olisi mahdollista käyttää väkivaltatiedon antamisessa ja väkivaltaisen parisuhteen dynamiikan esiintuomisessa. Väkivaltaa kokeneet naiset voivat kokemustensa kautta ymmärtää muiden naisten tuskaa ja pyrkiä omien tekojensa kautta lievittämään ja ennaltaehkäisemään toisten hätää (Laitinen 2006, 218).

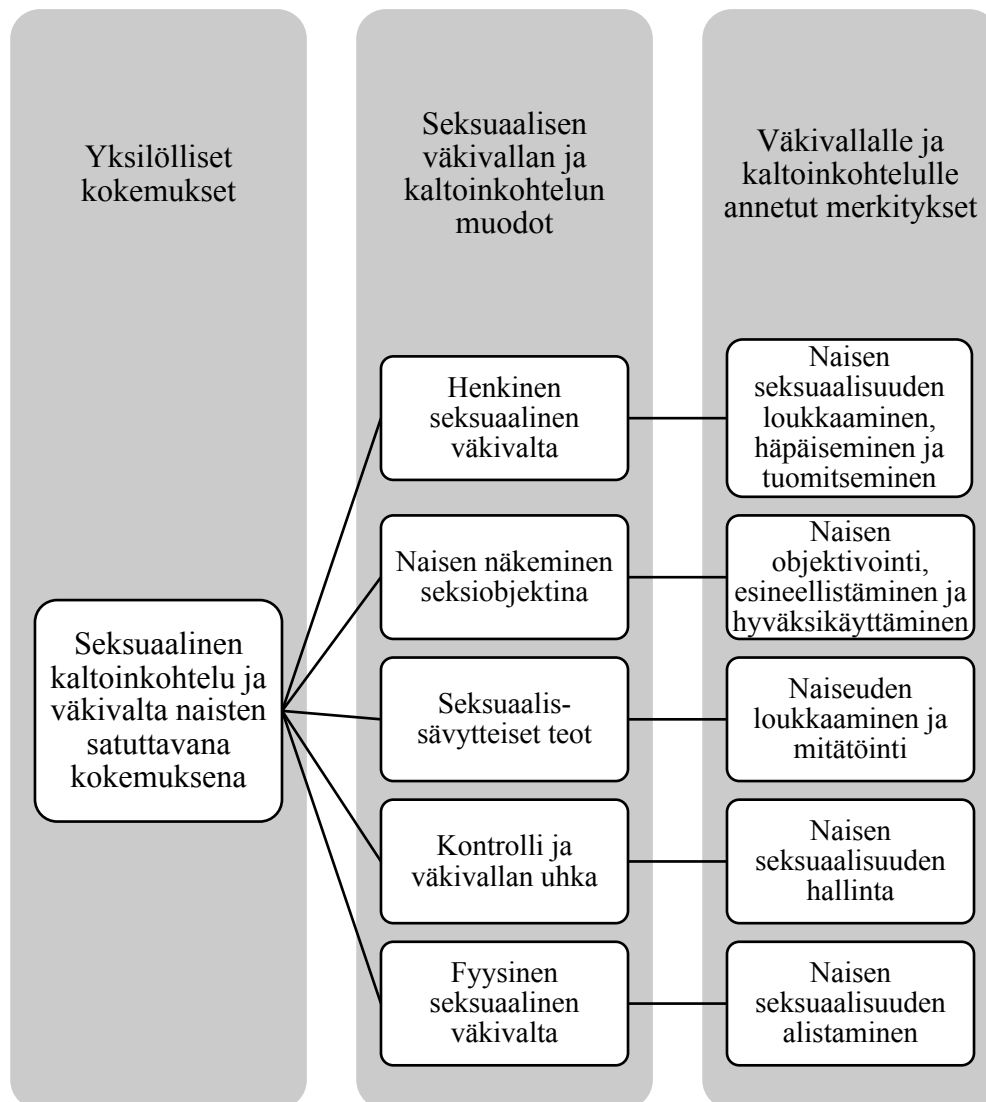
Ikääntyneiden arvostamattomuus yhteiskunnassa on kiinnittynyt yleiseen välttelevään suhtautumistapaan parisuhdeväkivaltaa kohtaan. Välttelevä ja välinpitämätön suhtautuminen ovat seuraus suomalaisten kollektiivisesta traumatisoitumisesta, joka on

tapautunut Suomen historiassa olevien sotien lopputuloksena. Suhtautumistapa kuvastaa traumatisoituneelle kansalle tyypillistä välttelevää ja torjuvaa asennoitumista ja tapaa käsitellä traumaattisia kokemuksia. Välttelevyys ja torjuvuus mahdollistavat väkivaltakemusten irrottamisen tunnekontaktista, sekä yksilön vastuun ja toimijuuden korostamisen asioiden muuttamisessa. (Ronkainen 2006, 547.)

Arvostava kohtelu merkityksellistyy stereotyyppisten käsitysten ja oletusten muuttamiseen vanhasta ihmisestä. Naisten mukaan vanhaksi ei tule ryhtyä, eikä oletuksiin vanhasta ihmisestä vastata. Asennemuutoksen toteuttaminen vaati naisilta kodista ulospäin suuntautumista sekä aktiivisuuden ja itsenäisyyden korostamista. Ikääntyneiden naisten antama tärkein viesti oli seuraava: Ikääntyneet naiset ovat mahdollisesti seksuaalisen parisuhdeväkivallan sekä kaltoinkohtelun uhreja ja väkivaltaa tapahtuu myös heidän ikäluokassaan. Naisten tuottama ydinsanoma on kiteyttänyt naisten toiveet arvostavasta kohtelusta. Kaikilla ikääntyneillä naisilla tulee olla oikeus arvokkaaseen vanhenemiseen ja se vaatii yhteiskunnalta panostamista aineellisiin, henkisiin ja sosiaalisiin voimavaroihin (Niemelä 2007, 177). Edellä olevan vaatimuksen toteuttamisen ehtona on ikääntyneiden naisten kokeman seksuaalisen parisuhdeväkivallan tunnistaminen ja systemaattinen puuttuminen myös yhteiskunnallisella tasolla. Tunnistaminen ja systemaattinen puuttuminen ovat avainasemassa ilmiön ennaltaehkäisyssä, mutta se vaatisi edelleen normien, arvojen ja asenteiden muuttamista ikääntyneiden naisten terveyttä ja olosuhteita tukevimmaksi (Bourgessin ym. 2008, 350; Bows 2018, 28).

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksessa ikääntyneiden naisten kokema seksuaalinen parisuhdeväkivalta ja kaltoinkohtelu ilmenee miesten harjoittamina seksuaalissävytteisinä ja/tai seksuaalisina väkivaltaisina tekoina, jotka tapahtuvat fyysisessä kontaktissa, käyttäytymisen tasolla tai verbaalisesti ilmaistuna (Bourgess ym. 2008, 343-344). Väkivaltakokemuksista voidaan poimia erilaisia merkityksiä, joiden kautta hahmottuu kuva ilmiön laajuudesta ja sen moniulotteisista vaikutuksista. Kuviossa 3 avataan kokonaisuudessaan ikääntyneiden naisten kokemaa seksuaalista parisuhdeväkivaltaa ja kaltoinkohtelua. Naisten yksilölliset kokemukset on jäsennetty seksuaalisen väkivallan ilmenemismuotoihin ja jokaiselle ilmene- mismuodolla on omat merkityksensä.

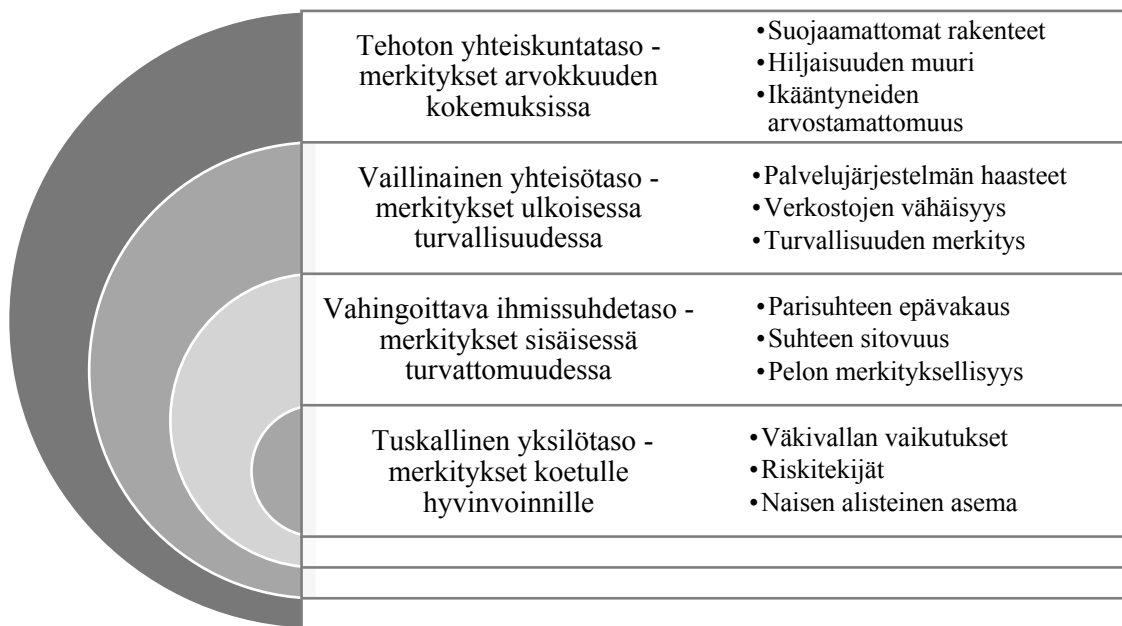

Kuvio 3. Ikääntyneiden naisten kokema seksuaalinen parisuhdeväkivalta ja kaltoinkohtelu.

Ikääntyneiden naisten parisuhteissa tapahtuva seksuaalinen kaltoinkohtelu ja väkivalta on monella tapaa *naisia satuttava kokemus*. Naisten kokemuksissa seksuaalisen väkivallan merkitykset liittyvät suunnitelmalliseen naisten seksuaalisuuden loukkaamiseen, häpäisemiseen ja tuomitsemiseen, jota harjoitetaan erilaisten henkisen väkivallan muotojen kautta. Väkivalta tuottaa naisille häpeää, sekä heikentää heidän minäkuvaa ja itsetuntoa. Seksuaaliseen stigmaan liittyvä ristiriita omien näkemysten ja kokemusten kanssa omasta itsestä tuottaa häpeää, joka ulottuu muihin ihmissuhteisiin ja aiheuttaa arvottomuuden kokemuksia (Husso 2003, 266-267). Ikääntyneiden naisten objektivointi ja esineellistäminen ovat nöyryyttäviä väkivallan muotoja. Objektivoinnin ja esineellistämisen seurauksena naiset joutuvat tyydyttämään puolisonsa seksuaalisia tarpeita puolison asettamalla ehdoilla. Toimintatapa tuottaa naisille kokemuksen hyväksikäytöstä. Objektivointi on naisen ruumiin loukkaamista, joka särkee yksilön emotionaalista hyvinvointia, mutta samanaikaisesti kiinnittyy kulttuurisiin merkityksiin, seksuaalisuuteen ja sukupuoleen tuottaen symbolisia väkivaltaisia tekoja (Ronkainen & Näre 2008, 31).

Seksuaalissävytteisten tekojen kautta tapahtuva naiseuden loukkaaminen ja mitätöinti aiheuttavat naisille syyllisyyttä ja riittämättömyyden tunteita. Ikääntyneiden naisten on tultava puolisoaan ja kunnioitettava miehensä auktoritaarista asemaa myös intiimissä kanssakäymisessä (ks. Nyqvist 2001, 107). Naisten tekojen kontrollointi ja fyysisellä väkivallalla uhkaaminen mahdollistavat naisten seksuaalisuuden määräämisen ja hallinnan. Fyysinen seksuaalinen väkivalta riistää ikääntyneiden naisten seksuaalisia oikeuksia ja tekojen tarkoituksena on seksuaalisuuden alistaminen. Fyysiset teot kapeuttavat naisten toimijuutta, aiheuttavat pelkoa, turvattomuutta ja ahdistusta. Naisten on miehiä luontevampaa tunnistaa parisuhteessa olevat haasteet ja väkivallan erilaiset ilmenemismuodot. Naiset pyrkivät normalisoimaan väkivaltaa sijoittamalla itsensä ensisijaisesti olosuhteiden, kuin uhrin asemaan. He haluavat olla vahvoja selviytyjiä, joiden ihmisarvoa parisuhdeväkivalta ei pysty murtamaan. Parisuhteissa naiset kokevat olevansa kokemustensa kanssa yksin ja vasta väkivallan raaistuttua he pystyvät myöntämään kokemansa väkivallan. (Flinck 2006, 87, 91.)

Ikääntyneiden naisten seksuaalisen parisuhdeväkivallan ja kaltoinkohtelun kokemusten merkityksiä voidaan sijoittaa yksilö-, ihmissuhde-, yhteisö- ja yhteiskuntatasoon, joita avataan tarkemmin kuviossa 4 (s. 82).

Kuvio 4. Ikääntyneiden naisten kokeman seksuaalisen parisuhdeväkivallan ja kaltoinkohtelun merkitykset yksilö-, ihmissuhde-, yhteisö- ja yhteiskuntatasolla.

Ikääntyneiden naisten kokema seksuaalinen parisuhdeväkivalta ja kaltoinkohtelu merkitseksellistyy *tuskallisena yksilötasona*, *vahingoittava ihmissuhdetasona*, *vaillinaisena yhteiskuntatasona* ja *tehottomana yhteiskuntatasona*. Yksilötasolla seksuaalisesta väkivallasta on löydettävissä riskitekijöitä ja väkivallalla on monia vaikutuksia naisten fyysiseen ja emotionaaliseen hyvinvointiin (Bows 2018, 11). Väkivaltaisen parisuhteen dynamiikka luo naisille epävarmuutta ja aiheuttaa varuillaan oloa. Jatkuva epävarmuus ja varuillaan olo hajottavat naisten sisäistä turvallisuutta, aiheuttavat pelkoa ja tuottavat post-traumaattisen stressihäiriön oireita (Rothschild 2003, 25-26; Flinck 2006, 76). Naisten hyvinvointia kaventaa edelleen naisten alisteinen asema ja väkivallan korreloiva vaikutus alisuhteeseen. Ikääntyneet naiset kuuluvat sukupolveen, joka edustaa patriarkaalista parisuhteen mallia ja miehillä on korkeampi valta-asetelma suhteessa naiseen. Naista eriarvoistavat asenteet liittyvät ylisukupolvisuuteen. Asenteet ja arvot siirtyvät sukupolvelta toiselle ja sukupuolten väliset erot tukevat naisten epätasapainoisen aseman säilymistä. Asenteet ja arvomaailma heijastuvat naisten seksuaalisuuteen, tuottavat naisille oletuksia siitä, kuinka heidän tulee seksuaalisuuttaan toteuttaa ja kapeuttavat heidän mahdollisuuksiaan toimia seksuaalisina olentoina. Ikääntyneiden naisten parisuhteissa avioliitto ja parisuhde edustavat ”meisyyttä”, yhteistä elämää ja turvallista vanhenemista. Parisuhteeseen tai avioliittoon sitoutuminen tarkoittaa elinikäistä omistautumista (Lehtonen & Perttu 1999, 106). Seksuaalinen parisuhdeväkivalta tuhoaa naisten hyvän elämän toiveet,

tulevaisuuden odotukset ja aiheuttaa emotionaalista pahoinvointia. Väkivaltaisissa parisuhteissa ikääntyneiden naisten elämä tarkoittaa selviytymistä.

Ihmissuhdetasolla seksuaalisen parisuhdeväkivallan ja kaltoinkohtelun merkitykset yhdistyvät ikääntyneiden naisten kokemuksiin sisäisestä turvattomuudesta. Turvattomuus koostuu parisuhteen epävakauudesta, naisen kokemasta pelosta ja väkivaltaisen suhteen sitovuudesta. Parisuhteessa tapahtuva seksuaalinen väkivalta tarkoittaa ikääntyneillä naisilla useiden turvallisuutta tukevien perhe-elämää ylläpitämien rajojen rikkoontumista (Nyqvist 2001, 237). Naisten kokema pelko, häpeä ja syyllisyys tukevat seksuaalisen parisuhdeväkivallan salaamista ja vahvistavat parisuhteelle luotuja kulisseyksiä, joita naiset pyrkivät ylläpitämään. Naisten kokemalla huolella kuulluksi tulemattomuudesta ja toisten ihmisten ymmärtämättömyydestä heidän kokemuksiaan kohtaan, on edelleen kulisseyksiä vahvistava merkitys. Seksuaalinen väkivalta vaikuttaa heikentävästi naisten luottamukseen sekä omasta itsestään että muista ihmisistä (vrt. Flinck 2006, 79). Tämän vuoksi ikääntyneitä kuultaessa heidän kokemuksiaan ei tulisi kyseenalaistaa. Ikääntyneet naiset ovat monilla tavoin sidottuja väkivaltaiseen parisuhteeseen ja ikääntyneiden naisten kohdalla sitovuudessa on omat erityispiirteensä. Pitkä parisuhde, yhteinen historia, ”meisyys”, fyysiset rajoitteet, puolison muistisairaus, naisten periksi antamattomuus ja pelko leimautumisesta ovat niitä tekijöitä, jotka parisuhteen sitovuudessa tulee ikääntyneiden kohdalla huomioida.

Yhteisötasolla merkitykset sijoittuvat ikääntyneiden naisten vaillinaiseen ulkoiseen turvallisuuteen. Palvelujärjestelmän kyvyttömyys vastata naisten avuntarpeeseen, väkivallan seurauksena tapahtuva eristäytyminen ja verkostojen vähäisyys heikentävät ikääntyneiden naisten ulkoisen turvallisuuden kokemuksia. Yksilöllisen vastuun korostamisen takia naiset ovat henkilökohtaisessa vastuussa avun saamisesta ja sen vastaanottamisesta. Prosesseissa uhrilta vaaditaan vahvaa toimijuutta, mutta vastaavasti väkivallan tekijän toimijuutta pidetään heikkona. Tekijää ei riittävällä tavalla vastuuteta teoistaan ja hänen käyttäytymistään selitetään itsekontrollin puutteella. Sukupuolijärjestyksen näkökulmasta tämä tarkoittaa naisen vastuuttamista. Naisen rooliin kuuluu toimia yhteiskunnan järjestystä ylläpitävänä toimijana sekä järki- ja tunnetoimijana. Miehen rooli puolestaan kiinnittyy luontoa toteuttavaan viettitoimijaan. (Ronkainen & Näre 2008, 36.) Suomalaisen järjestelmän voidaan tulkita sitovan naisia väkivaltaisiin suhteisiin ja mahdollistavan omalta osaltaan väkivallan jatkumisen. Palvelujärjestelmä pyrkii ensisijaisesti vastuuttamaan tilanteesta naisia, eikä halua ottaa vastuuta väkivaltaisista ikääntyneistä

muistisairaista miehistä. Palvelujärjestelmässä fyysinen sairaus tuottaa selityksen väkivaltaiselle käyttäytymiselle ja näkemys mahdollistaa vallankäytön ja seurauksien irrottamisen käyttäytymisestä (Keskinen 2005, 235). Käytännössä tämä tarkoittaa naisten uhratumista parisuhteen eteen henkilökohtaisen hyvinvointinsa kustannuksella.

Palvelujärjestelmässä tarvitaan väkivaltatietoutta ja osaamista seksuaalisen parisuhdeväkivallan kohteena olevien ikääntyneiden naisten kohtaamiseen. Ikääntymiseen ja ikääntyneiden parisuhteeseen liittyvien ominaispiirteiden, työntekijöiden ymmärtämättömyyden väkivaltailmiötä ja väkivaltaista parisuhteen dynamiikkaa kohtaan sekä seksuaalisen väkivallan ohittaminen ovat järjestelmässä vakavia puutteita. Ikääntyneiden naisten kohtaaminen ja seksuaalisesta väkivallasta kysyminen ovat keskeisessä asemassa väkivaltaan puuttumisessa. Työntekijöiden kyvyttömyys kysyä ikääntyneiden naisten seksuaalisuudesta voi heijastaa sitä arvomaailmaa, jota työntekijät edustavat. Vaikka ikääntyvät naiset olisivat valmiita keskustelemaan seksuaalisuudestaan, voi työntekijällä olla omia oletuksia siitä, mistä ikääntyneiden naisten kansa voi keskustella. Tämän seurauksena työntekijöiden henkilökohtaiset oletukset toimivat kysymisen esteenä. Oletukset tuovat esiin stereotyyppisiä käsityksiä ikääntyneistä naisista. Väkivaltakäsitys pyritään pitämään sukupuolineutraalina ja sukupuolistuneisuutta pyritään selittämään stereotyyppisillä sukupuolitavilla tavoilla (Keskinen 2005, 238). Palvelujärjestelmässä työskenteleviä työntekijöitä tulisi kouluttaa ja järjestelmää kehittää siten, että työntekijöillä olisi kohdennettuja keinoja asioista kysymiseen, ilmiöön puuttumiseen ja parisuhteen molempien osapuolten turvallisuuden varmistamiseen (Bows 2017, 14).

Ikääntyneiden sosiaalisten verkostojen kaventumista aiheuttaa perinteisten perherakenteiden muuttuminen ja perhesuhteiden monimutkaistuminen (Jokinen 2016, 82-83). Auttamistyössä ikääntyneiden naisten kohdalla on huomioitava naisten olemassa olevat sosiaaliset verkostot, mutta toisaalta myös verkostojen puutteet. Ikääntyneiden verkostot voivat kaventua luonnollisista syistä, esimerkiksi luonnollisen kuoleman tai vakavan sairauden seurauksena (Väkivalta ja terveys maailmassa 2005, 152). Toisaalta verkostoja kaventaa parisuhteessa tapahtuva väkivalta. Sosiaaliset verkostot voivat vaatia ja painostaa ikääntyneitä naisia jäämään väkivaltaisiin parisuhteisiin, eivätkä ne tue naisia irtautumisprosessissa. Tämän vuoksi seksuaalista parisuhdeväkivaltaa kokeneilla naisilla ei välttämättä ole paikkaa, minne paeta, eikä läheisiä ihmisiä, joihin tukeutua. Tämä on syytä huomioida ikääntyneitä naisia autettaessa ja ohjata naisia esimerkiksi turvakodin palveluihin. Parhaimmillaan verkostoilla on naisten selviytymistä tukeva merkitys.

Ikääntyneen auttamisessa olisi mahdollista hyödyntää tehokkaammin gerontologisessa sosiaalityössä tapahtuvaa palveluohjausta, joka mahdollistaisi ikääntyneen aikaisempien elämänvaiheiden, kulttuurisen ja yhteiskunnallisen taustan, ihmissuhteiden, elämänhistorian, tulevaisuuden toiveiden ja palveluiden tarpeiden kartoittamisen (Tenkanen 2007, 191). Väkivaltailmiöön puuttumisessa auttamisjärjestelmässä tarvitaan kokonaisvaltaista lähestymistapaa ja viranomaisten sekä eri toimijoiden väliselle yhteistyön kehittämiseksi on edelleen tarvetta (Ewalds 2011, 148.).

Yhteiskuntatason tehottomuus vaikuttaa kielteisesti naisten kokemuksiin henkilökohtaisesta arvokkuudesta. Rakenteelliset epäkohdat, puhumattomuus sekä arvostamattomuus mahdollistavat ikääntyneiden naisten seksuaalisen väkivallan ja kaltoinkohtelun jatkumisen heidän parisuhteissaan ja tuottavat arvottomuuden kokemuksia. Suomalaisessa yhteiskunnassa on edelleen miehistä valta-asetelmaa tukevia rakenteita ja tekijöitä, jotka tukevat heidän valta-asetelmaa ja oikeuksia sekä miehen asettautumista perheessä määrävään asemaan (Marttala 2011, 41). Sukupuolijärjestelmästä on erotettavissa luokittelua ja hierarkiaa, joka sijoittaa miehiset normit naisia korkeammalle (Lehtonen & Perttu 1999, 135). Yhteiskunnassa oleva ”hyvävelijärjestelmä” mahdollistaa valta-asetelman eriarvoisuuden säilymisen. Suomessa korostetaan sukupuolineutraalia näkökulmaa, yksilöiden itsemääräämisoikeutta ja yksilöiden vastuuta. Seksuaalista väkivaltaa kokevien naisten näkökulmasta sukupuolineutraalius, itsemääräämisoikeuden ja yksilöllisen vastuun korostaminen tukevat väkivaltaisten miesten valta-asetelman ylläpitämistä ja mahdollistavat väkivallan jatkumon. Naiset tulevat sukupuolensa vuoksi ohitetuiksi. Itsemääräämisoikeuden korostaminen ja kunnioittaminen väkivaltaa esiintyvässä parisuhteessa aiheuttaa pahimmillaan molemmille osapuolille vakavan turvallisuusriskin.

Ikääntyneitä naisia ei nähdä yhteiskunnassa seksuaalisina olentoina. Seksuaalisuuden ohittaminen merkitsee ikääntyneiden naisten kokeman seksuaalisen väkivallan sivuuttamista. Ikääntyneillä naisilla tulisi olla samanlainen oikeus seksuaalisuuden toteuttamiseen ja seksuaalisten oikeuksien saavuttamiseen, kuin kaikilla muillakin suomalaisilla naisilla. Yhteiskunnassa vallitsevat yleiset asenteet ja ikääntyneiden naisten näkeminen hauraina ja haavoittuvina yksilöinä eivät tue ikääntyneiden naisten oikeuksien toteuttamista (Lehtonen & Perttu 1999, 107). Ikääntyneet naiset eivät ole ikänsä puolesta suojassa seksuaaliselta parisuhdeväkivallalta ja riski joutua seksuaalisen väkivallan kohteeksi on kaikilla suomalaisilla naisilla (vrt. Bows 2018, 18.) Riskin huomioinen ikääntyneiden naisten kohdalla vaatisi yhteiskunnassa asennemuutosta. Ikääntyneiden

samanarvoisuus muiden kansalaisten rinnalla edellyttäisi yhteiskunnassa vallitsevien asenteiden ja rakenteiden muuttamista siten, että kaikilla suomalaisilla kansalaisilla olisi mahdollisuus turvalliseen ja arvokkaaseen vanhenemiseen.

Ikääntyneiden naisten kokemasta seksuaalisesta väkivallasta ei käydä julkista keskustelua, eivätkä ikääntyneet saa seksuaalineuvontaa. Seksuaalineuvonnan oikeus tulisi määrittellä lainsäädännössä. Yhteiskunnassa tapahtuva ikääntyneiden seksuaalisuuden ohittaminen tapahtuu monitasoisesti ja vahvistaa yhteiskunnassa tapahtuvaa ikääntyneiden epätasa-arvoista kohtelua. Ikääntyneiden kokema seksuaalinen väkivalta on yhteiskunnallisena ilmiönä tabu, jota tukee ilmiöön liittyvä puhumattomuus. Tabun rikkomista voidaan tehostaa julkisen keskustelun kautta. Murtaminen edellyttää lisäksi ikääntyneiden naisten kokeman seksuaalisen väkivallan ja kaltoinkohteluilmiön ja esiintymismuotojen tarkkaa määrittelemistä (Bows 2017, 15). Ikääntyneiden suojaaminen seksuaaliselta väkivallalta vaatisi poliittisilta päätöksentekijöiltä toimenpiteitä. Poliittisten päättäjien ensisijainen tehtävä olisi rakenteellisten epäkohtien ja lainsäädännön muuttaminen ikääntyneitä naisia suojaavammiksi (Bows 2017, 15). Päätöksentekoon tulisi liittää vankemmin ihmissuhteita vahvistava moraalinen ja eettinen ulottuvuus (Flinck 2006, 121). Muutos vaatisi ikääntyneiden osallisuuden tukemista muutostyöhön. Heidän tulisi olla henkilökohtaisesti mukana rakentamassa seksuaalineuvonnan, -ohjauksen ja seksuaaliterveyteen liittyviä palveluita sekä toimia aktiivisessa roolissa lainsäädännön muuttamisessa.

7 POHDINTA

Tutkimukseni tehtävänä oli ikääntyneiden naisten seksuaalisen parisuhdeväkivallan ja kaltoinkohtelun sanoittaminen sekä niiden merkitysten tulkitseminen, joita ikääntyneet naiset kokemustensa kautta ilmiölle antoivat. Ikääntyneiden naisten kokemaa seksuaalista parisuhdeväkivaltaa ilmiönä määrittivät ikääntyneiden kaltoinkohtelu, parisuhdeväkivalta, seksuaalinen kaltoinkohtelu sekä ilmiön ymmärtämiseen liittyvät kysymykset palvelujärjestelmässä ja yhteiskunnassa. Nämä tekijät muodostivat ikääntyneiden naisten kokeman parisuhdeväkivallan tarkasteluraamit. Tutkimusaineistoni koostui naisten henkilökohtaisista kokemuksista. Naisten kokemusten avaamisessa ja merkitysten tulkitsemisessä hyödynsin kaksivaiheista teoreettista jäsenystä. Hermeneuttis-filosofistinen lähestymistapa tuki seksuaalisen väkivallan kokemusten ja merkitysten syvällistä avaamista (Laine 2015). WHO:n kehittämä Väkivallan ymmärtämisen ekologinen malli (Väkivalta ja terveys maailmassa 2005, 31) antoi tulkintakehikon, joka mahdollisti ikääntyneiden naisten kokemuksiin heijastuvien yksilöllisten, ihmissuhteisiin liittyvien, yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten merkityssuhteiden tarkastelemisen. Tutkimuksessani tuon esiin ikääntyneiden naisten väkivaltaisten parisuhteiden monimuotoista todellisuutta sekä seksuaalisen väkivaltailmiön vaikutuksia yksilöllisinä, ihmissuhteisiin liittyvinä, yhteisöllisinä ja yhteiskunnallisina kokemuksina. Väkivallan sanoittaminen kokemuksellisuuden kautta mahdollistaa sukupuolirakenteiden avaamisen sekä väkivallan ilmenemismuotojen ja seurauksien kuvaamisen naisten näkökulmasta (Ronkainen & Näre 2008, 30).

Ikääntyneiden kokema seksuaalinen parisuhdevalta näyttäytyi tutkimuksessa naisia satuttavana kokemuksena. Väkivalta ilmeni henkisenä seksuaalisena väkivaltana, naisen näkemisenä seksiobjektina, seksuaalissävytteisinä tekoina, naisten kontrollointina, väkivallan uhkana sekä fyysisenä seksuaalisena väkivaltana. Ikääntyneiden naisten parisuhteissa luottamus, tasa-arvoisuus, itsemääräämisoikeus ja yksilöllisyys saivat toisenlaisia merkityksiä. Parisuhteissa korostui tarvitsevuus, riippuvuus, vahingoittaminen, hallitseminen ja alistaminen. Muotojen merkityksellisyys konkretisoitui naisten seksuaalisuuden loukkaamisena, häpäisemisemisena ja tuomitsemisena, naisten objektivointina, esineellistämisenä ja hyväksikäyttämisenä, naiseuden loukkaamisena ja mitätöintinä sekä naisten seksuaalisuuden hallintana ja alistamisena. Parisuhteissa naisten seksuaaliset oikeudet eivät toteutuneet, eivätkä he tulleet seksuaalisuutensa taholta kuulluksi tai ymmärretyiksi. Pahimmillaan seksuaaliset väkivaltaiset teot kapeuttivat naisten toimijuuden.

Seksuaalisen väkivallan muodot tapahtuivat päällekkäisinä ja monimuotoisina toisiinsa kietoutuneina tekoina ja tuottivat parisuhteessa fyysisen väkivallan uhan. Ikääntyneiden naisten näkökulmasta tämä tarkoitti oman seksuaalisuuden kontrollointia, säätelyä ja ohittamista henkilökohtaisen turvallisuuden takaamiseksi. Seksuaalisuudesta voi muodostua väkivallan kontekstissa väline, joka liittyy kiinteästi muihin väkivallan muotoihin (Flinck 2006, 133). Seksuaalinen väkivalta aiheutti ikääntyneille naisille muutoksia mi-näkuvassa, vahingoitti heidän itsetuntoaan sekä tuotti syyllisyyttä, pelkoa, ahdistusta, turvattomuutta ja riittämättömyyden tunteita. Ronkaisen (2008, 76) ja Merja Laitisen (2006, 219) mukaan seksuaalinen väkivalta ei ole ainoastaan tekoja, vaan sillä on myös kohdetta haavoittava vaikutus. Väkivallan seuraukset heijastuvat kehoon, minuuteen, seksuaali-suuteen ja ihmissuhteisiin. Seksuaalinen väkivalta aiheuttaa sekä sisäistä kärsimystä että vaikuttaa suhteeseen omaan itseen, elämään, läheisiin ihmisiin ja yhteiskuntaan. (Mt.)

Tuskallisella yksilötasolla ikääntyneiden kokema seksuaalinen parisuhdeväkivalta tuotti merkityksiä koetulle hyvinvoinnille. Väkivallan vaikutukset kavensivat ikääntyneiden naisten emotionaalista ja fyysistä hyvinvointia (ks. Bows 2018, 11). Emotionaalisen ja fyysisen hyvinvoinnin kaventumiseen antoivat lisämerkityksen suhteessa olevat riskitekijät sekä naisten alistainen asema suhteessa mieheen. Vahingoittavalla ihmissuhdetasolla parisuhteen epävakaus, pelon merkityksellisyys ja suhteen sitovuus tuottivat ikään-tyneille naisille merkityksen sisäisestä turvattomuudesta. Seksuaaliseen väkivaltaan liit-tyvä häpeä, syyllisyys ja huoli kuulluksi tulemattomuudesta aiheuttivat väkivallan salaami-sen ja vahvistivat ylläpidettyjä kulisseeja. Laitisen (2006, 215) mukaan väkivaltaisessa suhteessa elävien arki voi olla jatkuvasti haavoittavaa ja väkivaltaisiin tapahtumiin liit-tyvä hiljaisuus vahvistaa loukkaavuuden ja arvottomuuden kokemuksia (Mt). Tutkimuk-sessa ikääntyneiden naisten parisuhteiden pitkäkestoisuus, fyysiset rajoitteet, huoli puo-lison itsenäisestä selviytymisestä, naisten luonteenpiirteet, avioliiton sitovuus ja eron jäl-keiseen vainoon liittyvät piireet sitoivat naisia puolisoon ja vaikeuttivat eroamisen pro-cessia. Väkivaltaisessa suhteessa elämisestä muodostui ikääntyneille naisilla elämää hal-litseva selviytymistaistelu.

Ikääntyneiden naisten kokema seksuaalinen parisuhdeväkivalta toi esiin moraalista risti-riitaa siitä, mikä oli oikein ja mikä väärin. Ylisukupolvisuus asenteiden ja arvojen siirtä-jänä, sukupuolierot ja ikääntyneiden naisten arvomaailma heijastuivat moraalisiin ristirii-toihin ja tuottivat moraalisia kysymyksiä. Moraalisten kysymysten käsittelemisestä ja nii-den työstämisestä muodostui edellytys väkivaltaisesta suhteesta irrottautumiselle.

Moraaliseen ristiriitaan liittyi ”meisyys”. Andersson (2007) on käsitellyt ikääntyneiden parisuhteisiin liittyvää ”meisyyden” käsitettä positiivisena, ikääntyneitä pariskuntia yhdistävänä tekijänä (Mt.). Seksuaalista parisuhdeväkivaltaa sisältävissä suhteissa ”meisyys” kääntyi ikääntyneitä naisia vastaan ja ”meisyydellä” oli kumoava vaikutus naisten itsemääräämisoikeuteen. ”Meisyydestä” muodostui taakka, joka sisälsi sitoutumisen ja velvollisuuden avioliittoa kohtaan sekä miehen autoritaarisen aseman kunnioittamisen. Naisten elämässä tämä tarkoitti avioliittolupauksen mukaisesti ”hyvien ja pahojen” taantumien kestämistä oman hyvinvoinnin kustannuksella.

Vaillinaisella yhteisötasolla ikääntyneiden naisten kokemukset merkityksellistyvät ulkoiseen turvallisuuteen, johon liittyivät palvelujärjestelmän haasteet, verkostojen puutteet ja turvallisuuden merkitys. Palvelujärjestelmästä saatava apu näyttäytyi naisten kokemuksissa ristiriitaisena. Palvelujärjestelmässä korostui yksilöllinen vastuu, itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja naisten vastuuttaminen. Ikääntyneiden naisten seksuaalisuus ohitettiin ja järjestelmässä esiintyi asenteita, jotka tukivat seksuaalisen väkivallan ohittamista. Palvelu- ja hyvinvointijärjestelmässä ”meisyyteen” liittyi oletuksia siitä, että ikääntyneet naiset toimivat automaattisesti sairaan puolisonsa hoitajana puolison väkivaltaisesta käyttäytymisestä huolimatta. ”Meisyyden” seurauksena naiset eivät tulleet kuulluiksi, heidän hätänsä ohitettiin ja he jäivät loukkuun väkivaltaisiin parisuhteisiin. Tämän seurauksena pariskunnat putosivat auttamisjärjestelmän ulkopuolelle.

Ikääntyneet naiset saivat apua silloin, kun he tulivat palvelujärjestelmässä kuulluiksi, kohdatuiksi ja väkivalta tunnistettiin. Keskisen (2005, 357-358) mukaan ammattilaisilla on edellytyksiä väkivaltaan puuttumisessa, mutta parisuhdeväkivalta aiheuttaa järjestelmässä ristiriitaa ja ongelmakohtia. Ristiriitojen ja ongelmakohtien ratkaiseminen vaatisi kohdennettujen menetelmien kehittämistä puuttumisen käytäntöihin. Parisuhdeväkivalta tulee suhtautua nykyistä vakavammin, eikä sukupuolittunutta väkivaltaa tulisi normalisoida tai hyväksyä missään muodossa. Tämä tarkoittaisi miesten vastuuttamista ja eettisten toimintatapojen korostamista. (Mt.) Seksuaaliseen parisuhdeväkivaltailmiöön ja kaltoinkohteluun puuttuminen vaatisi tiedon tuottamista. Ilmiön esiin nostaminen ja ikääntyneiden naisten kokeman seksuaalisen parisuhdeväkivallan tarkempi kartoittaminen edesauttaisi ilmiön tunnistamista. Tunnistaminen toimisi avainasemassa palvelurakenteen muuttamisessa siten, että se kykenisi vastaamaan kokonaisvaltaisemmin ikääntyneiden naisten avuntarpeeseen ja ennaltaehkäisemään omalta osaltaan väkivaltailmiötä. (Bourgess ym. 2008, 350; Edwalds 2011, 148; Bows 2017, 14.) Seksuaalista väkivaltaa

ja kaltoinkohtelua tapahtuvissa parisuhteissa tämä edellyttäisi itsemääräämisoikeuden arviointia turvallisuuden ja vapauden näkökulmasta sekä sukupolveen liittyvän arvomaailman huomioimista, eli ”meisyyden” sivuuttamista.

Sosiaalisilla suhteilla oli ikääntyneille naisille kaksijakoinen merkitys. Ikääntyneiden naisten verkostot pystyivät parhaimmillaan tukemaan naisia selviytymisprosessissa, mutta pahimmillaan ne ohittivat naisten avuntarpeet. Parisuhteen päättymisen jälkeen osa naisista joutui rakentamaan sosiaalisen verkostonsa uudelleen ja selviytymisessä korostui ulkoisen turvallisuuden uudelleen rakentaminen. Yksinäisyyden sietäminen ja yksin asuminen olivat haasteita, joihin naisten tuli sopeutua. Maritta Husson (2003, 327) ja Raija Tenkasen (2007, 187) mukaan sosiaalisilla suhteilla on ikääntyneiden psyykkistä ja fyysistä hyvinvointia tukeva merkitys ja sosiaaliset suhteet ovat keskeisessä asemassa väkivaltaisesta suhteesta irrottautumisessa (Mt). Gerontologinen sosiaalityö voisi toimia apuna ikääntyneiden naisten sosiaalisten verkostojen uudelleen rakentamisessa ja naisen voimaannuttamisessa. Naisilla ei välttämättä ole tietoa toiminnallisista yhteisöistä, eivätkä he kykene lähtemään kotoaan ja osallistumaan toimintaan. Sosiaalityössä on mahdollista tehdä yhteistyötä erilaisten verkostojen kanssa ja laatia selvitys- ja arviointityötä, joiden kautta voidaan vahvistaa naisten osallistumista, tukea omaehtoisten ratkaisujen tekemistä ja uusien toimintamuotojen löytämistä. Sosiaalityöntekijöiden osaaminen ja tieto yhteiskunnan palvelujärjestelmistä ja yhteisöistä mahdollistaisi naisten ohjaamisen oikeanlaisiin palveluihin ja uusiin yhteisöihin. (Tenkanen 2007, 188, 192.) Naisten tukemisella ja ohjaamisella oli tutkimuksen mukaan naisten turvallisuutta korjaava merkitys.

Gerontologinen sosiaalityöllä olisi mahdollisuus tunnistaa, puuttua ja auttaa ikääntyneitä perheitä, joissa esiintyy väkivaltaa ja kaltoinkohtelua. Sosiaalityön erityisosaaminen korostuu niissä tilanteissa, joissa ikääntyneet kokevat turvattomuutta, heillä on haasteita kotona selviytymisessä ja he tarvitsevat konkreettista apua ja palveluja. Nämä tilanteet olivat tyypillisiä seksuaalista väkivaltaa sisältävissä ikääntyneiden parisuhteissa. Sosiaalityöntekijällä olisi mahdollisuus toimia ikääntyneiden naisten asianajajina (advocacy) ja välittäjänä. Hän voisi auttaa ikääntyneitä arjen ympäristöissä, toimia palvelujärjestelmän asiantuntijana ja tarjota apua perheen kaikille osapuolille. Sosiaalityöntekijällä olisi mahdollisuus kartoittaa väkivaltaa kokevien naisten aiempia selviytymiskeinoja, vahvistaa heidän myönteisiä kokemuksia selviytymisestä ja harjoittaa kuntouttavaa työtettä. Toimintatapa tukisi naisten voimavaroja, sekä toimintakyvyn lisääntymistä ja valtaistumista.

(Tenkanen 2007, 192; Koskinen & Seppänen 2016, 452- 453.) Tuki ja ohjaus auttoivat ikääntyneitä naisia selviytymään väkivaltaisista parisuhteista.

Ikääntyneiden kokema seksuaalinen parisuhdeväkivalta ja kaltoinkohtelu kiinnittyivät vahvasti yhteiskunnan rakenteisiin. Tehottomaan yhteiskuntatasoon liittyvinä tekijöinä esiintyivät suojaamattomat rakenteet, seksuaaliseen parisuhdeväkivaltaan liittyvä hiljaisuuden muuri ja ikääntyneiden arvostamattomuus. Nämä tekijät merkityksellistyvät naisilla arvokkuuden kokemukseen. Yhteiskunnassa sukupuolen ja ikääntyneiden naisten seksuaalisuuden ohittaminen tarkoitti naisten näkemistä sukupuolettomana, ei seksuaalisina olentoina. Näkökulma mahdollisti naisten kokeman seksuaalisen väkivallan sivuuttamisen. Asetelma kuvasi asenteita, joiden mukaan ikääntyneet naiset eivät voi kohdata seksuaalista parisuhdeväkivaltaa (ks. Bows 2018, 18). Hyvinvointivaltion rakenteiden purkamisella oli haavoittava vaikutus väkivaltaisissa suhteissa eläviin ikääntyneisiin naisiin, eikä suomalaisen yhteiskunnan tavoite kansalaisten tasa-arvoisesta kohtelusta toteutunut ikääntyneiden naisten kohdalla riittävällä tavalla. Rakenteellisella tasolla olevat oletukset, mielikuvat ikääntyneistä heikkoina ja yhteiskunnan resursseja hyväksikäyttävänä ihmisryhmänä vaikuttavat kielteisesti palveluiden tarjoamiseen ja johtavat väkivallan ja kaltoinkohtelun hiljaiseen hyväksymiseen. Toimintapa loukkaa ikääntyneiden naisten ihmisoikeuksia ja johtaa syrjintään. (Lehtonen & Perttu 1999, 107, 109; Väkipalja ja terveys maailmassa 2005, 153.)

Merja Laitinen (2006, 221) nostaa esiin kysymystä siitä, millaiset tekijät ja suhteet voisivat auttaa väkivallan kohteita ja tukisivat heidän väkivallasta selviytymistään. (Mt.) Ikääntyneiden naisten kohdalla muutokset vaatisivat yhteiskunnassa olevien asenteiden ja rakenteellisten tekijöiden korjaamista siten, että ne antaisivat nykyistä paremmat edellytykset turvalliseen ja arvokkaaseen vanhuuteen. Rakenteellisten epäkohtien muuttaminen vaatisi sosiaali- ja terveysalalla työskentelevän henkilökunnan kouluttamista väkivalta- ja kaltoinkohteluilmion tunnistamiseen, puuttumisen menetelmien kehittämistä, ilmiön käsittelemistä julkisella tasolla ja aiheeseen liittyvän tabun särkemistä. Poliittisten päätöksentekijöiden toimenpiteet olisivat ensisijaisen tärkeitä ja rakenteellisten epäkohtien muuttaminen suojaisi ikääntyneitä naisia paremmin seksuaaliselta parisuhdeväkivallalta ja kaltoinkohtelulta. (Bows 2017, 15).

Metodologisessa pohdinnassa kiinnitin huomiota siihen, kuinka ikääntyneiden naisten kokemaa seksuaalista parisuhdeväkivaltaa ja kaltoinkohteluilmiota voisi tutkia.

Tutkimusta voidaan pitää eräänlaisena interventiona tutkittavien elämään, jolla on väistämättä vaikutusta heihin (Varto 2011, 19). Tutkimukseni metodologisiin valintoihin vaikuttivat aiheen sensitiivisyys ja ilmiöön liittyvän tutkimusten puute. Sensitiivisyyden toteuttaminen vaikutti tutkijan paikkaan sekä aineiston keruu- ja kirjoitustapaan, jotka pyrin toteuttamaan naisia lähellä ja heitä kunnioittavalla tavalla. Halusin antaa ikääntyneille naisille tilaisuuden kertoa seksuaalisen parisuhdeväkivallan kokemuksista ja mahdollistaa heidän kuulluksi tulemisen. Tutkimus osoitti naisten kokemusten merkityksellisyyksien laajuuden ja ilmiön vahingollisuuden. Naisten kokemukset aukaisivat sitä julmaa todellisuutta, joissa osa ikääntyneistä naisista suomalaisessa yhteiskunnassa parisuhteissaan elää. Työhistorian kautta minulla oli ennakkokäsityksiä ikääntyneiden naisten kokemasta seksuaalisesta parisuhdeväkivallasta ja ilmiöön liittyvistä merkityksistä. Tiesin naisten kokevan ahdistusta, syyllisyyttä ja häpeää kokemastaan väkivallasta sekä hätää ja toivottomuutta palvelujärjestelmän kyvyttömyydestä vastata heidän avuntarpeeseen. Kuitenkin tutkimus toi esiin ikääntyneiden naisten kokeman väkivallan laajuuden ja ilmiön kokonaisvaltaista hyvinvointia tuhoavan merkityksen.

Tutkimuksen metodologian arvioiminen edellyttää tutkimusprosessin tarkkaa kuvaamista ja menetelmien auki kirjoittamista. Käytetyt menetelmät ja teoreettinen pohja tulee perustella sekä aineiston laatu, ilmiön merkityksellisyys ja tulosten yleistettävyyys arvioida. (Varto 2011, 19-20.) Tutkimuksessani olen kuvannut väkivaltailmiötä erilaisista näkökulmista ja kirjoittanut auki tekemiäni valintoja. Tutkimuksen edetessä tein useita korjauksia teoreettiseen tarkastelukehikseen. Tehtyihin korjauksiin liittyivät näkökulman tarkentuminen, aiheeseen liittyvän tutkimuskirjallisuuden vähäinen määrä ja saatavilla olevan tiedon soveltaminen ikääntyneisiin naisiin. Tutkimuksen toteuttamisesta kannoin tutkijana vastuullista roolia ja halusin käsitellä sellaista ikääntyneiden naisten kokemaa parisuhdeväkivallan muotoa, jota on tutkittu vähän (Varto 2011, 24). Tästä näkökulmasta tarkasteltuna pystyin toteuttamaan fenomenologiseen tutkimukseen liittyvää ymmärtämisen kasvattamisen tavoitetta sellaisesta ilmiöstä, joka liittyy inhimilliseen elämään (Laine 2015, 50). Tutkimusaiheeni olen kokenut erittäin tärkeäksi ja merkitykselliseksi.

Tutkimuskysymyksiin vastaamisessa oli oleellista, että sain kontaktin sellaisiin ikääntyneisiin naisiin, jotka olivat kokeneet parisuhteissaan seksuaalista väkivaltaa ja halusivat kertoa kokemuksistaan. Tutkimukseen osallistuneiden naisten avulla sain sen kaltaisen aineiston, joka kuvasi tutkimaani ilmiötä ja jonka avulla löysin vastaukset tutkimuskysymyksiini. Tutkimusaineisto mahdollisti ikääntyneiden seksuaalisen parisuhdeväkivallan

erilaisten muotojen hahmottamisen ja muodoille annettujen merkityskokonaisuuksien rakentamisen. Tulkintakehikkona toiminut Väkivallan ymmärtämisen ekologinen malli antoi toimivan raamin ikääntyneiden kokeman seksuaalisen parisuhdeväkivallan monitasoiseen tarkastelemiseen. Tulkintakehikko mahdollisti väkivallan, väkivaltailmiön ja naisten kokemusten merkitysten kiinnittämisen sekä yksilötasolle että yhteiskunnan rakenteisiin. Naisten kokemusten analyysissä pyrin toteuttamaan hermeneuttista kehää ja tuomaan esiin kokemusten syvempää merkitystä. Kokonaisuudessaan tutkimukseni tuotti käsiteltävästä aiheesta uutta tietoa. Timo Laineen (2015, 49) mukaan tutkimus on onnistunut silloin, kun se on kuvannut tutkittavaa ilmiötä tarkemmin, jäsennellymmmin ja moniulotteisemmin sekä lisännyt tutkittavan ilmiön ymmärrystä. Tutkimuksessani koen päässeeni Laineen kuvaamiin vaatimuksiin.

Tutkimuksesta saatua tietoa on mahdollista hyödyntää sosiaali- ja terveysalalla sekä ikääntyneiden kanssa tehtävässä väkivaltatyössä. Tiedon hyödyntäminen on mahdollista lisäksi niissä instansseissa, jotka kohtaavat ikääntyneitä pariskuntia. Tutkimusaiheeseen liittyvien jatkotutkimusten mahdollisuudet ovat suuret ja teoreettista viittekehystä muuttamalla esimerkiksi sukupuoleen tai feministiseen näkökulmaan, tuottaisi se uutta näkökulmaa ilmiöstä. Jatkotutkimusaiheet voisivat liittyä esimerkiksi palvelujärjestelmän kykyyn tunnistaa ikääntyneiden kokemaa seksuaalista väkivaltaa, seksuaaliselle parisuhdeväkivallalle altistavien tekijöiden ja naisten selviytymiskeinojen selvittäminen, yhteiskunnassa olevien rakenteellisten, ilmiötä ylläpitävien ja sitä mahdollistavien tekijöiden kartoittaminen sekä poliittisten päätösten merkitysten tutkiminen ikääntyneiden kokeman parisuhdeväkivallan kontekstissa. Tilastotietojen vähyden vuoksi, olisi oleellista kartoittaa ikääntyneiden naisten kokeman seksuaalisen parisuhdeväkivallan ja sen esiintymismuotojen yleisyyttä. Ikääntyneiden naisten kokemasta seksuaalisesta lähisuuhdeväkivallasta on maailmanlaajuisesti vähän tutkimustietoa ja sen vuoksi ilmiön tutkiminen lähisuhteiden näkökulmasta olisi tärkeää.

LÄHTEET

- Acierno, Ron & Hernandez, Melba A. & Amstadter, Ananda B. & Resnick, Heidi S. & Steve, Kenneth & Muzzy, Wendy & Kilpatrick, Dean G. 2010: Prevalence and Correlates of Emotional, Physical, Sexual, and Financial Abuse and Potential Neglect in the United States: The National Elder Mistreatment Study. *American Journal of Public Health* 100 (2). 292-297. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2804623/>. Viitattu 7.8.2019.
- Action on Elder Abuse. What is elder Abuse? <https://www.elderabuse.org.uk/Pages/Category/what-is-it>. Viitattu 27.7.2019.
- Alasuutari, Pertti 2011: Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino. Tampere. 4. uudistettu painos. 1. painos 1994.
- Andersson, Sirpa 2007: Kahdestaan kotona. Tutkimus vanhoista pariskunnista. Tutkimuksia 169. STAKES Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Gummerus Kirjapaino Oy. Vaajakoski.
- Andersson, Sirpa & Seppänen, Marjaana 2011: Mistä iäkkään ihmisten turvallisuus syntyy? Teoksessa Simola, Jaana & Ihalainen, Jukka & Kuusinen-James, Kirsi & Seppänen, Marjaana & Rytönen, Timo (toim.): Turvallinen perhe-elämä ei synny satumalta. (ePub-versio). Päijät-Hämeen liitto. Kuntien palvelurakenteiden kehittämisprojekti. 93-99. <https://docplayer.fi/6492029-Turvallinen-perhe-elama-ei-synny-satumalta.html>. Viitattu 14.9.2019.
- Anderson, Stephen A. & Schlossberg, Margaret C. 1999: Systems Perspectives on Battering. Teoksessa Haraway, Michele & O'Neil, James M. (toim.): What Causes Men's Violence Against Women. Sage Publications, Inc. Thousand Oaks. 137-152.
- Backman, Jussi 2018: Äärellisyyden kohtaaminen: kokemuksen filosofista käsitehistoriaa. Teoksessa Toikkanen, Jarkko & Virtanen, Ira A. (toim.): Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö. Lapland University Press. Rovaniemi. 25-40.
- Black, Benjamin & Muralee, Sunanda & Tampi, Rajesh R. 2005: Inappropriate Sexual Behavior in Dementia. *Journal of Geriatric Psychiatry and Neurology* 18 (3). 155-162. <https://journals-sagepub-com.ezproxy.ulapland.fi/doi/pdf/10.1177/0891988705277541>. Viitattu 27.8.2019.
- Bows, Hannah 2017: Sexual Violence Against Older People: A Review of the Empirical Literature. *Trauma, Violence, & Abuse*. 1-17. <https://doi.org/10.1177%2F1524838016683455>. Viitattu 8.8.2019.
- Bows, Hannah 2018: Practitioner views on the impacts, challenges, and barriers in supporting older survivors of sexual violence. *Violence against women* 24 (9). 1070-1090. <https://doi.org/10.1177%2F1077801217732348>. Viitattu 8.8.2019.
- Brozowski, Kari & Hall, David R. Aging and Risk 2010: Physical and Sexual Abuse of Elders in Canada. *Journal of Interpersonal Violence* 25 (7). 1183-1199. <https://journals-sagepub-com.ezproxy.ulapland.fi/doi/pdf/10.1177/0886260509340546>. Viitattu 7.8.2019.
- Burgess, Ann W. & Phillips, Steven L. 2006: Sexual Abuse, Trauma and Dementia in the Elderly: A Retrospective Study of 284 Cases. *Victims and Offenders* 1 (2). 193-204. <https://doi.org/10.1080/15564880600663935>. Viitattu 8.8.2019.
- Burgess, Ann & Ramsey-Klawnsnik, Holly & Gregorian, Sarah 2008: Comparing Routes of Reporting in Elder Sexual Abuse Cases. *Journal of Elder Abuse & Neglect* 20 (4). 336-352. <https://doi.org/10.1080/08946560802359250>. Viitattu 8.8.2019.
- Ewalds, Helena 2011: Miten työskennellään yhdessä? Teoksessa Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkka & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.): Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotiliiton raportteja 13. Kariston kirjapaino Oy. Hämeenlinna, 146-158.

- FRA – Euroopan unionin perusoikeusvirasto 2014: EU:n laajuinen tutkimus naisiin kohdistuvasta väkivallasta. Tutkimustuloksia lyhyesti. Euroopan unionin julkaisutoimisto. Luxemburg. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_fi.pdf. Viitattu 14.7.2019.
- Flinck, Aune 2006: Parisuhdeväkivalta naisen ja miehen kokemana. Rikottu lemmentalja. *Acta Universitatis Tamperensis* 1169. Tampere University Press. Tampere.
- Föhr, Mari 2019: Ikäihmistien kaltoinkohtelu kotioloissa. Pro gradu -tutkielma. http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20190137/urn_nbn_fi_uef-20190137.pdf. Viitattu 6.8.2019.
- Gil, Ana Paula & Santos, Ana João & Kislaya, Irina 2017: Self-reposting by older adults as victims of violence in Portugal: the remaining taboo issue. Teoksessa Husso, Maritta & Virkki, Tuija & Notko, Marianne & Hirvonen, Helena & Eilola, Jari (toim.): *Interpersonal Violence. Differences and connections*. Routledge. Oxon & New York, 170-184.
- GREVIO Baseline Evaluation Report Finland. Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO). Istanbul Convention. Council of Europe. <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d>. Viitattu 12.9.2019.
- Hamby, Sherry L. & Koss, Mary P. 2003: Violence Against Women: Risk Factors, Consequences, and Prevalence. Teoksessa Liebschutz, Jane M. & Frayne, Susan M. & Saxe, Glenn N. (toim.): *Violence Against Women. A Physician's Guide to Identification and Management*. American College of Physicians. Philadelphia, 3-38.
- Hearn, Jeff & McKie, Linda 2010: Gendered and Social Hierarchies in Problem Representation and Policy Processes: "Domestic Violence" in Finland and Scotland. *Violence Against Women* 16 (2), 136-158. <https://journals-sagepub-com.ezproxy.ulapland.fi/doi/pdf/10.1177/1077801209355185>. Viitattu 28.7.2019.
- Heikkinen, Riitta-Liisa 2016: Kokemuksellinen vanheneminen. Teoksessa Heikkinen, Eino & Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina (toim.): *Gerontologia*. 3-4 painos. Duodecim. Helsinki, 237-244.
- Heiskanen, Markku & Piispa, Minna 1998: Usko, toivo, hakkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Tilastokeskus. Oy Edita Ab. Helsinki.
- Hirsch, Calvin H. 2003: Mistreatment of Older Women. Teoksessa Liebschutz, Jane M. & Frayne, Susan M. & Saxe, Glenn N. (toim.): *Violence Against Women. A Physician's Guide to Identification and Management*. American College of Physicians. Philadelphia, 169-190.
- Hirsjärvi, Sirkka 2010: Aiheen valinta ja rajaaminen. Teoksessa Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (toim.): *Tutki ja kirjoita*. 15.-16. painos. Kariston Kirjapaino Oy. Hämeenlinna, 66-88.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2015: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. (e-Pub-versio). Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki.
- Honkatukia, Päivi & Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja 2006: Vaikeat aiheet haavoittuvissa olosuhteissa. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.): *Etiikkaa ihmistieteille*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Tietoliipas 211. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja. Hakapaino Oy. Helsinki, 296-317.
- Husso, Marita 2003: Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Vastapaino. Tampere.
- Husso, Marita & Hirvonen, Helena & Notko, Marianne 2017: From rejection to understanding. Towards a synthetic approach to interpersonal violence. Teoksessa Husso, Marita & Virkki, Tuija & Notko, Marianne & Hirvonen, Helena & Eilola, Jari (toim.): *Interpersonal Violence. Differences and connections*. Routledge. Oxon & New York, 227-233.

- Hämäläinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio Susanna 2014: Sensitiiviset perheaiheet perhetutkimuksessa – Eettiset haasteet, perhesalaisuudet ja intervention mahdollisuus. *Janus* 22 (1), 53-68. <https://journal.fi/janus/article/view/51158/15608>. Viitattu 21.8.2019.
- Isohanni, Matti 1986: Vanhuuden perheväkivallan taustaa. Teoksessa Heinänen, Arja (toim.): *Vanhus ja perheväkivalta*. Ensi Kotien Liiton julkaisu 8. Oriveden Sanomalehti Oy, 68-85.
- Jasinski, Jana L. 2003: *Theoretical Explanations for Violence Against Women*. Teoksessa Renzetti, Claire M. & Edleson, Jeffrey L. & Bergen, Raquel Kennedy (toim.): *Sourcebook on Violence Against Women*. Sage Publications. California, 5-22.
- Joenperä, Päivi 2013: ”NO, SEMMONEN TULEE MIELEEN, ETTÄ EI OIKEIN OO NIINKU TARTTIS OLLA, ETTÄ ME OLLAAN VÄHÄ NIINKU HYLJÄTTYJÄ.” Palvelutalossa asuvien ikääntyneiden käsityksiä vanhusten kaltoinkohtelusta. Pro gradu -tutkielma. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/41788/1/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201306171992.pdf>. Viitattu 5.8.2019.
- Jokinen, Kimmo 2016: Perhesuhteet ja hyvinvointi. Teoksessa Heikkinen, Eino & Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina (toim.): *Gerontologia*. 3-4 painos. Duodecim. Helsinki, 72-83.
- Jukes, Adam Edward 1999: *Men Who Batter Women*. Routledge. London.
- Jyrkämä, Jyrki & Nikander, Pirjo: Vanheneminen, hoiva ja arkietiikka. Teoksessa Heikkinen, Eino & Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina (toim.): *Gerontologia*. 3-4 painos. Duodecim. Helsinki, 549-554.
- Keskinen, Suvi 2005: *Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat*. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. Tampere University Press. Tampere.
- Kilbane, Teresa & Spira, Marcia 2018: Domestic Violence or Elder Abuse? Why it Matters for Older Women. *Families in Society* 91 (2), 165-170. <https://journals-sagepub-com.ezproxy.ulapland.fi/doi/pdf/10.1606/1044-3894.3979>. Viitattu 8.9.2019.
- Kivelä, Sirkka-Liisa 1986: Vanhusten inhimilliset tarpeet. Teoksessa Heinänen, Arja (toim.): *Vanhus ja perheväkivalta*. Ensi Kotien Liiton julkaisu 8. Oriveden Sanomalehti Oy, 28-39.
- Kiviniemi, Kari 2015: Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimukset teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä. 4. uudistettu painos. 1. painos 2001, 74-88.
- Kontula, Osmo 2016: Seksuaalisuus. Teoksessa Heikkinen, Eino & Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina (toim.): *Gerontologia*. 3-4 painos. Duodecim. Helsinki, 351-363.
- Koskinen, Simo & Seppänen, Marjaana 2016: Gerontologinen sosiaalityö. Teoksessa Heikkinen, Eino & Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina (toim.): *Gerontologia*. 3-4 painos. Duodecim. Helsinki, 444-453.
- Kukkola, Jani 2018: Kokemuksen tutkimuksen metatiede: kokemuksen käsitteen käytön ja kokemuksen ehtojen tutkimus. Teoksessa Toikkanen, Jarkko & Virtanen, Ira A. (toim.): *Kokemuksen tutkimus VI*. Kokemuksen käsite ja käyttö. Lapland University Press. Rovaniemi, 41-63.
- Kuula, Arja 2006: Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.): *Etiikkaa ihmistieteille*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Tietolipas 211. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja. Hakapaino Oy. Helsinki, 124-140.
- Kwan, Choi 2009: Tackling Domestic Violence In UK: Persistent Problems. *International Area Review* 12 (1), 17-43. <https://journals-sagepub-com.ezproxy.ulapland.fi/doi/pdf/10.1177/223386590901200103>. Viitattu 20.7.2019.

- Laine, Timo 2015: Miten kokemuksta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimukset teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä. 4. uudistettu painos. 1. painos 2001, 29-51.
- Laitinen, Merja 2005: Sensitiivinen haastattelututkimus lapsina seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämässä. *Psykologia* 40 (4), 431-435. <http://elektra.helsinki.fi.ezproxy.ulapland.fi/se/p/0355-1067/40/4/sensitii.pdf>. Viitattu 13.10.2019.
- Laitinen, Merja 2006: ”Miks minulla menee näin?” – Analyysi seksuaalisen hyväksikäytön uhrien haavoittuvuuden kokemuksista ja merkityksistä elämänkulussa. Teoksessa Lohiniva-Kerkelä, Mirva (toim): Väkivalta. Seuraamukset ja haavoittuvuus. Talentum. Helsinki, 211-222.
- Latomaa, Timo 2005: Ymmärtävä psykologia: Psykologia rekonstruktivisena tieteenä. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen. Dialogia Oy. Tartu, 17-88.
- Lee, Raymond M. 1995: *Doing Research on Sensitive Topics*. Sage Publications. London, Thousand Oaks & New Delhi. 1. painos 1993.
- Lehtonen, Anja & Perttu, Sirkka 1999: *Naisiin kohdistuva väkivalta*. Tammer-Paino Oy. Tampere.
- Luoma, Minna-Liisa & Koivusilta, Mira & Lang, Gert & Enzenhofer, Edith & De Donder, Liesbeth & Verté, Dominique & Reingarde, Jolanta & Tamutiene, Ilona & Ferreira- Alves, José & Santos, Ana J. & Penhale, Bridget 2011: *Prevalence Study of Abuse and Violence against Older Women. Results of a Multi-cultural Survey in Austria, Belgium, Finland, Lithuania, and Portugal. (European Report of the AVOW Project)*. National Institute for Health and Welfare (THL). Finland. https://thl.fi/documents/189940/259311/AVOWEuropeanResearchReport_April2011.pdf. Viitattu 27.7.2019.
- Mahoney, Patricia & Williams, Linda & West, Carolyn 2001: *Violence Against Women by Intimate Relationship partners*. Teoksessa Renzetti, Claire M. & Edleson, Jeffrey L. & Bergen, Raquel Kennedy (toim.): *Sourcebook on Violence Against Women*. Sage Publications. California, 143-178.
- Marttala, Pia 2011: *Parisuhdeväkivallan monet muodot*. Teoksessa Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkka & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.): *Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotiliiton raportteja 13*. Kariston kirjapaino Oy. Hämeenlinna, 37-50.
- Moilanen, Pentti & Räihä, Pekka 2010: *Merkitysrakenteiden tulkinta*. Aaltonen, Juhani & Valli, Raine (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. PS-kustannus. Juva. 3. uudistettu painos. 1. painos 2001, 46-69.
- Mysyuk, Yuliya & Westendrop, Rudi G. J. & Lindenberg, Jolanda 2015: *Perspectives on the Etiology of Violence in Later Life*. *Journal of Interpersonal Violence* 31 (18), 3039-3062. <https://journals-sagepub-com.ezproxy.ulapland.fi/doi/pdf/10.1177/0886260515584338>. Viitattu 8.9.2019.
- Mäkelä, Klaus 2006: *Sosiaalitutkimuksen eettinen säätely*. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.): *Etiikkaa ihmistieteille. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Tietolipas 211. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja*. Hakapaino Oy. Helsinki, 360-378.
- Määttä, Kaarina & Uusiautti, Satu 2012: *Love Does Not Retire – Not Even After a Half Century of Marriage*. *Journal of Educational and Social Research* 2 (1), 23-39. https://www.mcser.org/images/stories/JESRJOURNAL/January_2012/kaarina%20matta.pdf. Viitattu 14.9.2019.

- Niemelä, Pauli 2007: Vanhuus ja turvattomuus. Teoksessa Seppänen, Marjaana & Karisto, Antti & Kröger Teppo (toim.): Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. PS-kustannus. Jyväskylä, 167-180.
- Nikupeteri, Anna 2016: Vainottuna. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen ja uhrien kohtaaminen. *Acta electronica Universitatis Lapponiensis* 204. HansaPrint Oy. Turenki. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62627/Nikupeteri_Anna_ActaE_204_pdfA.pdf?sequence=2&isAllowed=y. Viitattu 12.10.2019.
- Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2013: Vaino naisiin kohdistuvana eron jälkeisenä väkivaltana. *Naistutkimus* 26 (2), 29-43. <http://elektra.helsinki.fi.ezproxy.ulapland.fi/se/n/0784-3844/26/2/vainonai.pdf>. Viitattu 20.7.2019.
- Niskakoski, Miia 2017: Ikääntyneiden kaltoinkohtelu ja siihen puuttumisen haasteet vanhustenhuollon yksiköissä. Pro gradu -tutkielma. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201706281270>. Viitattu 8.8.2019.
- Nousiainen, Kevät & Pentikäinen, Merja 2017: Naisiin kohdistuva väkivalta ihmisoikeuskysymyksenä. Suomi alisuorittajana. Teoksessa Niemi, Johanna & Kainulainen, Heini & Honkatukia, Päivi (toim.) (e-Pub versio): Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino. Tampere, 44-56.
- Nurmi, Jari-Erik & Ahonen, Timo & Lyytinen, Heikki & Lyytinen, Paula & Pulkkinen, Lea & Ruoppila, Isto 2006: Ihmisen psykologinen kehitys. 1. painos. WSOY Oppimateriaalit Oy. Helsinki.
- Nyqvist, Leo 2001: Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 28. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- Nyqvist, Leo 2008: Seksuaalinen väkivalta parisuhteessa. Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.): Paljastettu Intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa. Hansaprint Oy. Turenki, 129-167.
- Näre, Sari 2008: Julkisen intimisoituminen ja performatiivinen väkivalta. Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.): Paljastettu Intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa. Hansaprint Oy. Turenki, 195-221.
- O'Neil, James M. & Rodney, Nadeau A. 1999: Men's Gender-Role Conflict, Defence Mechanisms, and Self-Protective Defensive Strategies: Explaining Men's Violence Against Women from a Gender-Role, Socialization Perspective. Teoksessa Haraway, Michele & O'Neil, James M. (toim.): What Causes Men's Violence Against Women. Sage Publications, Inc. Thousand Oaks, 89-116.
- Oulun ensi- ja turvakoti ry. <https://ensijaturvakotienliitto.fi/oulunensijaturvakoti/>. Viitattu 15.8.2019.
- Oulun Seudun Mäntykoti ry. <http://www.mantykoti.fi>. Viitattu 15.8.2019.
- Pankarinkangas, Kirsi 2011: Leskien keski-ikässä tai myöhemmällä iällä solmimat uudet avioliitot: seurantatutkimus. Publications of the University of Eastern Finland. No 19. Korpisjyvä Oy. Joensuu. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0527-7/urn_isbn_978-952-61-0527-7.pdf. Viitattu 14.9.2019.
- Peltoniemi, Teuvo 1984: Perheväkivalta. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki.
- Perttu, Sirkka 1999: Perhe- ja lähisuhdeväkivalta sosiaali- ja terveydenhuollossa. Tutkimus ammattityöntekijöiden toiminnasta ja työn kehittämistarpeista 1998. Ensi- ja turvakodin liiton julkaisu nro 19. Nykypaino Oy. Helsinki.
- Perttula, Juha 2005: Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen. Dialogia Oy. Tartu, 115-162.
- Piispa, Minna 2004: Väkivalta ja parisuhde. Nuorten naisten kokeman parisuhdeväkivallan määrittely surveytutkimuksessa. Tutkimuksia Forskningsrapporter Research Reports 241. Tilastokeskus. Yliopistopaino. Helsinki.
- Piispa, Minna 2006: Kvantitatiivisen tutkimuksen eettiset lähtökohdat. Esimerkkinä naisiin kohdistuvan väkivallan kyselytutkimus. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis,

- Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.): Etiikkaa ihmistieteille. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Tietolipas 211. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisu. Hakapaino Oy. Helsinki, 141-160.
- Piispa, Minna 2008: Väkivallan muodot heteroseksuaalisessa parisuhteessa. Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.): Paljastettu Intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa. Hansaprint Oy. Turenki, 106-128.
- Piispa, Minna 2011: Parisuhdeväkivallan todellisuus. Teoksessa Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkka & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.): Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotiliiton raportteja 13. Kariston kirjapaino Oy. Hämeenlinna, 15-36.
- Piispa, Minna & Heiskanen, Markku 2017: Sukupuoli ja väkivalta tilastoissa. Miksi tarvitaan tietoa väkivallan yleisyydestä? Teoksessa Niemi, Johanna & Kainulainen, Heini & Honkatukia, Päivi (toim.): Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. (e-Pub versio). Vastapaino. Tampere, 57-70.
- Pokki, Timo 2011: Ikääntyneiden turvallinen perhe-elämä. Teoksessa Simola, Jaana & Ihalainen, Jukka & Kuusinen-James, Kirsi & Seppänen, Marjaana & Rytönen, Timo (toim.): Turvallinen perhe-elämä ei synny sattumalta. (ePub-versio). Päijät-Hämeen liitto. Kuntien palvelurakenteiden kehittämissuunnitelma, 87-92. <https://docplayer.fi/6492029-Turvallinen-perhe-elama-ei-synny-sattumalta.html>. Viitattu 14.9.2019.
- Preventing violence. A guide to implementing the recommendations of the World report on violence and health 2004. World Health Organisation. Geneva.
- Ramsey-Klawnsnik, Holly 2008: Elder Sexual Abuse Within the Family. *Journal of Elder Abuse & Neglect* 15 (1), 43-58. https://doi.org/10.1300/J084v15n01_04. Viitattu 8.8.2019.
- Rothschild, Babette 2003: Traumaterapia turvalliseksi. Teoksessa Saarinen, Päivi & Lahti, Hilikka & Parttimaa, Raija (toim.): Matkalla eheäksi ja eläväksi. Traumaterapiakeskuksen loppuraportti 1999-2002. Kalevan kirjapaino. Oulu, 23-36.
- Ronkainen, Suvi 2006: Haavoittunut kansakunta ja väkivallan toimijuus. Teoksessa Lohiniva-Kerkelä, Mirva (toim.): Väki-valta. Seuraamukset ja haavoittuvuus. Talentum. Helsinki, 531-550.
- Ronkainen, Suvi 2008: Intiimi loukkaus ja haavoittuvuus. Seksuaalisen väkivallasta ja pornografisoivat narratiivit. Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.): Paljastettu Intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa. Hansaprint Oy. Turenki, 43-83.
- Ronkainen, Suvi 2017: Mitä väkivalta on? Erontekojen tärkeydestä, yhteyksien näkemisestä. Teoksessa Niemi, Johanna & Kainulainen, Heini & Honkatukia, Päivi (toim.): Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. (e-Pub versio). Vastapaino. Tampere, 17-31.
- Ronkainen, Suvi & Näre, Satu 2008: Intiimin Haavoittuva valta. Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.): Paljastettu Intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa. Hansaprint Oy. Turenki, 7-42.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti 2010: Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): Haastattelun analyysi. (e-Pub-versio). Vastapaino, 8-29. Tampere.
- Serpola-Kaivo-oja, Leena 2017: Väki-valta ikääntyneen vanhemman kokemuksena. Fenomenologis-hermeneuttinen lähestyminen aikuisen lapsen väkivallan uhan alla elävän ikääntyneen vanhemman kokemukseen. Pro gradu -tutkielma. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/101062/GRADU-1494594486.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 5.8.2019.
- Sipiläinen, Heidi 2016: Henkilökunnan käsityksiä vanhusten kaltoinkohtelusta ympärivuorokautisen hoidon yksiköissä. Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Health Sciences Numero 354. Itä-Suomen yliopisto. Kuopio.

- http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-2132-1/urn_isbn_978-952-61-2132-1.pdf. Viitattu 5.8.2019.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto 2017: Perhe- ja lähisuhdeväkivalta. ISSN=2342-9151. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/rpk/2017/15/rpk_2017_15_2018-05-31_tie_001_fi.html. Viitattu 14.7.2019.
- Suvanto ry. Turvallisen vanhuuden puolesta. JUURI – HANKE 2013-2017. <https://www.suvantory.fi/hankkeet/juuri-hanke-2013-2017/>. Viitattu 15.8.2019.
- Teaster, Pamela B. & Roberto, Kare A. & Duke, Joy O. & Kim, Meyonghwan 2008: Sexual Abuse of Older Adults: Preliminary Findings of Cases in Virginia. *Journal of Elder Abuse & Neglect* 12 (3-4), 1-16. https://doi.org/10.1300/J084v12n03_01. Viitattu 8.8.2019.
- Tenkanen, Raija 2007: Sosiaalityö ja kotona asuvien vanhusten ongelmat. Teoksessa Sepänen, Marjaana & Karisto, Antti & Kröger, Teppo (toim.): Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. PS-kustannus. Jyväskylä, 181-192.
- Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Lapset, nuoret ja perheet. Työn tueksi. Marak – moniammatillinen riskinarviointi. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/marak. Viitattu 15.8.2019.
- Tietoiseksi. Pohjois-Suomen seksuaaliväkivaltakeskus 2019-2021. <http://www.tietoiseksihanke.fi>. Viitattu 23.10.2019.
- Tilastokeskus. www.stat.fi. Viitattu 20.7.2019.
- Toivanen, Johanna 2015: Ikääntyneiden lähisuhteissa ilmenevä kaltoinkohtelu ja monialainen yhteistyö auttamisessa työntekijöiden näkökulmasta. Pro gradu -tutkielma. http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20151200/urn_nbn_fi_uef-20151200.pdf. Viitattu 4.8.2019.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). Eettinen ennakoarviointi. Eettinen ennakoarviointi ihmistieteissä. <https://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakoarviointi-ihmistieteissa#3>. Viitattu 20.8.2019.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK). <https://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanto>. Viitattu 21.8.2019.
- Täällä on lupa puhua väkivallasta. Käsikirja ikääntyneiden kohdistuneen kaltoinkohtelun ja väkivallan vastaiseen työhön 2018. Tiilikallio, Piia & Säles, Emilia (toim.). Turvallisen vanhuuden puolesta – Suvanto ry. Kopio Niini Oy. Helsinki.
- Varto, Juha 2011: Miksi miettiä metodologioita? Teoksessa Holma, Katariina & Mälkki, Kaisu (toim.): Tutkimusmatkalla. Teoria, metodologia ja filosofia kasvatustutkimuksessa. Gaudeamus. Helsinki, 13-24.
- Vanhus ja perheväkivalta 1986. Heinänen, Arja (toim.) Ensi Kotien Liiton julkaisu 8. Oriveden Sanomalehti Oy.
- Valtioneuvoston asetus naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta. 53/2015. Suomen säädöskokoelman n:o 770/2015. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2015/20150053>. Viitattu 12.9.2019.
- Verdejo, Ines Casado & Calvo, Carmen Barcena 2014: Analysis of violence against elderly woman. *Procedia – Social and Behavioral Science* 161 (2014), 110-114. Elsevier Ltd. <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S1877042814061114?token=2DB398814A93D972CE9E14FE1748760813830D59D024D9AD12A1E8282D9A47EE2DC4AA010040613E25430C3D725DBF03>. Viitattu 28.7.2019.
- Väkivalta ja terveys maailmassa – WHO:n raportti 2005. (e-Pub-versio). Krug, Etienne G. & Dahlberg, Linda L. & Mercy, James A. & Zwi, Anthony B. & Lozano, Rafael (toim.) Salomaa, Eila (suom.). Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/full_fi.pdf. Viitattu 20.7.2019.

World Health Organization. <https://www.who.int>. Viitattu 12.9.2019.

Ylinen, Satu & Rissanen, Sari 2005: Sosiaalityö ja kaltoinkohtelu vanhus. *Gerontologia* 19 (2), 57-64. <http://elektra.helsinki.fi.ezproxy.ulapland.fi/se/g/0784-0039/19/2/sosiaali.pdf>. Viitattu 6.9.2019.

Yle 16.10.2019: Poliisi epäilee 30-luvulla syntyneen naisen joutuneen törkeästi raiskautuksi pyykkituovassa Oulussa. Pinola, Marko (toim.): Seksuaalirikokset. <https://yle.fi/uutiset/3-11022603>. Viitattu 2.11.2019.

LIITE 1

HAASTATTELURUNKO

Haastattelun teemat ja apukysymykset

Alkutilanteen kartoitus

- Kertoisitko tämän hetkisestä elämäntilanteestasi
- Mikä sai sinut osallistumaan haastatteluun?

Seksuaalisen väkivallan kuvaus

- Kuvailisitko suhdettasi väkivallan tekijään?
- Miten seksuaalinen väkivalta on ilmennyt?
- Mitä vaikutuksia ja seurauksia seksuaalisella väkivallalla on ollut?
- Mitä tunteita väkivallan kokemukset aiheuttivat?
- Kuka tiesi tilanteesta?

Väkivallasta selviytyminen ja avun saaminen

- Mitkä tekijät tukivat sinua selviytymään tilanteessa?
- Haitko tai saitko tilanteeseen apua? Jos hait tai sait, mistä? Jos et, miksi?

Toiveet

- Kuinka ikääntyneiden kokemaan seksuaaliseen väkivaltaan tulisi puuttua?
- Miten kyseinen väkivallan muoto tunnistettaisiin paremmin?